

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**KUKUĻNEMŠANAS UN KUKUĻDOŠANAS
KVALIFIKĀCIJAS AKTUĀLIE JAUTĀJUMI**

MAĢISTRA DARBS

Autore: Angelina Joņica

Studenta apliecības Nr.: ak09040

Zinātniskais vadītājs: prof. Valentija Liholaja

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Maģistra darba mērķis ir izpētīt korupcijas izplatītākos veidus – kukuļņemšanu un kukuļdošanu un ar tām saistītas kvalifikācijas problēmas. Lai izprastu šobrīd spēkā esošā tiesiskā regulējuma nepilnības vai problēmas kukuļņemšanas un kukuļdošanas jomā, darba autore analizēja tā vēsturisko attīstību, izpētot svarīgākos normatīvos aktus, kas bija spēkā Latvijas teritorijā dažādos laika periodos. Kvalifikācijas problēmas, kā, piemēram, laiks, kad kukuļdošana tiek atzīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, tika konstatētas Latvijas tiesu prakses analīzes rezultātā. Darba autore pievērsās arī šobrīd aktuālajai nodoma interpretācijas problēmai kukuļdošanas lietās un sniedza savu viedokli, norādot uz iespējamiem šīs problēmas risinājumiem. Aplūkojot ārvalstu pieredzi un tiesisko regulējumu korupcijas apkarošanā, darba autore izdarīja secinājumus un priekšlikumus saistībā ar iespējamu grozījumu veikšanu Krimināllikumā.

Atslēgvārdi: kukuļņemšana un kukuļdošana, korupcija, tiešs nodoms.

ANNOTATION

The aim of the master's thesis is to research most popular forms of corruption – receiving of a bribe and bribery and related qualification problems. To understand the flaws or problems of currently existing legislation on receiving of a bribe and bribery, author of thesis analyzed historical development of the institution, investigating most significant normative framework of the territory of Latvia in various periods of time. Analyzing jurisprudence of Latvia, author of thesis discovered such qualification problems as the time, when bribery is recognized as completed offense. Author of thesis focused on actual problem of interpretation of intent in bribery cases and gave her viewpoint on the matter, pointing out to potential solutions. Analyzing experience and legislation of foreign countries, author of thesis draw conclusions and gave recommendations on the possibility of amending Criminal Code.

Keywords: receiving of a bribe and bribery, corruption, direct intent.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
1. ATBILDĪBAS PAR KUKUĻŅEMŠANU UN KUKUĻDOŠANU VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA	7
1.1. 1845. gada Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem	8
1.2. 1903. gada Sodu likumi	12
1.3. 1933. gada Sodu likums	15
1.4. Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodekss	17
1.5. 1961. gada Latvijas PSR kriminālkodekss	19
1.6. Latvijas kriminālkodekss	22
2. ATBILDĪBAS PAR KUKUĻŅEMŠANU UN KUKUĻDOŠANU REGULĒJUMS KRIMINĀLLIKUMĀ	25
2.1. Kukuļņemšanas speciālā subjekta analīze	25
2.2. Kukuļņemšanas kvalifikācijas tiesiskie aspekti	29
2.3. Kukuļņemšanas kvalificētie sastāvi	32
2.4. Krimināllikuma 320. panta un 318. panta kopība un nošķiršana	36
2.5. Kukuļdošanas kvalifikācijas tiesiskie aspekti	37
2.6. Tiešs nodoms kukuļdošanā	44
3. ATBILDĪBAS PAR KUKUĻŅEMŠANU UN KUKUĻDOŠANU REGULĒJUMS ĀRVALSTĪS	52
3.1. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Vācijā	52
3.2. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Krievijā	57
3.3. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Igaunijā	62
3.4. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Lietuvā	65
KOPSAVILKUMS	69
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN TIESĪBU AKTU SARAKSTS	72

IEVADS

Saskaņā ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas likuma¹ 1. panta pirmo daļu korupcija ir kukuļošana vai jebkura cita valsts amatpersonas rīcība, kas vērsta uz to, lai, izmantojot dienesta stāvokli, savas pilnvaras vai pārsniedzot tās, iegūtu nepelnītu labumu sev vai citām personām. Maģistra darbā tiks izpētīti korupcijas īstenošanas izplatītākie veidi – kukuļņemšana un kukuļdošana.

Noziedzīgu nodarījumu valsts institūciju dienestā aktualitāte pamatota ar to, ka šie noziedzīgie nodarījumi apdraud valsts tiesisko iekārtu un visu sabiedrību kopumā. Eiropas Padomes 1999. gada 27. janvāra Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas² preambulā atzīts, ka korupcija apdraud likumību, demokrātiju un cilvēktiesības, mazina normālas pārvaldes iespējas, godīgumu un sociālo taisnīgumu, deformē konkurenci, traucē ekonomiskajai attīstībai un apdraud demokrātisko institūciju stabilitāti un sabiedrības morālos pamatus. Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencijas³ preambulā atzīts, ka korupcija nav vairs tikai vietēja problēma, bet starptautiska parādība, kas skar visu valstu sabiedrības un ekonomikas, tādējādi ir būtiski vienoties starptautiskā sadarbībā, lai novērstu un kontrolētu korupciju. Korupcijas novēršana un izskaušana ir visu valstu pienākums, un, lai šie centieni būtu rezultatīvi, valstīm ir jāsadarbojas savā starpā.

Kukuļņemšana un kukuļdošana ir nesaraujami saistīti noziegumi, kas sekmē vēl citu noziegumu izdarīšanu. Tā, piemēram, piedāvājot kukuli, persona pamudina valsts amatpersonu izdarīt noziegumu (kukuļņemšanu), taču, lai saņemtu kukuli, bieži tiek iesaistītas citas personas – starpnieki kukuļošanā. Ar kukuļdošanas mēģinājumiem kukuļdevēji bieži grib izvairīties no atbildības par kādu citu noziegumu vai pārkāpumu.

Masu informācijas līdzekļos ļoti bieži izskan informācija par aizturētām valsts amatpersonām saistībā ar aizdomām par kukuļņemšanu. Šajos gadījumos runa ir par kukuļošanu lielos apmēros. Tādējādi nenoliedzami kukuļošana ir mūsdienu aktuālā problēma, kas skar visas sabiedrības intereses.

Maģistra darba mērķis ir, pirmkārt, izpētīt un analizēt kukuļņemšanas un kukuļdošanas institūta vēsturisko attīstību Latvijas krimināltiesībās. Aplūkojot normatīvo regulējumu, kas bija spēkā Latvijas teritorijā dažādos laika periodos, iespējams labāk izprast šobrīd spēkā

¹ Korupcijas novēršanas un apkarošanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 30. aprīlis, Nr. 65 (2640).

² Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20. decembris, Nr. 460/464 (2371/2375).

³ Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2005. 30. novembris, Nr. 191 (3349).

esošu regulējumu, tā attīstības posmus, iespējamo grozījumu veikšanas nepieciešamību. Otrkārt, darba autore aplūkos šobrīd spēkā esošu regulējumu attiecībā uz atbildību par kukuļņemšanu un kukuļdošanu, apzīmējot aktuālās problēmas šajā jomā. Tiesu prakses analīze ļaus izprast šobrīd esošās kukuļņemšanas un kukuļdošanas kvalifikācijas problēmas un to iespējamo risinājumu. Treškārt, tiks aplūkots un analizēts ārvalstu tiesiskais regulējums kukuļdošanā. Citu valstu tiesiskā regulējuma analīze ļaus izdarīt secinājumus par nepieciešamību veikt grozījumus Krimināllikumā.

Maģistra darba izstrādē tika izmantotas šādas zinātniski pētnieciskās metodes: 1) vēsturiskā metode, kas ļaus izpētīt atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējuma vēsturisko attīstību; 2) analītiskā metode, ar kuras palīdzību tiks izpētīts šobrīd spēkā esošs atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums, tiesu prakses atziņas, krimināltiesību zinātnieku viedokļi par aktuāliem jautājumiem kukuļdošanas jomā; 3) salīdzinošā metode, analizējot ārvalsts tiesisko regulējumu kukuļņemšanas un kukuļdošanas jautājumos.

1. ATBILDĪBAS PAR KUKUĻNEMŠANU UN KUKUĻDOŠANU VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

Šajā nodaļā tiks aplūkota kukuļņemšanas un kukuļdošanas institūta vēsturiskā attīstība Latvijā. Tas dos iespēju pilnīgāk izprast kukuļņemšanas un kukuļdošanas jēdzienus, raksturīgās pazīmes. Lai pareizi kvalificētu noziedzīgo nodarījumu, kas izdarīts valsts institūciju dienestā, ir svarīgi izpētīt kukuļdošanas institūta attīstību. To vislabāk var izdarīt, izpētot svarīgākos tiesību aktus, kas bija spēkā Latvijā attiecīgajos laika periodos. Latvijas vēsture ir ļoti daudzveidīga, jo uz Latvijas teritoriju vairākkārt tika attiecināti citu valstu normatīvie akti, taču nereti viens tiesību akts bija spēkā vairākos režīmos. Tā, piemēram, 1903. gada Sodu likumi Latvijā bija spēkā cariskās Krievijas laikā, tad tos pārņēma Vācu okupācijas režīma laikā (1915. g – 1918. g.).

Jāpiezīmē, ka līdz 1903. gada Sodu likumiem, Latvijas teritorijā bija spēkā 1845. gada Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem.

Arī Latvijas valsts dibināšanas laikā no 1918. līdz 1922. gadam „Tautas partijas izdotajā pagaidu nolikumā „Par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību” (6.12.1918.) tika noteikts, ka krimināllietās Latvijā ir spēkā Krievijas 1903. gada Sodu likumu krājums, kuru 1917. gadā spēkā bija ievedusi vācu okupācijas vara.”⁴ Savukārt Latvijas Republikas parlamentārajā periodā tika izstrādāts un pieņemts 1933. gada Sodu likums, kurš bija spēkā arī K. Ulmaņa vadītā autoritatīvā režīma laikā no 1934. līdz 1940. gadam un Nacistiskās Vācijas okupācijas periodā (no 1941. līdz 1945. gadam), Latvijas teritorijā attiecībā pret Latvijas Republikas pilsoņiem saistošs bija 1933. gada Sodu likums, taču attiecībā pret vāciešiem saistošs bija Vācijas Sodu likums.

Pirms tam, laikā no 1940. līdz 1941. gadam, kad Latvija tika inkorporēta PSRS sastāvā, tās teritorijā spēkā esošs bija Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodekss. Padomju tiesību periodā Latvijā, laikā no 1945. līdz 1985. gadam, kā svarīgāko no krimināltiesību aktiem ir jāatzīmē Latvijas PSR Augstākās Padomes izstrādātais un 1961. gadā pieņemtais Latvijas PSR kriminālkodekss, kas bija spēkā arī Latvijas tautas atmodas periodā, laikā no 1986. līdz 1990. gadam. Latvijas Republikas atjaunošanas periodā, laikā no 1991. līdz 1993. gadam, Latvijas teritorijā darbojās Latvijas kriminālkodekss, kurš ar 1991. gada 29. augusta lēmumu aizstāja Latvijas PSR kriminālkodeksu. Pašreiz Latvijā spēkā esošs Krimināllikums tika pieņemts 1998. gada 17. jūnijā un stājās spēkā 1999. gada 1. aprīlī.

⁴ Apsītis R., Blūzma V., Jundzis T., Lazdiņš J., Levits E. Latvijas tiesību vēsture (1914 – 2000) Rīga: Fonds "Latvijas Vēsture", 2000, 206. lpp.

Rezumējot iepriekš minēto, secināms, ka krimināltiesību nozarē svarīgākie tiesību akti, kas bija spēkā Latvijas teritorijā no Cariskas Krievijas laikiem līdz pat mūsdienām, ir šādi:

1. 1845. gada Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem;
2. 1903. gada Sodu likumi;
3. 1933. gada Sodu likums;
4. Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodekss;
5. 1961. gada Latvijas PSR kriminālkodekss;
6. Latvijas kriminālkodekss;
7. Krimināllikums.

Aplūkojot iepriekš minētos normatīvos aktus un tajos ietvertu tiesisko regulējumu, autore izpētīs kukuļņemšanas un kukuļdošanas vēsturisko attīstību, izmaiņas, kas tika veiktas, lai pilnveidotu un precizētu šo institūtu.

1.1. 1845. gada Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem

1845. gada Sodu likumu par krimināliem un pārmācīšanas sodiem⁵ (turpmāk arī – 1845. gada Sodu likumi) 372. pants noteica, ja ierēdnis vai cita persona, kas atrodas valsts vai sabiedrības dienestā, lietā, kas attiecās uz tās dienesta pienākumiem, pieņems dāvanu naudā, lietās vai kā citādi, nepārkāpjot savus amata pienākumus, vai saņems to bez iepriekšējās piekrišanas, nekavējoties, bet ne vēlāk kā pēc trim dienām, neatgriezīs to atpakaļ un gadījumā, ja dāvana saņemta par jau izdarītām darbībām (*kas aptver dāvanu mērķi*), dāvanas saņēmējs tiks sodīts ar naudas piedziņu, kas nepārsniedz dāvanas dubulto cenu. Ja dāvana pieņemta vai saņemta pirms, tad līdz ar minēto naudas piedziņu (*dāvanas saņēmējs tiek sodīts*) ar atstādināšanu no amata. Ar tādu pašu naudas piedziņu un sodu uz tāda paša pamata tiek sodīta arī persona, kas pieņem šāda veida dāvanas caur citām personām (*starpniekiem*) vai ļauj savai sievai, bērniem vai radniekiem tās pieņemt.

Līdzīgi kā Krimināllikumā, arī 1845. gada Sodu likumu 372. pantā ir minēts noziedzīga nodarījuma speciālais subjekts – ierēdnis vai cita persona, kas atrodas valsts vai sabiedrības dienestā. Kaut arī nolikumā nav ietverts ierēdņa jēdziens, tomēr var secināt, ka nolikumā ietvertais speciālā subjekta jēdziens ir plašāks, jo ir minēts ierēdnis, kas atrodas sabiedrības dienestā.

1845. gada Sodu likumi paredzēja divus kukuļņemšanas veidus atkarībā no tā, vai dienestpersona pārkāpj amata pienākumus vai nē. Tā 372. pantā minēta kukuļņemšana

⁵ Sodu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Rīga: Dienas Lapas apgāds, 1894.

(*kriev. val. - лихоумство*) par darbībām, kas nav uzskatāmas par amatpersonas pienākumu pārkāpšanu vai pārsniegšanu, t.i., kukuļņemšana par tādām darbībām, kas jebkurā gadījumā amatpersonai būtu jāveic, jo tās ietilpst amatpersonas kompetencē. Kā norāda N. Tagancevs „kukuļņemšana (*kriev. val. - лихоумство*) likuma izpratnē ir dāvanas vai atlīdzības saņemšana par tādām darbībām, kuras pieprasītājām ir pienākums izpildīt saistībā ar tās pienākumiem bez jebkādas atlīdzības.”⁶ Šāda kukuļņemšana, līdzīgi kā Krimināllikumā, tika iedalīta divās apakšgrupās atkarībā no tā, vai amatpersona saņēmusi dāvanu pirms attiecīgo darbību veikšanas vai pēc. Vērts piebilst, ka sankcija par kukuļņemšanu pirms darbību veikšanas ir daudz bargāka un nopietnāka, nekā par kukuļņemšanu pēc attiecīgo darbību veikšanas. Tas pamatojams ar to, ka, saņemot dāvanu pēc attiecīgo darbību veikšanas, pieļaujams, ka amatpersona netika ietekmēta. Bet, saņemot dāvanu pirms attiecīgo darbību veikšanas, amatpersona tiek ietekmēta, un dāvanas devējs tiek nostādīts labvēlīgākā situācijā attiecībā pret pārējiem. Šāda situācija nav pieļaujama, jo tādējādi tiek pārkāpts vienlīdzības princips.

Kā norāda N. Tagancevs, lai personu sauktu pie atbildības saskaņā ar 1845. gada Sodu likumu 372. pantu, jākonstatē, ka vainīgais pieņēma dāvanu par tādu darbību izdarīšanu, kas ietilpst tās dienesta pienākumos. „Naudas vai dāvanas pieņemšana par apsolišanu izdarīt tādas darbības, kas neietilpst apsūdzētās personas dienesta pienākumos, ir viens no krāpniecības veidiem.”⁷ Tātad būtiski bija konstatēt, ka dienestpersona par saņemto dāvanu izdara tās dienesta pienākumos ietilpstošās darbības. Savukārt Krimināllikuma 320. pantā ir minēts, ka valsts amatpersona izdara vai neizdara likumīgu vai nelikumīgu darbību, izmantojot savu dienesta stāvokli. Tātad šobrīd likums paredz plašāku regulējumu, jo aptver ne vien konkrētas valsts amatpersonas dienesta pienākumos ietilpstošās darbības, bet darbības, kas izdarītas, izmantojot dienesta stāvokli.

1845. gada Sodu likumu 373. pants paredz dienestpersonas atbildību, ja tā pieļauj vai izdara kaut ko pretēji saviem dienesta pienākumiem un saņem par to naudu, mantas vai kaut ko citu, neatkarīgi no saņemtās naudas summas vai mantu vērtības (neatkarīgi no saņemto labumu maznozīmīguma). Par šādu varas vai priekšniecības pilnvarojuma ļaunprātīgu izmantošanu, pēc lietas apstākļiem, vainīgā persona tika sodīta ar visu īpašo, personisko un piešķirto labumu atņemšanu un nosūtīšanu uz 3. vai 4. pakāpes pārmācīšanas ieslodzīto nodaļu. Šāda veida kukuļņemšanas (*kriev. val. – мздоимство*) galvenā pazīme ir tāda, ka kukuļņēmējs pārkāpj savu dienesta pienākumu robežas un izdara pretlikumīgas darbības.

⁶ Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года. Издание семнадцатое, пересмотренное и дополненное. Санкт-Петербург: Типография М. Меркушева, 1913, с. 465.

⁷ Ibid., 466. lpp.

Kukuļņemšanas, kas paredzēta 1845. gada Sodu likuma 372. pantā, norobežošana no 373. pantā paredzētās kukuļņemšanas ne vienmēr bija acīmredzama. To ilustrē šāds N. Taganceva minēts piemērs. „Pagasta tiesneša pieņemtā dāvana naudā, apsolot izšķirt lietu naudas devēja labā, ne vienmēr ietver 373. pantā paredzētās nodarījuma pazīmes, jo šāds apsolījums var neiekļaut sevī dienesta pienākumu pārkāpumu.”⁸ Tātad, ja kukuļņēmējs pieņēma naudu un apsoltāja izšķirt lietu par labu kukuļdevējam, tas vēl nav dienesta pienākumu pārkāpums 1845. gada Sodu likumu izpratnē, jo, iespējams, ka pagasta tiesnesim jebkurā gadījumā būtu jāpieņem lēmums par labu tai pusei, kura deva kukuli (dāvanu).

No iepriekš minētā secināms, ka 1845. gada Sodu likumu izpratnē kukulis ir pateicība par amatpersonas pienākumu un pilnvaru pārkāpšanu, bet gadījumā, ja amatpersona darbojas savu pilnvaru robežās, tā saņem dāvanu. Šajā sakarā atzīmējams, ka Krimināllikuma izpratnē labuma saņemšana par jebkādam amatpersonas darbībām – likumīgām vai nelikumīgām, kas izdarītas kukuļdevēja vai citas personas interesēs, ir uzskatāma par kukuļa pieņemšanu. Jāsecina, ka laika gaitā, attīstoties krimināltiesiskajai domai un sabiedrības izpratnei par to, ka amatpersona nedrīkst saņemt dāvanas, ir pilnveidojies krimināltiesiskais regulējums, kas saistāms ar noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā. Vēl salīdzinoši nesen sabiedrībā norisinājās plašas diskusijas par pateicības (dāvanu) pasniegšanas medicīnas iestāžu darbiniekiem (kas nav valsts amatpersonas) par saņemto kvalitatīvo medicīnisko aprūpi pieļaujamību. Tātad vēl pavisam nesen šādu pateicību saņemšana sabiedrībā tika uzskatīta par pieļaujamu. Uzskatu, ka līdz ar pateicības maksāšanas (dāvanu pasniegšanas) kriminalizēšanu ir mainījusies arī sabiedrības izpratne par „pateicības” sniegšanas nepieļaujamību.

Vērts atzīmēt, ka 1845. gada Sodu likumos ir paredzētas plašas iespējas „vērst par labu” izdarīto kukuļņemšanu. Tā, piemēram, 1845. gada Sodu likumu 372. pantā ir piešķirts laiks līdz pat trim dienām, lai atteiktos no dāvanas saņemšanas, un līdz ar to „atteiktos” no kukuļņemšanas. Arī aplūkotajā 373. pantā ir minēta iespēja nožēlot izdarīto, atklājot kukuļņemšanas faktu savam priekšniekam. Mūsdienās šāds regulējums būtu nepieļaujams, jo apšaubāms, ka, saņemot kukuli, tā saņēmējs, būtu gatavs pēc trim dienām to atgriezt. Tomēr vispārīgi Krimināllikumā ir paredzētas iespējas paziņot par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, arī kukuļņemšanu.

Saskaņā ar 1845. gada Sodu likumiem kukuļa saņēmējs tiek uzskatīts par vainīgu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā arī šādos gadījumos: 1) ja kukulis netiek pieņemts personiski, bet ar sievas, bērnu, radnieku vai citu personu starpniecību; 2) ja kukulis vēl

⁸ Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года. Издание семнадцатое, пересмотренное и дополненное. Санкт-Петербург: Типография М. Меркушева, 1913, с. 466.

netika atdots, bet tikai absolīts, un kukuļņēmējs bija vēlējis un piekritis to saņemt; 3) ja kukulis tieši vai caur starpnieku tika nodots, aizbildinoties ar apšaubāmu vai kādu citu darījumu.

Saskaņā ar 1845. gada Sodu likumu 377. pantu par augstākās pakāpes kukuļņemšanu tika uzskatīta izspiešana. Izspiešana nolikuma izpratnē bija: 1) jebkurš ienākums vai labums, kas tiek saņemts sakarā ar dienestā esošajām lietām aiz spaidiem, draudiem vai baidoties no spaidiem; 2) jebkāds dāvanu, likumā nenoteiktu samaksu, pakalpojumu, ienākumu vai citu priekšrocību jebkāda veida pieprasījums vai pēc jebkāda ieganta, kas saistīts ar vainīgās personas dienestu vai amatu; 3) jebkāda likumā nenoteiktās vai lielākas (*par likumā noteikto*) naudas, mantu vai kā cita vākšana; 4) jebkādas pretlikumīgas dāvanas par savu vai kāda cita darbu. N. Taganceva ieskatā „būtiska izspiešanas pazīme ir fiziska vai tikumīga vardarbība, lai piespiestu konkrētu personu nodot īpašumu, t. i., vardarbīgs citas personas tiesību pārkāpums.”⁹

Aplūkojot 1845. gada Sodu likumos ietvertu regulējumu, secināms, ka kukuļņemšanas un kukuļdošanas jautājumi bija pietiekami izsmeltoši noregulēti. Jāatzīmē, ka kukuļņemšanas jēdziens 1845. gada Sodu likumos ir plašāks par Krimināllikumā ietvertu regulējumu, jo tas aptvēra gan kukuļņemšanu, gan izspiešanu. Savukārt Krimināllikuma 320. panta ceturtais daļa nosaka kukuļa izspiešanu kā kukuļņemšanas kvalificējošo sastāvu. Jānorāda, ka 1845. gada Sodu likumos ir saskatāma nekonsekvence terminoloģijas lietojumā. Tā ierēdnis vairākos pantos ir norādīts kā vainīgais, kukulis arī ir apzīmēts dažādos terminos. Kukuļņemšanas regulējums 1845. gada Sodu likumos ir vispārīgs un speciāls. Attiecībā pret dažādu profesiju pārstāvjiem ir noteikta sevišķa atbildība par kukuļņemšanu. Krimināllikumā šādas diferenciācijas nav. Visas personas, kas tiek atzītas par amatpersonām, atbild par kukuļņemšanu, nevērtējot amatpersonas ieņemamo amatu vai profesiju, izņemot Krimināllikuma 320. panta ceturtajā daļā paredzēto atbildību par valsts amatpersonas, kas ieņem atbildīgu stāvokli, izdarītu kukuļņemšanu.

Atbildība par kukuļdošanu bija paredzēta 1845. gada Sodu likumu 382. pantā, paredzot, ka kukuļdevēji, kas tika pieķerti pamudinājumā valsts vai sabiedriskajā dienestā esošās personas nolaupīt, paslēpt, iznīcināt vai arī izmainīt vienu vai vairākus darba dokumentus vai arī izdarīt cita veida viltojumu, tiek sodīti ar augstākās pakāpes sodu, kas paredzēts par viltojumiem un laupīšanu pēc 1845. gada Sodu likumu 362. un 364. panta. Jānorāda, ka šā panta izpratnē sodāma ir kukuļdošana, kas dota ar mērķi, lai amatpersona izdarītu amata pārkāpumu. Tādējādi 1845. gada Sodu likumos nav paredzēta atbildība par dāvanas nodošanu

⁹ Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года. Издание семнадцатое, пересмотренное и дополненное. Санкт-Петербург: Типография М. Меркушева, 1913, с. 469.

amatpersonām par tās likumīgu (amata kompetencē esošu) darbību veikšanu. Kukuļdošana, kas paredzēta 1845. gada Sodu likumu 382. pantā, uzskatāma par sodāmu, ja kukuļdevējs panāks, ka amatpersona izdara kaut vienu no pantā norādītām darbībām. Kukuļa piedāvājums nolikuma izpratnē nebija sodāms. Tādējādi var secināt, ka kukuļdošana tika uzskatīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, kad kukulis tika pieņemts un amatpersona izdarīja kaut vienu no 382. pantā paredzētām darbībām.

1.2. 1903. gada Sodu likumi

1903. gada Sodu likumu¹⁰ 37. nodaļa regulēja jautājumus par valsts un pašvaldības dienesta noziedzīgiem nodarījumiem, arī kukuļņemšanu. Atbildība par kukuļdošanu Sodu likumos paredzēta likuma 6. nodaļā – Nepaklausība likumīgajai varai.

Saskaņā ar 1903. gada Sodu likumu 636. pantu par dienestpersonu uzskatāma katra persona, kura kā amatpersona, policijas kārtībnieks vai cits kāds sargs vai kalpotājs nes valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus vai izpilda šā dienesta pagaidu uzdevumu. Šā panta izpratnē par dienestpersonām uzskatāmas arī autonomo valsts uzņēmumu darbinieki. Dienestpersonas jēdziens Sodu likumu izpratnē ir plašs un aptver gan amatpersonas, gan policijas kārtībniekus un citus valsts vai pašvaldības kalpotājus un sargus.

Kā norāda N. Tagancevs 1903. gada Sodu likumu izpratnē „kukuļņemšana var būt parasta vai smaga. Tāds iedalījums ir atkarīgs no šādiem nosacījumiem: a) no kukuļa pieņemšanas laika; b) no kukuļa saņemšanas veida; c) no nodarījuma, par kuru dots vai piedāvāts kukulis, īpašībām.”¹¹

1903. gada Sodu likumu 656. pants noteic, ka dienestpersona, kas pieņēmusi kukuli, kurš apzināti dots par viņas izdarītu, viņas dienesta pienākumu aplokā ietilpstošu darbību, sodāma ar ieslodzījumu cietumā uz laiku, ne ilgāku par sešiem mēnešiem. Šā panta otrā daļa noteica, ja dienestpersona pieņēmusi kukuli, kurš apzināti dots, lai pamudinātu izdarīt tādu darbību, viņa sodāma ar ieslodzījumu cietumā. Līdzīgi kā 1845. gada Sodu likumos par krimināliem un pārmācīšanas sodiem, arī 1903. gada Sodu likumos ir ietverta atšķirība gadījumos, vai kukulis pieņemts par dienestpersonas pienākumos ietilpstošām darbībām vai

¹⁰ 1903. gada 22. marta Sodu likums: tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Trešais izdevums. Tieslietu ministrijas sevišķās komisijas sagatavojumā. Rīga: [b. i.], 1930.

¹¹ Таганцев Н. С. Уголовное уложение 22 марта 1903 года. С мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Мин. Юстиции в Государственный Совет и журналов – особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета Санкт-Петербурга: 1904, с. 1032.

dienestpersonas pienākumu pārkāpšanu. Bet atšķirībā no 1845. gada Sodu likumiem, 1903. gada Sodu likumi noteica, ka saņemtā atlīdzība par dienesta pienākumos ietilpstošās darbības veikšanu ir kukulis, nevis dāvana. Un, līdzīgi kā 1845. gada Sodu likumos, kukuļņemšana pirms dienesta pienākumos ietilpstošo darbību izdarīšanas tiek atzīta par smagāku noziegumu, par kura izdarīšanu paredzēts bargāks sods – ieslodzījums cietumā. 1903. gada Sodu likumu 656. panta trešā daļa noteica, ja dienestpersona pieņēmusi kukuli, kurš apzināti dots, lai pamudinātu viņu izdarīt viņas dienesta pienākumu aplokā noziedzīgu nodarījumu vai pārkāpumu, tad viņa sodāma ar ieslodzījumu pārmācības namā uz laiku, ne ilgāku par trim gadiem. Tātad 1903. gada Sodu likumi paredz gadījumu, kad dienestpersona var saņemt kukuli, kas pamudina to izdarīt dienesta pārkāpumu, un kukulis tiek saņemts pirms neatļauto darbību izdarīšanas. 1903. gada Sodu likumi neparedz gadījumu, kad kukulis par dienesta pārkāpumu tiek saņemts pēc šā pārkāpuma izdarīšanas. Aplūkojot kukuļņemšanas regulējumu, atzīmējams, ka, atšķirībā no Krimināllikuma, 1903. gada Sodu likumos par kukuļņemšanu netiek uzskatīta kukuļa piedāvājuma pieņemšana. Tādējādi kukuļņemšana uzskatāma par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa (vai tā daļas) pieņemšanu.

1903. gada Sodu likumu 657. pantā paredzēta atbildība par kukuļa pieprasīšanu, kas tiek diferencēta atkarībā no tā, vai dienestpersona pieprasījusi kukuli par dienesta pienākumos ietilpstošo darbību izdarīšanu (jau izdarītām darbībām) vai kukulis tiek pieprasīts par dienesta noziedzīga nodarījuma vai pārkāpuma izdarīšanu (jau izdarīto).

1903. gada Sodu likumu 660. pants noteica, ka dienestpersona, kas apzināti piepalīdzējusi 656. - 659. pantā paredzētās kukuļņemšanas izdarītājiem, nododot kukuli, pieņemot to uz savu vārdu vai ar citādu starpniecību, sodāma kā pabalstītājs šajos noziegumos. Arī Krimināllikums paredz atbildību par starpniecību kukuļošanā, ja to ir izdarījusi valsts amatpersona, taču tas tiek atzīts par atsevišķu noziedzīgu nodarījumu un nav pielīdzināms atbalstīšanai kukuļņemšanā.

1903. gada Sodu likumu 149. pants noteica, kas ar kukuli mēģinājis piedabūt dienestpersonu lai tā, neizpildīdama savu pienākumu vai nelietīgi izlietodama dienesta pilnvaras, izdarītu noziegumu vai smagu noziegumu, sodāms ar ieslodzījumu cietumā. Šā panta otrā daļa paredz piekukuļotāja atbildību un nosaka, ja noziegumu vai smagu noziegumu vai viņu sodāmu mēģinājumu izdarījis kukuļņēmējs, un piekukuļotājs, kā noziedzīga nodarījuma līdzdalībnieks, nav jāsoda par tiem ar bargāku sodu, tad viņš sodāms par piekukuļošanu uz noziegumu. Par piekukuļošanu uz smagu noziegumu – ar ieslodzījumu pārmācības namā.

Kā skaidro N. Tagancevs, uzpirkšana [kukuļdošana] nozīmē pamudināšanu uz nozieguma izdarīšanu. Tātad uzpirkšanai seko nozieguma izdarīšana vai tā mēģinājums.

„Dāvanas vai balvas došana par jau izdarītām darbībām nav ietverta 149. pantā, kaut arī dienestpersona, veicot konkrētas darbības, rēķinājās ar šādu atlīdzinājumu.”¹² Tomēr šādam skaidrojumam var daļēji nepiekrīst, jo kukuļdevēja apsoliņums sniegt mantiska rakstura labumus par dienestpersonas izdarītu dienesta pārkāpumu (pretlikumīgām darbībām) arī mudina dienestpersonu izdarīt noziegumu. Domāju, ka par kukuļdošanu 1903. gada Sodu likumu izpratnē varētu neuzskatīt dāvanas, tātad kukuļdošanu dienestpersonai, lai tā izdarītu savos dienesta pienākumos ietilpstošu darbību.

1903. gada Sodu likumos paredzēta atbildība arī īpašos gadījumos – kvalificēta kukuļdošana. Piemēram, saskaņā ar 1903. gada Sodu likumu 150. pantu tas, kas mēģinājis ar kukuli vai ar sodāmiem draudiem piedabūt kārtas vai sabiedriskās sapulces locekli, lai tas nodotu balsi viņam vai citai personai par labu vai pret citu personu, sodāms ar arestu uz laiku, ne ilgāku par trim mēnešiem, vai ar naudas sodu, ne augstāku par trīs simti latiem. Kā papildsodu tiesa vainīgajam var aizliegt piedalīties tādā sapulcē no viena līdz trim vēlēšanu periodiem. Aplūkotā norma paredz atbildību ne tikai par kukuļdošanu, bet arī par sodāmu draudu izteikšanu. Nav precizēts, vai šajā gadījumā ir runa par draudiem nodarīt miesas bojājumus vai izdarīt slepkavību. Bet secināms, ka vienā normā ir apvienoti vairāki noziedzīgu nodarījumu sastāvi, kas jau Krimināllikumā ir izdalīti un iekļauti dažādās nodaļās. Jāatzīmē arī, ka Krimināllikumā nav kukuļdošanas iedalījuma atkarībā no tā, kam un kādā nolūkā kukulis tiek dots.

1903. gada Sodu likumu 150.¹ pantā paredzēta atbildība gan par kukuļdošanu, gan par kukuļņemšanu. Panta pirmā daļa nosaka, kas ar nolūku gūt kādas priekšrocības preču, darba vai citu pakalpojumu piegādāšanā, veikaliskā apgrozībā, piedāvājis, apsoliņjis vai devis uzņēmuma dienestā stāvošai vai uzņēmuma pilnvarotajai personai kukuli naudā, graudā vai citās materiālās vērtībās, sodāms ar ieslodzījumu cietumā. Konkrētajā gadījumā kukuļdošanas mērķis ir gūt priekšrocības uzņēmējdarbībā, un kā kukuļa saņēmējs tiek minēta uzņēmuma pilnvarotā persona, kas, manuprāt, nav dienestpersona, bet tā var būt persona, kurai ir ietekme uzņēmējdarbības aprindās. Panta otrā daļa nosaka atbildību par šāda kukuļa pieņemšanu – ar to pašu sodu un uz tiem pašiem pamatiem sodāma uzņēmuma dienestā stāvoša vai uzņēmuma pilnvarotā persona, kas veikaliskā apgrozībā, netaisnā kārtā, dodot nepelnītu priekšrocību kādai personai vai uzņēmumam, pieprasījusi vai pieņēmusi kukuli naudā, graudā vai citās materiālās vērtībās.

¹² Таганцев Н. С. Уголовное уложение 22. марта 1903 года. С мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Мин. Юстиции в Государственный Совет и журналов – особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета Санкт-Петербург: 1904, с. 270.

1.3. 1933. gada Sodū likums

Saskaņā ar 1933. gada Sodū likuma¹³ 130. pantu dienestpersona, kas pieņēmusi kukuli, kurš apzināti dots par viņas dienesta pienākumos ietilpstošu un viņas izdarītu darbību, sodāma ar cietumu uz laiku, ne ilgāku par sešiem mēnešiem. Ja dienestpersona pieņēmusi kukuli, kurš apzināti dots, lai pamudinātu viņu izdarīt tādu darbību, tad viņa sodāma ar cietumu. Bet, ja dienestpersona pieņēmusi kukuli, kurš apzināti dots, lai pamudinātu viņu izdarīt viņas dienesta pienākumu aplokā noziedzīgu nodarījumu vai pārkāpumu, tad viņa sodāma ar ieslodzījumu pārmācības namā uz laiku, ne ilgāku par diviem gadiem. Kā norāda P. Mincs „kukuļa saņemšanai iet pa priekšu tā pieprasījums. Gluži tāpat dienestpersona vispirms saņem kukuļa apsoliņumu un tikai pēc tam dabū pašu kukuli. Attiecības starp šīm divām stadijām zināmā mērā atbilst sagatavošanām un izpildīšanas stadijām. Taču vācu tiesības nostājušās uz tā viedokļa, ka noziegums skaitās izdarīts tai momentā, kad radusies dienestpersonas gatavība saņemt kukuli.”¹⁴ Šis regulējums ir pārņemts no 1903. gada Sodū likumiem, tomēr pantu formulējums ir nedaudz atšķirīgs. Jānorāda, ka minētā panta otrās daļas sankcija atstāj tiesību piemērotājam lielu rīcības brīvību, jo, norādot, ka sods nosakāms ar cietumu, nav minēts ieslodzījumā pavadāmais minimālais vai maksimālais termiņš. 1933. gada Sodū likuma 3. pantā noziedzīgo nodarījumu iedalījums atkarīgs no sodu smaguma, neietverot tajos konkrētus termiņus. Šāds iedalījums ir atšķirīgs no Krimināllikumā ietvertā regulējuma, jo šobrīd noziedzīgu nodarījumu klasifikācija ir atkarīga arī no ieslodzījumā pavadāmā laika. Atšķirībā no iepriekšējā 1903. gada Sodū likumu regulējuma, ir mainījusies soda sankcija, kas paredzēta par kukuļa saņemšanu par dienesta pienākuma aplokā noziedzīga nodarījuma vai pārkāpuma izdarīšanu, samazinoties no triju gadu ieslodzījuma pārmācības namā līdz maksimāliem diviem gadiem.

1933. gada Sodū likuma 131. pants noteica atbildību par dienestpersonas kukuļa pieprasījumu, arī šajā jautājumā regulējums ir pārņemts no 1903. gada Sodū likumiem, taču būtiski ir mainījusies soda sankcija par šā nozieguma izdarīšanu. Ja 1903. gada Sodū likumos tika paredzēts, ka par dienestpersonas saņemto kukuli, kuru tā ir pieprasījusi par dienesta pienākumos ietilpstošo darbību izdarīšanu (jau izdarītām darbībām), soda ar ieslodzījumu uz laiku, ne mazāku par trim mēnešiem, tad 1933. gada Sodū likums par šā nozieguma izdarīšanu paredzēja sodīšanu ar pārmācības namu, ne ilgāku par diviem gadiem. Tātad tika noteikta soda maksimālā robeža.

¹³ 1933. gada Sodū likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.

¹⁴ Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 73. lpp.

Arī 1933. gada Sodu likumā dienestpersonas izdarītā noziedzīga nodarījuma – kukuļa pieprasījuma – kvalifikācija bija atkarīga no tā, vai dienestpersona pieprasa kukuli par dienesta pienākumos ietilpstošo darbību izdarīšanu vai dienesta noziedzīga nodarījuma vai disciplinārpārkāpuma izdarīšanu. Par pēdējo tika paredzēta sankcija – sods ar pārmācības namu. Skaidrs, ka kukuļa pieprasīšana par dienesta noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ir smagāks noziegums un sankcijai līdz ar to jābūt bargākai, tomēr, tādēļ, ka sankcijā nav paredzēta ieviešanas pārmācības namā termiņa maksimālā vai minimālā robeža, nevar secināt, vai likumdevējs šo noziegumu uzskatījis par smagāku. Tādējādi šis jautājums atstāts likuma piemērotāju ziņā.

1933. gada Sodu likuma 131. panta trešā daļa noteica atbildību par dienestpersonas saņemto kukuli, kas tika izspiests ar spaidiem vai spaidu draudiem, lai izdarītu (jau izdarītu) dienesta darbību. Norādot uz dienesta darbību, saprotams, ka likumdevējs šajā terminā ir iekļāvis gan dienesta pienākumos ietilpstošās (likumīgās) darbības, gan dienesta noziedzīgo nodarījumu vai disciplinārpārkāpumu (nelikumīgās darbības). Ja vainīgai personai neizdodas realizēt noziedzīgu nodarījumu līdz galam, tad tas ir uzskatāms par sodāmu kukuļa saņemšanas mēģinājumu.

Visi iepriekš aplūkotie noziedzīgie nodarījumi ir uzskatāmi par noziegumiem, jo saskaņā ar 1933. gada Sodu likuma 3. pantu noziedzīgs nodarījums, par kuru likumā kā augstākais sods noteikts pārmācības nams vai cietums, sauc par noziegumu. Analizējot 1933. gada Sodu likuma regulējumu, secināms, ka sodu sankcijas par komplicētu un kvalificētu kukuļņemšanu paliek nemainīgas, neatzīstot atsevišķus kukuļņemšanas veidus par smagiem noziegumiem, par kuru nodarījumu paredzētas bargākas sankcijas.

Aplūkojot kukuļņemšanas regulējumu 1933. gada Sodu likumā, secināms, ka tas praktiski ir pārņemts no 1903. gada Sodu likumiem, ietverot dažas stilistiskas izmaiņas.

1933. gada Sodu likuma regulējums kukuļdošanas jautājumos ir līdzīgs iepriekšējam 1903. gada Sodu likumu regulējumam. Tomēr ir dažas atšķirības. Pirmkārt, jaunais regulējums paredzēja atbildību par mēģinājumu ar kukuli piedabūt dienestpersonu vai zvērīnātu piesēdētāju, lai tie, neizpildot savu pienākumu vai nelietīgi izlietojot dienesta pilnvarojumu, izdarītu noziedzīgu nodarījumu, tātad arī pārkāpumu. Iepriekšējā regulējumā tika minēts noziegums vai smags noziegums. Tādējādi neparedzot atbildību par kukuļdošanu, ja kukulis tika dots, lai dienestpersona izdarītu pārkāpumu. Otrkārt, par minēto noziegumu noteikta maksimālā sankcijas robeža – cietums uz laiku, ne ilgāku par sešiem mēnešiem. Treškārt, tika paredzēta atbildība par mēģinājumu ar kukuli uzpirkt ne tikai dienestpersonu,

bet arī zvērinātu piesēdētāju. Kā izriet no 1933. gada Sodu likuma komentāriem¹⁵, kukuļdošana tika uzskatīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa piedāvāšanas brīdi, kaut arī dienestpersona piedāvājumu ir noraidījusi.

1933. gada Sodu likuma 175. panta otrā daļa paredzēja arī piekukuļotāju – kukuļņēmēju līdzdalībnieku atbildību, nosakot, ka par piekukuļošanu uz pārkāpumu piekukuļotāji tiek sodīti ar cietumu, par piekukuļošanu uz noziegumu – ar cietumu uz laiku, ne mazāku par sešiem mēnešiem, bet par piekukuļošanu uz smagu noziegumu – ar pārmācības namu.

Kukuļdošanas kvalificēts sastāvs ietverts 1933. gada Sodu likuma 176. pantā, kas paredzēja atbildību par mēģinājumu ar kukuli vai sodāmiem draudiem piedabūt pašvaldības iestādes locekli, lai tas nodotu balsi viņam vai citai personai par labu vai pret citu personu. Noziedzīgs nodarījums tika uzskatīts par pārkāpumu, jo par tā izdarīšanu tika paredzēts sods – arests. Bet, ja šāds noziedzīgs nodarījums tika attiecināts uz Saeimas locekli, tad tas tika uzskatīts par noziegumu, par kura izdarīšanu tika paredzēts cietums.

1903. gada Sodu likumi paredzēja atbildību par kukuļdošanu, kas izdarīta ar nolūku gūt kādas priekšrocības preču, darba vai citu pakalpojumu piegādāšanā, veikaliskā apgrozībā. 1933. gada Sodu likums tika precizēts, aizvietojot terminu *kukulis* ar vārdiem *mantiskais labums*, attiecinot terminu *kukulis* tikai uz noziedzīgiem nodarījumiem valsts, valsts autonomo uzņēmumu un pašvaldības dienestā, ar speciālo subjektu – dienestpersonu.

1.4. Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodekss

Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa¹⁶ regulējums attiecībā uz kukuļdošanu un kukuļņemšanu ietverts 3. nodaļā – Amata (dienesta) noziegumi – un ir diezgan lakonisks, jo ietverts trijos pantos.

Pirms kukuļņemšanas un kukuļdošanas kvalifikācijas jautājumu analīzes tiks aplūkota speciālā subjekta – dienesta amatpersonas – definīcija. Saskaņā ar Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa 109. pantu par dienesta amatpersonu tiek uzskatītas personas, kas atrodas pastāvīgā vai laicīgā valsts (padomju) iestādes, uzņēmuma, organizācijas vai apvienības amatā, kurām ar likumu ir deleģēti noteikti pienākumi un tiesības saimniecisko, administratīvo, profesionālo vai citu sabiedrisko uzdevumu īstenošanā. Profesionālo savienību dienesta amatpersonas par dienesta noziegumu izdarīšanu (izšķērdēšana, kukuļņemšana utt.),

¹⁵ 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums: ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem/ sast. Minc P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. Rīga: [b. i.], 1934. 64. lpp.

¹⁶ Уголовный кодекс РСФСР 1926 года (редакция 05.03.1926), pieejams <https://ru.wikisource.org> [aplūkots 2016. gada 15. aprīlī].

ja tās tika sauktas pie atbildības pēc profesionālo savienību nolēmumiem, atbild kā par dienesta noziegumiem.

Saskaņā ar Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa 117. pantu, ja dienesta amatpersona personīgi vai caur starpnieku saņem jebkādā veidā kukuli par tādas darbības izpildīšanu vai neizpildīšanu kukuļdevēja interesēs, kuru dienesta amatpersona varējusi vai tai vajadzējis izdarīt vienīgi sava dienesta stāvokļa dēļ, paredzēts sods ar brīvības atņemšanu līdz diviem gadiem. Atšķirībā no Krimināllikuma, minētajā pantā ir paredzēts, ka kukulis tiek dots par darbību izdarīšanu vai neizdarīšanu kukuļa devēja interesēs, nenorādot, ka kukulis var tikt dots arī kādas citas personas interesēs. Tomēr “kukuļdevēja intereses nav tikai tā personīgās intereses, kas tieši viņu skar, bet arī tā radnieku, tuvinieku un paziņu intereses, kā arī iestādes, uzņēmuma vai organizācijas intereses, kurā kukuļdevējs ir nodarbināts vai ar kurām citādā veidā ir saistīts.”¹⁷ Arī darbību veikšana (atturēšanās no darbību veikšanas) ir saistīta ar dienesta pienākumu pildīšanu, bet nav norādīts gadījums, kad dienesta amatpersona, izmantojot savu dienesta stāvokli, veic nelikumīgas darbības. Kā norāda D. Mežulis „[...] Padomju tiesības ieviesa uzskatu, ka kukuļņemšanas sastāvam ir vienalga, vai amatpersona atlīdzību ir saņēmusi par likumīgu vai nelikumīgu darbību. Šāds princips Latvijas krimināllikumā ir saglabājies līdz pat mūsdienām, pretēji tam, kā tas paredzēts vairumā citu Eiropas valstu.”¹⁸ Tādējādi secināms, ka kukuļņemšanas regulējums ir ļoti vispārīgs, jo neaptver visas kukuļņemšanas iespējamās pazīmes.

Kukuļņemšana atbildību pastiprinošos apstākļos bija gadījumos, kad: 1) kukuļņemšanu izdarīja dienesta amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli; 2) persona jau iepriekš tika sodīta par kukuļņemšanu vai, ja kukulis tika saņemts vairākkārt; 3) kukuļa saņēmējs kukuli bija izspiedis. Par kvalificētās kukuļņemšanas izdarīšanu tika paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne mazāku par diviem gadiem, un stingra izolācija, sods varēja tikt palielināts līdz pat nošaušanai ar mantas konfiskāciju.

Saskaņā ar PSRS TTK 1934. gada 20. aprīļa lēmumu tika noteikts „aizliegt padomju, saimnieciskām un citām organizācijām izdot, bet dzelzceļa transportstrādniekiem no tām pieņemt jebkādas prēmijas. Aizliegt dzelzceļa transportdarbiniekiem strādāt amatu savienošanās ceļā padomju un saimnieciskās organizācijās”¹⁹ Šādas darbības – prēmiju izmaksāšana un amatu savienošana – tika pielīdzinātas kukuļņemšanai.

Atbildība par kukuļdošanu Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksā ir paredzēta 118. pantā, kas noteica, ka kukuļa došana vai starpniecība kukuļdošanā tiek sodīta ar brīvības

¹⁷ Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР, Москва: “Юридическая литература”, 1971 год, с. 376.

¹⁸ Mežulis D. Korupcijas ierobežošanas krimināltiesiskie līdzekļi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 33. lpp.

¹⁹ KPFSR Kriminālkodekss. Ar pārgrozījumiem līdz 1940. gada 15. novembrim. Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāta izdevums. Rīga, 1940. gads, 143. lpp.

atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem. Šā panta piezīmē norādīts, ka no kriminālatbildības par kukuļdošanu un starpniecību kukuļošanā ir atsvabinātas personas gadījumā, ja: 1) attiecībā pret tām notika izspiešana; 2) nekavējoties pēc kukuļdošanas personas labprātīgi informēs par notikušo. “Minētie nosacījumi ir alternatīvi: lai kukuļdevējs tiktu atbrīvots no kriminālatbildības pietiek ar viena nosacījuma iestāšanos. Šajā gadījumā kukuļdevēja atbrīvošana no kriminālatbildības ir nevis izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas tiesība, bet pienākums.”²⁰

Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa 119. pantā ir iekļauts termins *kukuļa provokācija*, ar to apzīmējot dienesta amatpersonas iepriekšējo apstākļu un nosacījumu izveidošanu, kas sekmē kukuļa piedāvājumu un tā saņemšanu ar mērķi *atmaskot* kukuļa devēju vai saņēmēju. Par šo noziedzīgu nodarījumu paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem.

1.5. 1961. gada Latvijas PSR kriminālkodekss

Latvijas PSR Augstākā Padome 1961. gada 6. janvārī apstiprināja Latvijas PSR kriminālkodeksu²¹, kas stājās spēkā 1961. gada 1. aprīlī.

Latvijas PSR kriminālkodeksa 164. panta pirmā daļa noteica atbildību par kukuļņemšanu jebkādā veidā, ko izdarījusi amatpersona personiski vai ar starpniekiem par kādas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu kukuļdevēja interesēs, ko amatpersonai vajadzējis vai tā varējusi izdarīt, izmantojot savu dienesta stāvokli, - brīvības atņemšana uz laiku no trim līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu. Kukuļņemšana saskaņā ar Latvijas PSR kriminālkodeksa 7.¹ pantu tika atzīta par smagu noziegumu, jo tam ir paaugstināta sabiedriskā bīstamība. Kukuļņemšana ietvēra šādas pazīmes: 1) to izdara amatpersona personiski vai ar starpnieku; 2) kukulis saņemams par darbību izdarīšanu vai neizdarīšanu, izmantojot dienesta stāvokli; 3) darbības tiek izdarītas (neizdarītas) kukuļdevēja interesēs. Jāatzīmē, ka, atšķirībā no Krimināllikuma, Latvijas PSR kriminālkodeksā nav nošķirta kukuļņemšana kā pateicība vai kukuļņemšana kā uzpirkšana. Nav arī īpaši norādīts, ka kukuļņēmējs izdara likumīgas vai nelikumīgas darbības, vispārīgi norādot, ka amatpersona, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdara kādas darbības kukuļdevēja interesēs. Un, atšķirībā no Krimināllikuma, Latvijas PSR kriminālkodekss paredzēja, ka darbības amatpersona veic kukuļdevēja interesēs, neparedzot iespēju, ka kukuļa devējs var dot kukuli, lai amatpersona izdara (neizdara) konkrētas darbības citas personas interesēs. Šādā situācijā ne vienmēr kukuļa devējs var tikt

²⁰ Научно-практический комментарий Уголовного кодекса РСФСР. Издание второе, Москва, Издательство “Юридическая литература”, 1964 год, с. 380.

²¹ Latvijas PSR kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecības, 1962.

atzīts par starpnieku kukuļošanā. Tomēr pieļaujams, ka kukuļa devēja intereses aplūkojamas plašāk, kā, piemēram, kukuļa devēja intereses palīdzēt savam radniekam.

Kā norāda J. Dzenītis, „kukuļņemšana jāuzskata par pabeigtu noziegumu no tā brīža, kad amatpersona saņēmusi kaut kādu daļu no kukuļa (daļu no kukulim paredzētās naudas summas, daļu no materiālām vērtībām, daļu no materiāla rakstura pakalpojumiem utt.).”²² Tādējādi, ja kukulis (vai kāda tā daļa), no amatpersonas gribas neatkarīgu apstākļu dēļ, netiek saņemts, tad šāda amatpersonas darbība var tikt kvalificēta kā sagatavošanās kukuļņemšanai vai kukuļņemšanas mēģinājums. Latvijas PSR kriminālkodeksa 15. pants nosaka, ka par gatavošanos noziegumam atzīstama līdzekļu vai rīku sameklēšana vai pielāgošana, vai citāda tīša labvēlīgu apstākļu radīšana noziegumu izdarīšanai. Turpretim par nozieguma mēģinājumu atzīstama tīša darbība, kas tieši vērsta uz nozieguma izdarīšanu, ja noziegums nav izdarīts līdz galam no vainīgā neatkarīgu iemeslu dēļ. Tādējādi, ja noziedzīga nodarījuma izdarītāji tieši pirms kukuļa nodošanas tika aizturēti, šādu noziegumu var atzīt par kukuļņemšanas (kukuļdošanas) mēģinājumu, bet, ja tiks pierādītas kukuļa saņēmēja darbības, lai atvieglotu kukuļdošanu, tad šādas darbības var tikt uzskatītas par sagatavošanos noziedzīga nodarījuma – kukuļņemšanas izdarīšanai. Jāatzīmē, ka šobrīd kukuļņemšana tiek uzskatīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa piedāvājuma pieņemšanas brīdi.

Kukuļņemšanas kvalificētie sastāvi ir šādi: 1) kukuļņemšanu izdarījusi amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli; 2) kukuļņemšanu izdarījusi amatpersona, kas agrāk sodīta par kukuļošanu; 3) kukuļņemšanu izdarījusi amatpersona, kas ņēmusi kukuļus vairākkārt; 4) kukuļņemšanu izdarījusi amatpersona, kas kukuli izspiedusi. „Par amatpersonu, kas jau agrāk sodīta par kukuļošanu, jāuzskata persona, kas jau iepriekš bijusi notiesāta par kukuļņemšanu vai kukuļdošanu, vai starpniecību kukuļošanā, ja sodāmība par iepriekš izdarīto noziegumu nav dzēsta vai noņemta likumā noteiktajā kārtībā.”²³ Jānorāda, ka Latvijas PSR kriminālkodeksa izpratnē ar vairākkārtējo kukuļa ņemšanu tiek saprasts, ka amatpersona ir izdarījusi vismaz divas kukuļņemšanas. Ja amatpersona vairākas reizes pa daļām ir saņēmusi vienu kukuli, tad šāda kukuļņemšana netiks uzskatīta par vairākkārtēju. Un svarīgi ir arī tas, ka amatpersona par vairākām kukuļņemšanām vēl nav sodīta.

Latvijas PSR kriminālkodeksa 165. panta pirmā daļa noteica, ka par kukuļdošanu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem. Minētais pants ir ļoti īss, tāpēc, lai pareizi kvalificētu šā noziedzīga nodarījuma sastāvu, jāaplūko 164. panta pirmā daļa par noziedzīgu nodarījumu – kukuļņemšanu, lai līdz ar to izprastu un izsecinātu kukuļdošanas jēdzienu. Par kukuļdošanu tiek uzskatīta kukuļa – jebkāda materiāla labuma nodošana

²² Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri J. Dzenīša un A. Niedres vispārīgā redakcija. Rīga: Avots, 1982, 545. lpp.

²³ Turpat, 550. lpp.

personiski vai ar starpnieku amatpersonai par kādu darbību (likumīgu vai nelikumīgu) izdarīšanu kukuļdevēja interesēs (aptver arī citas personas intereses), izmantojot savu dienesta stāvokli. „Atbildība par kukuļdošanu iestājas neatkarīgi no laika, kad kukulis nodots un kad amatpersona to saņēmusi – pirms vai pēc tam, kad tā izdarījusi kukuļdevējam vēlamo darbību, tāpat neatkarīgi no tā, vai par kukuli bijusi iepriekšējā vienošanas vai tas nodots pēkšņi, kukuļņēmējam negaidot.”²⁴ Tātad atbildība par kukuļdošanu iestājas, līdz kukuļņēmējam ir nodota vismaz daļa no kukuļa. Šajā ziņā jānorāda, ka Krimināllikumā paredzētā atbildība par kukuļdošanu iestājas ar kukuļa piedāvāšanas vai apsolišanas brīdi. Uzskatu, ka šāda pieeja ir pareiza, jo ar kukuļa piedāvāšanu notiek pamudināšana uz vismaz vēl viena nozieguma izdarīšanu – kukuļņemšanu, kā arī dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu. Šāda veida noziegumi grauj valsts tiesisko iekārtu un sabiedrības uzticību valsts varai.

Latvijas PSR kriminālkodeksā ir paredzēti divi kukuļdošanas kvalificētie sastāvi: 1) kukuļdošana, kas izdarīta vairākkārt; 2) kukuļdošana, kuru izdarījusi persona, kas agrāk sodīta par kukuļošanu.

Kukuļdošana Latvijas PSR kriminālkodeksā tika atzīta par smagu noziegumu un līdz ar to tika paredzēts arī diezgan bargs sods par to. Tā, piemēram, par kvalificētu kukuļdošanu (165. panta otrā daļa) tika paredzēts sods ar brīvības atņemšanu uz laiku no septiņiem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez konfiskācijas, un pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas ar nometinājumu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem vai bez nometinājuma.

Līdzīgi kā Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksā, arī Latvijas PSR kriminālkodeksā tika paredzēts, ka persona tiek atbrīvota no kriminālatbildības par kukuļdošanu gadījumos, ja: 1) kukulis tai ticis izspiests; 2) pēc kukuļdošanas persona (kukuļdevējs) labprātīgi paziņo par notikušo. Jānorāda, ka kukuļņēmējs pēc kukuļa (vai tā daļas) saņemšanas vairs nevar atbrīvoties no kriminālatbildības, paziņojot par notikušo, vai arī atsakoties no kukuļa, kā tas tika paredzēts 1845. gada Sodu likumos par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Taču šāda pozīcija ir saprotama, jo kukuļņēmējam kā amatpersonai ir jāzina tās pienākumi, valsts iekārtas un pašas amatpersonas darbības pamatprincipi, jo amatpersona savā darbībā pārstāv visas sabiedrības intereses, un noziedzīgu nodarījumu izdarīšana, vēl jo vairāk, ja tā saistītā ar profesionālo darbību, nav pieļaujama.

²⁴ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri J. Dzenīša un A. Niedres vispārīgā redakcija. Rīga: Avots, 1982, 554. lpp.

1.6. Latvijas kriminālkodekss

Saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 29. augusta lēmumu²⁵ Latvijas PSRS kriminālkodekss tiek pārdēvēts par Latvijas kriminālkodeksu.

Par amatpersonām Latvijas kriminālkodeksa izpratnē uzskatāmas personas, kas pastāvīgi vai uz laiku pilda varas pārstāvju funkcijas, kā arī valsts vai sabiedriskajās iestādēs, organizācijās vai uzņēmumos pastāvīgi vai uz laiku ieņem amatus, saistītus ar organizatorisku un rīkotāja vai administratīvu un saimniecisku pienākumu pildīšanu, vai kas minētajās iestādēs, organizācijās un uzņēmumos pilda šādus pienākumus pēc speciālas pilnvaras. Kā norāda A. Niedre savos komentāros pie atsevišķiem Latvijas kriminālkodeksa pantiem, „par kukuļņemšanas subjektiem var būt ne tikai amatpersonas, kuras uzskaitītas KK [Latvijas kriminālkodeksa] 162. panta trešajā daļā, bet arī citas personas, kuras saskaņā ar amatpersonas mutisku vai citāda veida rīkojumu izpilda amatpersonas pienākumus.” Vēl jo vairāk, par kukuļņemšanas subjektiem varēja tikt atzīti juridisko personu dalībnieki, kas par kukuli varējuši panākt, lai amatpersona veiktu noteiktas darbības kukuļdevēja interesēs. Šeit jāatzīmē, ka juridiskās personas dalībnieka saņemtais kukulis netiek nodots tālāk amatpersonai, jo šādas darbības tiktu kvalificētas kā starpniecība kukuļdošanā. Tātad juridiskās personas dalībnieks par kukuļa saņemšanu apņēmās citādā veidā (kukuli nenododot) ietekmēt amatpersonu.

Latvijas kriminālkodeksa²⁶ 164. panta pirmās daļas dispozīcija, kas nosaka atbildību par kukuļņemšanu, ir pilnībā pārņemta no Latvijas PSR kriminālkodeksa. Tāpēc tā vairs netiks atkārtoti analizēta. Jāpiebilst, ka izmaiņas ir skārušas šā panta sankciju, kas noteic tikai maksimālo soda robežu – brīvības atņemšanu līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu. Pirms tam Latvijas PSR kriminālkodeksā bija noteikta arī soda minimālā robeža, un par kukuļņemšanu tika paredzēta brīvības atņemšana no trim gadiem.

„Amatpersonas darbības, kas izpaudušās naudas vai citu vērtību saņemšanā no padotajiem vai citātā veidā viņa kontrolei pakļautām personām par iecietību par šādu personu nolaidīgu konkrētu darba pienākumu pildīšanu vai par viņu noziedzīgās darbības, kas saistīta ar darba pienākumu pildīšanu, slēpšanu, kvalificējamās kā kukuļņemšana.”²⁷

²⁵ Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr. 33.

²⁶ Latvijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1994.

²⁷ Par tiesu praksi kukuļdošanas lietās. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmums Nr. 7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: [b. i.], 2002., 39. lpp.

Saskaņā ar Latvijas kriminālkodeksa 164. panta otro daļu kvalificētā kukuļņemšana bija noteikta gadījumos, kad tā izdarīta: 1) personu grupā pēc iepriekšējās norunas; 2) vairākkārt; 3) saistībā ar kukuļa izspiešanu; 4) lielos apmēros.

Personu grupā pēc iepriekšējās norunas izdarīta kukuļņemšana tika uzskatīta gadījumos, kad vismaz divas amatpersonas, savstarpēji vienojoties, izdarījušas kukuļņemšanu. Noziedzīgs nodarījums uzskatāms par pabeigtu no brīža, kad kaut vai viena no amatpersonām ir saņēmusi kukuli (vai tā daļu). Noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju neietekmē apstākļi, ka kukuļdevējs nebija informēts vai nav apzinājies, ka nodod kukuli uzreiz vairākām amatpersonām.

Vairākkārtējā kukuļņemšana (arī kukuļdošana) ir gadījumos, kad ir izdarītas vismaz divas kukuļņemšanas (kukuļdošanas). Jānorāda, ka par vairākkārtēju kukuļņemšanu (kukuļdošanu) netika uzskatīta viena kukuļa saņemšana pa daļām. Tātad jābūt izdarītiem vismaz diviem atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem, lai šādas darbības varētu kvalificēt kā vairākkārtēji izdarītas kukuļņemšanas (kukuļdošanas). Jāievēro, ka par vairākkārtēju kukuļņemšanu netikta uzskatīts gadījums, kad persona jau ir saukta pie kriminālatbildības par kukuļošanu, vai ir iestājies kriminālatbildības noilgums. Savukārt, kā norādīts Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmumā Nr. 7 „amatpersonas darbība, kas izpaudusies vienlaicīgā kukuļu saņemšanā no vairākām personām, ja katra kukuļdevēja interesēs izdarītas atšķirīgas darbības, kvalificējama kā vairākkārt izdarīta kukuļņemšana.”²⁸

Kukuļa izspiešana izpaužas amatpersonas pieprasījumā dot kukuli, arī piedraudot izdarīt tādas darbības, kas var ietekmēt kukuļdevēja intereses. Par izspiešanu tiek uzskatīts arī amatpersonas pieprasījums dot kukuli par darbībām, kuras amatpersonai savas kompetences ietvaros būtu jāveic kukuļdevēja interesēs.

Lielos apmēros izdarīta kukuļņemšana tika atzīta gadījumos, kad kukuļa vērtība naudas izteiksmē bija ne mazāka par piecdesmit Valdības noteiktajām minimālajām mēnešalgām.

Latvijas kriminālkodeksa 164. panta trešajā daļā paredzēta atbildība par kukuļņemšanu, ja to izdarījusi valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, vai amatpersona, kas agrāk sodīta par kukuļošanu vai ņēmusi kukuli sevišķi lielos apmēros. Latvijas kriminālkodeksa izpratnē par amatpersonām, kas ieņem atbildīgu stāvokli, tika uzskatīts valsts prezidents, Saeimas deputāti, ministru prezidents, Ministru kabineta locekļi, ministru vietnieki, Saeimai vai Ministru kabinetam tieši pakļauto valsts institūciju vadītāji, rajonu, pilsētu, pilsētas rajonu (priekšpilsētu) un pagastu padomju priekšsēdētāji.

²⁸ Par tiesu praksi kukuļošanas lietās. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmums Nr. 7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: [b. i.], 2002., 39. lpp.

Latvijas kriminālkodeksa kukuļdošanas regulējums tika pilnībā pārņemts no 1961. gada Latvijas PSR kriminālkodeksa. Izmaiņas netika veiktas arī sankcijās par kukuļdošanu. Tāpēc vēlreiz kukuļdošanas kvalifikācijas jautājumi netiks aplūkoti un analizēti.

Analizējot atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu vēsturisko attīstību, jāsecina, ka līdz Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa spēkā stāšanās Latvijas teritorijā, kukuļņemšanas un kukuļdošanas kvalifikācijas jautājumi tika diezgan plaši noregulēti. Būtiska atšķirībā no šobrīd spēkā esoša Krimināllikuma bija tajā, ka kukuļņēmēja atbildība tika norobežota atkarībā no tā, vai kukulis tika saņemts par likumīgu (dienesta pienākumos ietilpstošu darbību) vai pretlikumīgu darbību (dienesta pārkāpumu). Pēc Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa spēkā stāšanās Latvijas teritorijā, šim apstāklim nebija nozīmes un tas kukuļņēmēja noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju neietekmēja. Arī šobrīd Krimināllikumā kukuļņemšana tiek iedalīta atkarībā no tā, vai tika saņemts kukulis – pateicība vai kukulis – uzpirkšana. Uzskatu, ka būtu apsverama iespēja veikt grozījumus Krimināllikumā, paredzot norobežot valsts amatpersonas atbildību atkarībā no tā, vai kukulis saņemts par likumīgu vai nelikumīgu darbību veikšanu.

Attīstoties krimināltiesiskai izpratnei par koruptīvo noziedzīgu nodarījumu bīstamību un ietekmi uz valsts tiesisko iekārtu un visu sabiedrību kopumā, likumdevējs Krimināllikumā nostiprinājis, ka jebkādu mantisku labumu saņemšana ir kukuļa saņemšana. Tā 1845. gada Sodu likumos gadījumā, ja dienestpersona veica darbības, nepārkāpjot dienesta pienākumus, par to saņemtā atlīdzība tika uzskatīta par dāvanu.

Pozitīvi vērtējams, ka šobrīd kukuļņemšana ir uzskatāma par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa piedāvājuma pieņemšanas brīdi, bet kukuļdošana – ar kukuļa piedāvājuma izteikšanas brīdi. Aplūkojot vēsturisku normatīvā regulējuma attīstību, secināms, ka pārsvarā kukuļdošana (kukuļņemšana) tika uzskatīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, ar kukuļa vai tā daļas nodošanas (saņemšanas) brīdi. Tādējādi kukulis vai tā daļa tieši nonāca amatpersonas valdījumā. Atšķirībā no iepriekš aplūkotajiem tiesību aktiem, šobrīd Krimināllikumā atbildību par kukuļņemšanu un kukuļdošanu neietekmē tas, kādai valsts amatpersonai kukulis tika dots, izņemot gadījumu par kukuļņemšanu vai kukuļdošanu valsts amatpersonai, kas ieņem atbildīgu stāvokli. Tomēr Krimināllikumā nav paredzēta atbildība par kukuļņemšanu vai kukuļdošanu kādā atsevišķā nozarē. Proti, 1845. gada Sodu likumi izdalīja atbildību par pagasta tiesneša kukuļņemšanu. Kopumā, atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu attīstība ir vērtējama pozitīvi. Krimināllikuma regulējums šajā jautājumā ir plašs un izsmeļošs. Tomēr ir apsverama iespēja pārņemt vēsturisko regulējumu, norobežojot valsts amatpersonas atbildību par kukuļņemšanu saistībā ar dienesta pienākumos ietilpstošām darbībām, vai dienesta pārkāpuma izdarīšanu.

2. ATBILDĪBAS PAR KUKUĻNEMŠANU UN KUKUĻDOŠANU REGULĒJUMS KRIMINĀLLIKUMĀ

2.1. Kukuļnemšanas speciālā subjekta analīze

Lai noziedzīgu nodarījumu varētu kvalificēt kā kukuļnemšanu, ir jākonstatē noziedzīga nodarījuma speciālais subjekts – valsts amatpersona. „Izlemjot jautājumu par noziedzīga nodarījuma sastāva esamību kukuļnemšanā apsūdzētās personas nodarījumā, apsūdzībā nepieciešams pamatot apsūdzētā kā valsts amatpersonas statusu, norādot: 1) kādu valsts vai pašvaldības pienākumu apsūdzētais pildījis, 2) kādas pilnvaras viņam kā valsts amatpersonai bija piešķirtas un 3) saskaņā ar kādiem likumiem, citiem normatīvajiem aktiem vai uzliktu uzdevumu šīs tiesības un pilnvaras piešķirtas un pienākumi ir uzlikti.”²⁹

Valsts amatpersonas legālā definīcija sniegta Krimināllikuma 316. panta pirmajā daļā. Par valsts amatpersonām uzskatāmi valsts varas pārstāvji, kā arī ikviena persona, kura pastāvīgi vai uz laiku izpilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus, to starpā valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrībā, un kurai ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai kurai ir tiesības veikt uzraudzības, kontroles, izmeklēšanas vai sodīšanas funkcijas vai rīkoties ar publiskas personas vai tās kapitālsabiedrības mantu vai finanšu līdzekļiem. Krimināllikuma 316. panta otrā daļa nosaka, ka par amatpersonām, kas ieņem atbildīgu stāvokli, uzskatāmi: Valsts prezidents, Saeimas deputāti, Ministru prezidents, Ministru kabineta locekļi, kā arī Saeimas un Ministru kabineta ievēlētās, ieceltās vai apstiprinātās valsts institūciju amatpersonas, pašvaldību vadītāji, viņu vietnieki un izpilddirektori. Minētā panta trešā daļa nosaka, ka par valsts amatpersonām uzskatāmas arī starptautisko organizāciju, starptautisko parlamentāro asambleju un starptautisko tiesu amatpersonas un minēto institūciju deleģētās personas, kā arī jebkura persona, kura ieņem likumdevēja, izpildvaras vai tiesu varas amatu ārvalstī vai jebkurā tās administratīvajā vienībā, neatkarīgi no tā, vai šī persona amatā ir iecelta vai ievēlēta, kā arī jebkura persona, kura veic publisku funkciju ārvalsts, to starpā tās administratīvās vienības, valsts aģentūras vai valsts uzņēmuma interesēs. Ar 2014. gada 15. maijā pieņemtiem Grozījumiem Krimināllikumā³⁰ valsts amatpersonas jēdziens tika paplašināts, līdz ar to arī tika atvieglota speciālā subjekta noteikšana kukuļdošanas (arī kukuļnemšanas) kvalificēšanā. Tas ir vērtējams

²⁹ Tiesu prakse krimināllietās pēc 320., 321., 322., 323. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2016. gada 15. martā].

³⁰ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 31. maijs, Nr. 105 (5165).

pozitīvi, jo palīdz kvalificēt personas noziedzīgu nodarījumu valsts institūciju dienesta, kurā speciālā subjekta noteikšanai ir būtiska nozīme.

Valsts amatpersonas detalizēts uzskaitījums tiek sniegts arī likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”³¹ 4. pantā. Par valsts amatpersonām uzskatāmas arī personas, kurām, pildot amata pienākumus publiskas personas institūcijās, saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir tiesības: 1) izdot administratīvos aktus; 2) veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas attiecībā uz personām, kas neatrodas to tiešā vai netiešā pakļautībā; 3) pieņemt vai sagatavot lēmumus par publiskas personas mantas iegūšanu, tās nodošanu citu personu īpašumā, lietošanā vai valdījumā, atsavināšanu citām personām vai apgrūtināšanu ar lietu vai saistību tiesībām, kā arī finanšu līdzekļu sadalīšanu. Jāatzīmē likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 4. panta piekto daļu, kurā noteikts, ka par valsts amatpersonu uzskatāma arī persona, kura uz laiku pilda citas valsts amatpersonas amata pienākumus. Attiecībā uz šādu valsts amatpersonu piemērojami tie likumā paredzētie noteikumi, kuri attiecas uz valsts amatpersonu, kuras amata pienākumus tā pilda.

„Apsverot valsts amatpersonas subjekta pazīmju esamību vai neesamību, visdiskutējamākais jautājums, piemērojot gan KL [Krimināllikuma], gan Interešu konflikta novēršanas likuma normas, ir amatpersonas izpildāmo funkciju atbilstība “valsts amatpersonas” definīcijās nosauktajām funkcijām.”³² Tā, piemēram, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2003. gada 18. februāra spriedumā lietā Nr. K30-56/3 apsūdzētā persona, būdama valsts amatpersona – Rīgas domes Komunālā departamenta Dzīvokļu pārvaldes priekšnieka vietniece, pieņēma kukuli par dzīvokļa pirkšanu. Pirmās instances tiesa atzina, ka apsūdzētā nav valsts amatpersona Krimināllikuma 316. panta izpratnē, jo viņas pakļautībā esošo struktūru kontrole bijusi izpildu – tehniska rakstura un, piedaloties komisijas darbā, apsūdzētā nepieņēma citām personām saistošus lēmumus. Savukārt kasācijas instances tiesa atzina apsūdzēto par vainīgu Krimināllikuma 320. panta pirmās daļas nozieguma izdarīšanā, jo apsūdzētās “[..] veikto pakļautībā esošo struktūru kontroli, kuru pirmās instances tiesa novērtēja kā izpildu – tehniska rakstura, kasācijas instance vērtēja kā kontroles un uzraudzības funkciju veikšanu KL [Krimināllikuma] 316. panta izpratnē, savukārt viņas piedalīšanās komisijās tika uzskatīta par lēmumu pieņemšanu, kas saistoši citām personām neatkarīgi no tā, vai “citas personas” ir viņai pakļautas.”³³

³¹ Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 9. maijs, Nr. 69 (2644).

³² Krastiņa A. Korupcijas subjekta krimināltiesiskais aspekts. Jurista vārds, 2004. 24. augusts, Nr. 32 (337).

³³ Turpat.

Likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” norādītās valsts amatpersonas ne vienmēr atbilst noziedzīgu nodarījumu valsts institūciju dienestā speciālajam subjektam. Kā norāda D. Hamkova „Krimināllikuma 316. panta pirmā daļa satur ekskluzīvu to funkciju uzskaitījumu, kuru konstatācijas gadījumā persona ir atzīstama par valsts amatpersonu krimināltiesiskā nozīmē, kas ir jāņem vērā, kvalificējot noziedzīgus nodarījumus valsts institūciju dienestā.”³⁴ Tādējādi, lai sauktu personu pie kriminālatbildības par kukuļņemšanu, tiks vērtēta tās atbilstība valsts amatpersonas statusam atbilstoši Krimināllikumā ietvertam jēdzienam un izpratnei.

Jāatzīmē, ka valsts amatpersonas statuss netiek zaudēts atvaļinājumu laikā, analogiski arī brīvdienu laikā. Kā atzina Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2011. gada 20. janvāra lēmumā, „valsts amatpersona atrodies atvaļinājumā nezaudē amatpersonas statusu un tiesības veikt savus amata pienākumus. Neviena likuma norma neaizliedz amatpersonai, atrodies atvaļinājumā, veikt savus amata pienākumus un izmantot amatpersonas tiesības, neskatoties uz to, ka viņas vietā iecelts pienākumu izpildītājs”.³⁵ Tādējādi normatīvajos aktos un tiesu praksē tiek paplašināts valsts amatpersonu jēdziens un skaidrojums, kas liedz personām izvairīties no kriminālatbildības, aizbildinoties, piemēram, ar tādu formalitāti kā noziedzīgs nodarījums izdarīts, kad valsts amatpersona atradās atvaļinājumā vai tai ir bijis iecelts pienākumu izpildītājs.

Būtiska atziņa ietverta Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 22. janvāra lēmumā „valsts amatpersona, ja tā piedalās koleģiāla lēmuma pieņemšanā, var būt Krimināllikuma 320. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjekts, jo katrs komisijas loceklis kā valsts amatpersona pieņem konkrētu lēmumu. Šādi valsts amatpersona rīkojas atbilstoši savam dienesta stāvoklim un var izmantot iespējas, lai ietekmētu koleģiāla lēmuma pieņemšanu, kura pieņemšana var būt atkarīga no atsevišķu komisijas locekļu lēmumiem.”³⁶ Tādējādi katra amatpersona atbild par savu darbību neatkarīgi no tā, vai lēmums tiek pieņemts koleģiāli vai vienpersoniski. Gadījumā, kad likums nosaka, ka konkrēto lēmumu pieņem koleģiāli, katram valsts amatpersonas lēmumam un darbībai (pirms lēmuma pieņemšanas) ir būtiska nozīme un var būt liela ietekme uz koleģiāla lēmuma pieņemšanu. Šādos gadījumos arī viena amatpersona var ietekmēt gala lēmuma rezultātu. Jebkurā gadījumā valsts amatpersonas darbībai jābūt tiesiskai, arī pieņemot koleģiālu lēmumu. Līdz ar to katra valsts amatpersona ir atbildīga par izdarītu noziedzīgu nodarījumu, kaut arī personai labvēlīgs rezultāts (lēmums) tiek pieņemts ar koleģiālu valsts amatpersonu lēmumu.

³⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII- XXV nodaļa). Tiesu namu aģentūra, 2016, 569. lpp.

³⁵ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011. gada 20. janvāra lēmums lietā Nr. SKK – 2/2011.

³⁶ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 22. janvāra lēmums lietā Nr. SKK – 3/2008.

Kvalificējot valsts amatpersonas noziedzīgās darbības, būtiski konstatēt, vai izdarītais noziegums ir saistāms ar dienesta pienākumu izpildi. Valsts amatpersonu nevar saukt pie kriminālatbildības par nozieguma izdarīšanu valsts institūciju dienestā, ja tas nav saistīts ar dienesta pienākumu izpildi un valsts amatpersona ir rīkojusies kā privātpersona. To atspoguļo šāds tiesu prakses piemērs. Liepājas pilsētas domes deputāte un praktizējošā juriste par 5 000 Ls atlīdzību piekrita sniegt juridiskos pakalpojumus personām un apsolīja panākt domes lēmuma par pirmpirkuma tiesību uz īpašumu atcelšanu. Domes deputāte norādīja, ka viņa spēs panākt lēmuma atcelšanu, jo viņai kā deputātei ir liela pieredze šādu jautājumu kārtošana. Saņemot avansā 2 500 Ls par juridisko pakalpojumu sniegšanu, apsūdzētā pārtrauca uzņemto saistību izpildi. Sākotnēji apsūdzētās noziedzīgās darbības tika kvalificētas pēc Krimināllikuma 318. panta otrās daļas un 179. panta pirmās daļas, bet Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2014. gada 21. maija spriedumā „[...] tiesa norādīja uz privāto attiecību un strīda esamību starp apsūdzēto un S. S., kura priekšmets ir juridisko pakalpojumu kvalitāte, apjoms un izmaksas, kas neveido kriminālatbildības pamatu un risināms civiltiesiskā kārtā.”³⁷

Citā tiesu prakses piemērā valsts amatpersona tika atzīta par vainīgu kukuļdošanā valsts amatpersonai, lai tā, pārkāpjot noteikto kārtību, izsniegtu traktortehnikas vadītāja apliecību, bez praktiskās vadīšanas eksāmena un teorētiskā eksāmena kārtošanas. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2011. gada 1. marta lēmumā lietā Nr. SKK-7/2011 norādīja, “[...] ka ir apsverams jautājums, vai konkrētajā gadījumā A.V. rīkojies kā amatpersona vai kā privātpersona, tas ir, vai viņš uzskatāms par viņam inkriminētā noziedzīgā nodarījuma speciālo subjektu. No celtās apsūdzības apraksta nav saprotams, kāda saistība ir A.V. vēlmei saņemt traktortehnikas vadīšanas apliecību bez eksāmenu kārtošanas ar viņa kā valsts amatpersonas statusu.”³⁸ Tādējādi, kvalificējot personas noziedzīgās darbības saistībā ar noziegumu valsts institūciju dienestā izdarīšanu, jākonstatē, ka tā noziegumu izdarījusi kā valsts amatpersona saistībā ar dienesta pienākumu izpildi. Tas, ka noziedzīgās darbības izdarījusi valsts amatpersona neizslēdz iespēju, ka tā tās izdarīja kā privātpersona.

³⁷ Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 317. panta otrās daļas, 318. panta otrās daļas un 319. panta otrās daļas. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2016. gada 23. novembrī].

³⁸ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011. gada 1. marta lēmums lietā Nr. SKK-7/2011.

2.2. Kukuļņemšanas kvalifikācijas tiesiskie aspekti

Ar 2009. gada 19. novembrī izdarītiem grozījumiem Krimināllikumā³⁹ atbildība par kukuļņemšanu tiek diferencēta atkarībā no tā, vai kukulis (materiāla vērtība, mantiska vai citāda rakstura labums) tiek pieņemts par kādu jau izdarītu likumīgu vai nelikumīgu darbību vai pieļautu bezdarbību, – kukulis – pateicība, vai arī pirms kādas likumīgas vai nelikumīgas darbības izdarīšanas vai neizdarīšanas – kukulis – uzpirkšana. Šādi Krimināllikuma grozījumi izdarīti, ņemot vērā ārvalstu pieredzi un Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencijas 3. pantā minēto, ka kukuļņemšana ir tāda veida apzināti veikta darbība, ar kuru valsts publiska amatpersona pieprasa vai saņem tieši vai netieši jebkuru tai nepienākošos priekšrocību, kas domāta gan šai amatpersonai, gan jebkurai citai personai, vai akceptē šādas priekšrocības sniegšanas piedāvājumu vai solījumu, par to, lai šī amatpersona veiktu savas funkcijas vai arī atturētos no savu funkciju veikšanas.

Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 15. oktobra lēmumā norādīts, ka, „aprakstot lietas faktiskos apstākļus kukuļņemšanas lietā, apsūdzībā jānorāda konkrētas (nevis vispārīgas) objektīvās puses pazīmes par kādas konkrētas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu konkrēta kukuļdevēja vai kukuļa piedāvātāja interesēs, vai citas konkrētas personas interesēs, no kuras amatpersona pieņēmusi kukuli, izmantojot savu dienesta stāvokli.”⁴⁰ Lietas faktisko apstākļu konstatācija var būtiski ietekmēt noziedzīga nodarījuma pareizu kvalifikāciju. Tādējādi jāizvairās no situācijām, kad apsūdzībā personas izdarītas noziedzīgas darbības tiek aprakstītas ar visu Krimināllikuma Sevišķās daļas panta dispozīciju, ietverot visas iespējamās noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes.

Kukuļņemšanas kvalifikācijas pazīmes saskaņā ar Krimināllikuma 320. panta pirmo daļu ir šādas: 1) valsts amatpersona pieņem kukuli pati vai ar starpnieku; 2) kukulis tiek pieņemts par kādu izdarītu likumīgu vai nelikumīgu darbību vai pieļautu bezdarbību; 3) valsts amatpersonas izdarīta darbība (pieļautā bezdarbība) ir kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs; 4) valsts amatpersona noziedzīga nodarījuma izdarīšanā izmanto dienesta stāvokli; 5) pieņemtais vai piedāvātais kukulis tiek domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai.

Kukuļņemšana, kad valsts amatpersona pieņem kukuli – pateicību, uzskatāma par pabeigtu, kad valsts amatpersona pieņem kukuli vai kādu kukuļa daļu. Šī nozieguma kvalifikāciju neietekmē, vai valsts amatpersona izdara likumīgu vai nelikumīgu darbību.

³⁹ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums, Latvijas Vēstnesis, 2009. 9. decembris, Nr. 193 (4179).

⁴⁰ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 15. oktobra lēmums lietā Nr. SKK – 535/2008.

Domāju, ka būtu apsverama iespēja diferencēt atbildību atkarībā no tā, vai valsts amatpersona izdara likumīgu vai nelikumīgu darbību, jo nenoliedzami valsts tiesiskā iekārta un sabiedrības intereses vairāk tiek apdraudētas gadījumā, kad valsts amatpersona pieņem kukuli un izdara nelikumīgas darbības, pārkāpjot normatīvo aktu prasības un pieļaujot bīstamās situācijas, piemēram, ļaujot personai turpināt braukt ar transportlīdzekli, kuram nav izieta tehniskā apskate.

Kukuļņemšanas kvalifikācijas pazīmes saskaņā ar Krimināllikums 320. panta otro daļu ir šādas: 1) valsts amatpersona pieņem kukuli vai tā piedāvājumu pati vai ar starpnieku; 2) kukulis vai tā piedāvājums tiek pieņemts pirms kādas likumīgas vai nelikumīgas darbības vai pieļautās bezdarbības; 3) valsts amatpersonas izdarītās darbības (pieļautā bezdarbība) ir kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs; 4) valsts amatpersona noziedzīga nodarījuma izdarīšanā izmanto dienesta stāvokli; 5) pieņemtais vai piedāvātais kukulis tiek domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai.

Šajā gadījumā noziedzīgs nodarījums tiks uzskatīts par pabeigtu jau ar kukuļa piedāvājuma pieņemšanu, kaut arī kukulis vai kāda tā daļa nemaz nebūtu saņemta.

Nereti kukuļņemšana tiek atklāta speciāla izmeklēšanas eksperimenta ietvaros, kā piemēru var minēt Daugavpils tiesas 2016. gada 13. septembra spriedumu lietā Nr. 11824004814⁴¹, ar kuru valsts amatpersona tika atzīta par vainīgu kukuļņemšanā pirms likumīgās darbības neizdarīšanas. Lietas apstākļi bija šādi: Valsts robežsardzes Daugavpils pārvaldes Silenes robežkontroles punkta inspektors, pildot dienesta pienākumus, robežkontroles punkta telpā uzsāka Latvijas Republikā iebraucošās automašīnas „BMW” dokumentu pārbaudi, kuru vadīja Lietuvas Republikas pilsonis - persona, kura piedalījās speciālā izmeklēšanas darbībā - speciālā izmeklēšanas eksperimentā. Veicot pārbaudi, apsūdzētā valsts amatpersona konstatēja, ka automašīnai nebija uzlīmes, kas apliecina veiktu tehnisko apskati, kā arī automašīnas vadītājs nevarēja uzrādīt pieprasītos dokumentus par veikto tehnisko apskati un apdrošināšanas polisi. Apsūdzētā amatpersona kukuļdevēja interesēs pieņēma piedāvājumu nenoformēt protokolu par administratīvo pārkāpumu un pieņēma kukuli - divas 10 *euro* naudas zīmes. Kukuļdevējs ielika naudas zīmes automašīnas „BMW” reģistrācijas apliecībā un iedeva apsūdzētajai valsts amatpersonai, kura izņēma tās no reģistrācijas apliecības un ielika kabatā, bet pēc tam uzreiz tās izņēma no kabatas un ielika darba galda metāla konstrukcijas dobumā. Tādā veidā valsts amatpersona pieņēma kukuli 20 *euro* apmērā. Apsūdzētā valsts amatpersona speciālā izmeklēšanas eksperimenta ietvaros uzreiz pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas tika aizturēta. Šāda valsts amatpersonas rīcība

⁴¹ Daugavpils tiesas 2016. gada 13. septembra spriedums lietā Nr. 11824004814.

uzskatāma par likumīgas darbības neizdarīšanu kukuļdevēja interesēs. Aplūkotā krimināllieta tika izskatīta vienošanās procesā. Valsts amatpersona tika atzīta par vainīgu Krimināllikuma 320. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Par šo noziedzīgu nodarījumu valsts amatpersonai tika piespriesta brīvības atņemšana uz 1 gadu (nosacīti) bez mantas konfiskācijas.

Tāpat speciālās izmeklēšanas eksperiments ir viens no veidiem, kas palīdz apkarot un atklāt kukuļošanas noziegumus. Tomēr jānorāda, ka izmeklēšanas eksperimenta ietvaros veicamajām darbībām jāatbilst tiesību normām un būtiski kriminālprocesuālie pārkāpumi var radīt absurdu situāciju, kad speciālā eksperimentā iesaistītā persona var tikt apsūdzēta kūdīšanā uz kukuļņemšanu. Piemēram, ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2012. gada 6. marta spriedumu lietā Nr. 11819003409 persona tika atzīta par vainīgu par kukuļņemšanu no operatīvā eksperimenta veicēja par administratīvā pārkāpuma protokola nesastādīšanu. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments ar 2013. gada 28. februāra lēmumu lietā Nr. SKK-26/2013 konstatēja, ka operatīvā eksperimenta ietvaros bija jāpārbauda, vai valsts amatpersona veiks kukuļa pieprasīšanu, nevis kukuļņemšanu. „Tāpēc situācijā, kad pēc operatīvā eksperimenta dalībnieka A. T. vadītās automašīnas apturēšanas par ātruma pārsniegšanu Ceļu policijas darbinieks kukuli nepieprasīja, A. T. bija jārīkojas atbilstoši akceptētajam eksperimentam un viņš nebija tiesīgs dot kukuli bez pieprasījuma, jo šādas darbības īpaši pilnvarots prokurors nebija akceptējis.”⁴²

Kukuļošanas lietās, kuras tiek atklātas speciālā izmeklēšanas eksperimenta ietvaros, bieži rodas strīdi par speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas procesuālo normu pārkāpumu. Apsūdzēto personu aizstāvji cenšas pierādīt vairākus procesuālo tiesību normu pārkāpumus, lai tiesa saskaņā ar Kriminālprocesa⁴³ 130. pantu atzītu speciālā izmeklēšanas eksperimenta ietvaros gūto pierādījumu nepieļaujamību. Augstākās tiesas Krimināllietu departaments ar 2016. gada 30. jūnija lēmumu lietā Nr. SKK-338/2016 atzina, ka „ne katrā Kriminālprocesa likuma 213. panta kārtībā pieņemtajā lēmumā par speciālās izmeklēšanas darbības, tostarp, speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanu jānorāda uz atļauju imitēt dalību vai līdzdalību noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. [...] Speciālās izmeklēšanas darbības veikšanā iesaistītās amatpersonas katrā atsevišķā gadījumā var lemt par pasākumiem, kādi nepieciešami šīs darbības nodrošināšanai, arī par noziedzīgās darbības imitēšanu.”⁴⁴ Izskatāmajā lietā persona tika atzīta par vainīgu saskaņā ar Krimināllikuma 320. panta trešo daļu par kukuļa pieprasīšanu un pieņemšanu pirms likumīgas darbības neizdarīšanas un

⁴² Tiesu prakse krimināllietās pēc 320., 321., 322., 323. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2016. gada 15. martā].

⁴³ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74 (3232).

⁴⁴ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 30. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-338/2016.

likumīgas darbības izdarīšanas kukuļdevēja interesēs. Apsūdzētās persona aizstāvis uzskatīja, ka personas – speciālā izmeklēšanas eksperimenta veicēja – darbības bija provokatoriskas, jo procesa virzītāja pieņemtajā lēmumā, ar kuru tika atļauts veikt speciālo izmeklēšanas eksperimentu attiecībā pret apsūdzēto valsts amatpersonu, bija norādīts, ka eksperiments tiek veikts nolūkā noskaidrot apsūdzēta subjektīvo attieksmi par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kā arī, vai tā pieņems kukuli. Lēmumā nebija atļaujas imitēt dalību noziedzīga nodarījuma izdarīšanā vai līdzdalību atbalstītāja veidā. Apsūdzētā aizstāvis kasācijas sūdzībā norādīja arī uz citiem procesuālajiem pārkāpumiem, tomēr kasācijas sūdzība tika noraidīta.

Kā norāda A. Pundurs „Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir noteikusi skaidras pieļaujamās robežas provokācijas intensitātei. Ja tā konstatē, ka šīs robežas ir tikušas pārkāptas, tad to uzskata par Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6.panta pirmās daļas pārkāpumu, jo nav bijis garantēts taisnīgs process un bez policijas darbinieka aktivitātēm noziedzīgs nodarījums nebūtu izdarīts.”⁴⁵

Tādējādi secināms, ka kukuļņemšana bieži tiek atklāta operatīvo darbību un speciālo izmeklēšanas eksperimenta ietvaros. Speciālā eksperimenta ietvaros veicamajām darbībām jāatbilst procesuālo tiesību normām, kā arī jāievēro lēmumā par speciālā eksperimenta veikšanu norādītajiem un saskaņotiem uzdevumiem. Pretējā gadījumā operatīvās darbības veicējs var tikt saukts pie kriminālatbildības par kūdīšanu uz noziedzīga nodarījuma veikšanu un, lai arī noziedzīgs nodarījums – kukuļņemšana – tiks izdarīts, kukuļņēmējs pie kriminālatbildības netiks saukts pierādījumu nepieļaujamības dēļ.

2.3. Kukuļņemšanas kvalificētie sastāvi

Krimināllikuma 320. panta trešā daļa paredz atbildību par kukuļņemšanu, ja: 1) tā izdarīta lielā apmērā; 2) to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās; 3) kukulis pieprasīts.

Jānorāda, ka Krimināllikuma 320. panta trešā daļa attiecināma gan uz kukuļa – pateicības, gan kukuļa – uzpirkšanas ņemšanu. Līdz ar to kvalificētā kukuļņemšana būs uzskatāma par pabeigtu līdz ar kukuļa piedāvājuma pieņemšanu, kā arī ar kukuļa vai tā daļas saņemšanu.

Saskaņā ar likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”⁴⁶ 20. pantu noziedzīgs nodarījums uzskatāms par izdarītu lielā apmērā, ja nozieguma

⁴⁵ Pundurs A. Par provokācijas iespējām kukuļošanas lietās. Jurista vārds, 2006. 24. janvāris, Nr. 4 (407).

⁴⁶ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4. novembris, Nr. 331/332 (1392/1393).

priekšmeta (konkrētā gadījumā – kukuļa) kopējā vērtība nodarījuma izdarīšanas brīdī nav bijusi mazāka par piecdesmit tai laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsommas. Gadījumā, ja kukulis sastāv no priekšmetiem, tad to vērtība nosakāma atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā.

Kā norāda Diāna Hamkova, „ja kukuļa priekšmets lielā apmērā tiek saņemts pa daļām, ar vairākiem piegājieniem, bet šīs darbības veido atsevišķu (vienotu) noziedzīgu nodarījumu, nodarījums kvalificējams kā kukuļņemšana lielā apmērā.”⁴⁷ Valsts amatpersonas noziedzīgās darbības tiks kvalificētas kā kukuļņemšanas lielā apmērā mēģinājums, ja no valsts amatpersonas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ valsts amatpersonai izdevās saņemt kukuļa tikai lielā apmērā daļu.

Lai noziedzīgu nodarījumu kvalificētu kā kukuļņemšanu personu grupā pēc iepriekšējās vienošanas, jākonstatē, ka vismaz divas personas – valsts amatpersonas – ir vienojušās par kukuļņemšanu vai kukuļa piedāvājuma pieņemšanu pirms noziedzīgo darbību uzsākšanas.

Kukuļa pieprasīšana raksturīga ar to, ka kukuļņēmējs – valsts amatpersona – pieprasa kukuli par nelikumīgu darbību izdarīšanu vai likumīgu darbību neizdarīšanu.

Tā ar Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2016. gada 26. februāra spriedumu krimināllietā Nr. 16870002115⁴⁸ valsts amatpersonas noziedzīgas darbības tika kvalificētas kā **kukuļa pieprasīšana un pieņemšana**. Valsts amatpersonai bija jānodrošina ar tiesas spriedumu noteiktā papildsoda (policijas kontrole) ierobežojuma — aizlieguma atstāt dzīvesvietu noteiktā diennakts laikā – izpildes pārbaudi notiesātajam (kukuļdevējam). Valsts amatpersona, nolūkā pieprasīt kukuli, pie degvielas uzpildes stacijas satikās ar kukuļdevēju un sarunas laikā, izmantojot savu dienesta stāvokli, pieprasīja no tā kukuli — naudu 300 *euro* apmērā, par to, ka kukuļdevējam netiks veikta policijas kontroles nosacījuma — aizlieguma atstāt dzīvesvietu noteiktajā diennakts laikā — izpildes kontrole. Tātad kukulis tika pieprasīts par likumīgu darbību neveikšanu. 2015. gada 28. septembrī ap plkst. 21.20 degvielas uzpildes stacijas stāvlaukumā kukuļdevēja automašīnā valsts amatpersona, īstenojot savu noziedzīgo nodomu saņemt pieprasīto kukuli, pieņēma no kukuļdevēja iepriekš pieprasītā kukuļa daļu — 100 *euro* apmērā un sarunas laikā ar kukuļdevēju apstiprināja, ka vēlas saņemt atlikušo kukuli 200 *euro* apmērā. Pēc kukuļa saņemšanas valsts amatpersona izkāpa no automašīnas un uzreiz tika aizturēta. Lieta tika izskatīta vienošanās procesā, apsūdzētais savu vainu pilnībā atzina.

⁴⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII- XXV nodaļa). Tiesu namu aģentūra, 2016., 595. lpp.

⁴⁸ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2016. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. 16870002115.

Ar Rīgas rajona tiesas 2014. gada 26. februāra spriedumu lietā Nr. 16870003013⁴⁹ par vainīgu kukuļa pieprasīšanā un pieņemšanā tika atzīts Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta Rīgas reģiona pārvaldes Ugunsdrošības uzraudzības un civilās aizsardzības nodaļas inspektors I. M., kurš, izmantojot savu dienesta stāvokli, pieprasīja no VAS „Latvijas gaisa satiksme” Tehniskās ekspluatācijas vadības nodaļas inženiera A. S. kukuli 100 *euro* apmērā, lai par konstatētiem ugunsdrošības pārkāpumiem netiktu sastādīts administratīvā pārkāpuma protokols. Satiekoties VAS „Latvijas gaisa satiksme” teritorijas autostāvvietā, I. M. automašīnā saņēma no A. S. iepriekš pieprasīto kukuli 100 *euro* apmērā. Lieta tika izskatīta vienošanās procesā, un tiesa starp apsūdzēto un prokuroru noslēgto vienošanos apstiprināja. Apsūdzētajam tika piespriests brīvības atņemšanas sods uz 2 gadiem (nosacīti), atņemot tiesības uz 3 gadiem ieņemt amatus valsts pārvaldē, jo apsūdzētais I. M. savu vainu atzina, tiesai nebija šaubu par apsūdzētā vainu.

Par Krimināllikuma (redakcijā līdz 2014. gada 2. aprīlim) 320. panta trešajā daļā paredzētu kukuļņemšanu bija noteikta sankcija – brīvības atņemšana uz laiku no 2 līdz 10 gadiem ar vai bez mantas konfiskācijas, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz pieciem gadiem. Konkrētajā gadījumā piespriestais sods ir daudz mīkstāks par sankcijā noteikto. Krimināllikuma 55. panta pirmā daļa nosaka tiesas tiesības notiesāt vainīgo nosacīti, ņemot vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību un citus lietas apstākļus, ja tiesa iegūst pārliecību, ka vainīgais, sodu neizciešot, turpmāk neizdarīs likumpārkāpumus. Minētā panta ceturrtā daļa paredz, ka, nosacīti notiesājot, spriedumā norādāmi apstākļi, kuru dēļ tiesa atzinusi par lietderīgu sodu neizpildīt. Domāju, ka piespriežot nosacītu sodu par sevišķi smagu noziegumu, tiesai spriedumā būtu jāpamato šāda izvēle vai jānorāda iemesli, kāpēc soda sankcija ir daudz mīkstāka par sankcijā paredzētu.

1. Kriminālprocesa likums paredz, ka vienošanās procesā sodu nosaka prokurors, bet tiesai vienošanās ir jāapstiprina. Tomēr, Kriminālprocesa likuma 539. panta pirmajā daļā tiesnesim ir paredzētas kontroles iespējas – nosūtīt lietu prokuroram pārkāpuma novēršanai, gadījumos, ja tiek konstatēts, ka izraudzītais soda veids nav samērīgs ar izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu.

Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas kopsapulces 2008. gada 1. jūlija lēmumā “Sodu piemērošanas politika” tika izteikta rekomendācija, ka gadījumā, “ja tiesa atzīst par iespējamu piemērot nosacītu sodu personai, kura izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziegumu, pieņemtais lēmums īpaši jāmotivē,

⁴⁹ Rīgas rajona tiesas 2014. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. 16870003013.

tostarp pievēršot uzmanību vispārējās prevencijas mērķa sasniegšanai.”⁵⁰ Domāju, ka viena no iespējām panākt taisnīga soda noteikšanu, ja lieta tiek izskatīta vienošanās procesā, ir paredzēt, ka soda apmērs nevar būt mazāks par pusi no sankcijā paredzētā soda (vai noteikt citu minimālo robežu). Spriedumā jānorāda konkrēti (nevis vispārīgi) argumenti, jo īpaši par smagu un sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu, kāpēc apsūdzētajai personai tiek piespriests salīdzinoši mīkstāks sods nekā sankcijā paredzēts. Tas ļautu kļūdēt šaubas par soda nesamērību ar izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

Krimināllikuma 320. panta ceturtā daļā nosaka atbildību par kukuļņemšanu (neatkarīgi no tā, vai tiek pieņemts kukulis – pateicība vai kukulis – uzpirkšana), ja to izdara organizēta grupa vai valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, vai ja kukulis izspiests.

Lai kvalificētu kukuļņemšanu, kas izdarīta organizētā grupā, jākonstatē Krimināllikuma 21. pantā noteiktās organizētās grupas pazīmes. Organizēta grupa ir vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt vienu vai vairākus noziegumus un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus. Tātad jākonstatē, ka kukuļņemšanu izdarījušas vismaz trīs amatpersonas ar iepriekšēju nolūku izdarīt kukuļņemšanu. Valsts amatpersonas noziedzīgas darbības izplānojušas iepriekš, sadalot savā starpā veicamos pienākumus, lai kopīgi realizētu noziedzīgu nodomu.

Šajā sakarā vērts atzīmēt Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2013. gada 11. novembra spriedumu lietā Nr. 16870000308⁵¹, kurā trīs valsts amatpersonas – uzņēmuma transportlīdzekļu tehniskās kontroles inspektori tika atzīti par vainīgiem vairākos kukuļņemšanas, kukuļa piesavināšanās, starpniecības kukuļošanā, gadījumos, kas izdarīta personu grupā pēc iepriekšējās vienošanas gadījumos, trim amatpersonām kopā tika inkriminēti 44 noziedzīgi nodarījumi. Lieta tika izskatīta vienošanās kārtībā, tiesa apstiprināja starp prokuroru un apsūdzētajiem noslēgto vienošanos un piesprieda prokurora pieprasīto sodu. Tomēr ir dažas šaubas par to, vai personām pareizi tika inkriminēti noziedzīgi nodarījumi, jo tas, ka visu trīs amatpersonu noziedzīgi nodarījumi ir nesaraucjami saistīti, dod pamatu pieņemt, ka starp amatpersonām pienākumi tika rūpīgi sadalīti. Uz to norāda amatpersonu saskaņotas darbības. Spriedumā ir minētas arī citas personas, kuras piedalījās noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā. Amatpersonām bija kopīgs nodoms, tika izdarīti vairāki noziedzīgi nodarījumi, kas pēc savas būtības ir ļoti līdzīgi, piemēram, kukuļņemšanas gadījumi ir praktiski identiski, starpniecības gadījumi – arī. Tādējādi domāju, ka amatpersonu noziedzīgās darbības ir saskatāmas organizētas grupas pazīmes – vairāk nekā divu personu

⁵⁰ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas kopsapulces 2008. gada 1. jūlija lēmums “Sodu piemērošanas politika”. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2016. gada 23. novembrī].

⁵¹ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2013. gada 11. novembra spriedums lietā Nr. 16870000308.

izveidota apvienība, ar nolūku kopīgi izdarīt noziedzīgus nodarījumus, iepriekš sadalot pienākumus. Izlemjot jautājumu par organizētās grupas esamību, vērā ņemama judikatūrā nostiprinātā atziņa, ka “par pienākumu sadales faktu organizētā grupā var liecināt [...] konkrētā saskaņotā rīcība.”⁵²

Kvalificējot kukuļņemšanu, kuru izdarīja valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, jākonstatē, vai noziedzīgu nodarījumu izdarījusi kāda no Krimināllikuma 316. panta otrajā daļā minētām valsts amatpersonām.

„Par kukuļa izspiešanu jāuzskata amatpersonas darbības, kas izpaužas pieprasījumā dot kukuli, draudot izdarīt tādas darbības, kas var kaitēt kukuļdevēja likumīgajām interesēm, vai kukuļdevēja nostādīšana tādos apstākļos, kuros kukuļdevējs spiests dot kukuli, lai novērstu kaitīgas sekas savām likumīgajām interesēm.”⁵³ Valsts amatpersonas darbības kvalificējas kā izspiešana arī gadījumā, kad tā pieprasa kukuli par kukuļdevēja likumīgās prasības apmierināšanu. Tātad tādā gadījumā, kad valsts amatpersonai savas kompetences ietvaros bija iespējams veikt darbības, lai apmierinātu kukuļdevēja likumīgās prasības, nepārsniedzot dienesta pilnvaras.

Atšķirībā no kukuļa pieprasīšanas, tā izspiešanas gadījumā tiek apdraudētas kukuļdevēja likumīgās intereses, jo valsts amatpersona izspiež kukuli par likumīgu darbību izdarīšanu vai nelikumīgu darbību neizdarīšanu.

2.4. Krimināllikuma 320. panta un 318. panta kopība un nošķiršana

Kvalificējot amatpersonas noziedzīgās darbības, var rasties jautājums par to, kad veidojas Krimināllikuma 320.pantā un 318.pantā ietvertu noziegumu kopība. Jānorāda, ka dienesta ļaunprātība ir raksturīga visiem Krimināllikuma XXIV nodaļā ietvertiem noziedzīgiem nodarījumiem. Krimināllikuma 317., 318. un 319. pants ir vispārīgas tiesību normas. Krimināllikuma 320. pants ir speciāla tiesību norma. Tādējādi, ja tiek konstatēts noziedzīga nodarījuma sastāvs, kas ietverts speciālajā tiesību normā, tad attiecīgās noziedzīgās darbības kvalificējas tikai saskaņā ar šo Krimināllikuma speciālo tiesību normu. „Taču, ja valsts amatpersona, ļaunprātīgi izmantojot savu dienesta stāvokli, par kukuli izdara kādas tīšas darbības kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs, un šīs darbības radījušas būtisku kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas tiesībām un interesēm, veidojas Krimināllikuma 320. panta un

⁵² Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 12. janvāra lēmums lietā Nr. SKK 01-0020/06.

⁵³ Par tiesu praksi kukuļošanas lietās. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmums Nr. 7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: [b. i.], 2002., 39.lpp.

318. pantā paredzēto noziegumu kopība.”⁵⁴ Būtisks kaitējums valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm ir obligāta pazīme, kas jākonstatē, lai valsts amatpersonas darbības varētu kvalificēt saskaņā ar Krimināllikuma 320. un 318. pantu. Kā norādīts Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 18. februāra lēmumā lietā Nr. SKK-1/2014 „būtisku kaitējumu bez papildu izklāsta apsūdzībā rada valsts amatpersonas darbība, kas saistīta ar šīs personas citu noziedzīgu nodarījumu vai arī citas personas noziedzīgu nodarījumu. Būtisks kaitējums var būt nodarīts valsts varai, pārvaldības kārtībai, personas likumiskajām interesēm kā atsevišķi, tā arī dažādām grupām atkarībā no valsts amatpersonas amata, darbības rakstura, cietušo personu esamības. Turklāt citus noziedzīgus nodarījumus konstatē izskatāmajā krimināllietā vai ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu citā krimināllietā.”⁵⁵

2.5. Kukuļdošanas kvalifikācijas tiesiskie aspekti

Saskaņā ar Krimināllikuma 323. panta pirmo daļu kukuļdošanu raksturojošās pazīmes ir: 1) kukulis (materiālās vērtības, mantiska vai citāda rakstura labumi) tiek dots, piedāvāts vai apsoltīts pēc tā pieprasīšanas valsts amatpersonai personiski vai ar starpnieku; 2) lai valsts amatpersona par kukuli, izmantojot savu dienesta stāvoli, izdarītu vai neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai apsoltītāja vai citas personas interesēs; 3) nodotais, piedāvātais vai apsoltītais kukulis domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai.

Ar 2012. gada 13. decembrī pieņemtajiem grozījumiem Krimināllikumā⁵⁶ no Krimināllikuma 323. panta pirmās daļas dispozīcijas tika izslēgti vārdi „ja piedāvājums pieņemts”, kas attiecās uz kukuļa piedāvājumu. Tādējādi kukuļdošanas atzīšanu par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu turpmāk neietekmē valsts amatpersonas piekrišana un kukuļa piedāvājuma pieņemšana. Kā norāda V. Liholaja, „likumdevējs, nosakot atbildību par kukuļa piedāvāšanu un nesaistot to ar piedāvājuma pieņemšanu no valsts amatpersonas puses, faktiski ir „*paredzējis atbildību par citas personas ietekmēšanu uz noteiktu rīcību*”, proti, par darbību, kas virzīta uz valsts amatpersonas gribas ietekmēšanu, lai tā izdarītu noziedzīgu nodarījumu, proti, kukuļņemšanu. Pēc būtības tas vērtējams kā atsevišķs uzkūdišanas gadījums, ko likumdevējs īpaši paredzējis KL 323. panta pirmajā daļā, līdz ar to atzīstot kā patstāvīgu noziedzīgu nodarījumu.”⁵⁷ Tādējādi kukuļdošana, ja kukulis tika piedāvāts valsts amatpersonai, uzskatāms par pabeigtu ar piedāvājuma izteikšanas brīdi.

⁵⁴ Liholaja V. Kukuļdošanas kvalifikācija un sods: daži problēmjaucājumi. Jurista vārds, 2007. 7. augusts, Nr. 32 (485).

⁵⁵ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 18. februāra lēmumā lietā Nr. SKK-1/2014.

⁵⁶ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27. decembris, Nr. 202 (4805).

⁵⁷ Tiesu prakse krimināllietās pēc 320., 321., 322., 323. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2016. gada 15. martā]

Attiecībā uz kukuļa piedāvājumu kā pabeigtu noziedzīgu nodarījumu turpmāk tiks aplūkoti daži piemēri no tiesu prakses. Tā, piemēram, ar Preiļu rajona tiesas 2015. gada 23. septembra spriedumu lietā Nr. 11320030115⁵⁸ apsūdzētā persona tika atzīta par vainīgu kukuļdošanā, personiski piedāvājot valsts amatpersonām kukuli, lai valsts amatpersonas – Ceļu policijas darbinieki – nesastādītu administratīvā pārkāpuma protokolu un nesauktu pie administratīvās atbildības apsūdzēto personu par automašīnas vadīšanu alkohola ietekmē. No lietas faktisko apstākļu izklāsta secināms, ka apsūdzētā persona vairākas reizes piedāvāja policijas darbiniekiem nesastādīt administratīvā pārkāpuma protokolu, tad apsūdzētais no savas automašīnas cimdu nodalījuma paņēma 50 *euro* banknoti, atgriezās policijas dienesta automašīnā, sēžot aizmugures sēdekļī no kabatas izvilka 50 *euro* banknoti un sniedza to policijas darbiniekiem, izteikdams piedāvājumu pieņemt kukuli un nesastādīt administratīvā pārkāpuma protokolu par transportlīdzekļa vadīšanu alkohola ietekmē. Policijas darbinieki piedāvāto kukuli nepieņēma un brīdināja apsūdzēto, ka par kukuļdošanu iestājas kriminālatbildība. Taču apsūdzētais turpināja policijas darbiniekiem piedāvāt naudu un nolika to uz vadītāja sēdekļa elkoņu atbalsta, kur sēdēja policijas darbinieks, pēc kā tika izsaukta Valsts policijas operatīvā grupa. Konkrētajā gadījumā apsūdzētā persona izdarīja kukuļa piedāvājumu un mēģinājumu nodot kukuli valsts amatpersonām. Tā kā Krimināllikuma 323. pants paredz vairākas objektīvās puses pazīmes, tad noziedzīgs nodarījums atzīstams par pabeigtu ar brīdi, kad iestājas kaut vai viena noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi veidojošā pazīme. Šajā gadījumā – kukuļa piedāvājums.

Ar Aizkraukles rajona tiesas 2015. gada 7. septembra spriedumu lietā Nr. 11370054915⁵⁹ apsūdzētā persona tika atzīta par vainīgu Krimināllikuma 262. panta otrajā daļā un 323. panta pirmajā daļā paredzētajā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Lieta tika izskatīta neatliekamības kārtībā. Lietas apstākļu īss izklāsts: apsūdzētā persona, būdama alkohola ietekmē, vadīja automašīnu „Citroen Jumper” bez noteiktā kārtībā iegūtām transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām (Krimināllikuma 262. panta otrajā daļā paredzēts noziedzīgs nodarījums). Pēc tam, kad policijas darbinieki apturēja apsūdzētā automašīnu, ar portatīvo izelpojamā gaisa kontroles aparātu „AlcoQuant 6020” tika konstatēts, ka alkohola koncentrācija apsūdzētā izelpojamā gaisā ir 1,2328 %. Par to tika sastādīts administratīvā pārkāpuma protokols. Apsūdzētā persona, nolūkā izvairīties no administratīvās atbildības par transportlīdzekļa vadīšanu bez transportlīdzekļa vadīšanas tiesībām alkohola ietekmē, kā arī lai netiktu izņemts transportlīdzeklis, apzinoties, ka policijas darbinieki ir valsts amatpersonas, kuru dienesta pienākumos ietilpst lietvedības uzsākšana administratīvo

⁵⁸ Preiļu rajona tiesas 2015. gada 23. septembra spriedums lietā Nr. 11320030115.

⁵⁹ Aizkraukles rajona tiesas 2015. gada 7. septembra spriedums lietā Nr. 11370054915.

pārkāpumu lietās, piedāvāja policijas darbiniekiem kukuli - naudu 150 *euro* apmērā, lai netiktu sastādīts administratīvā pārkāpuma protokols un apsūdzētā persona netiktu saukta pie administratīvās atbildības. Izskatāmajā gadījumā persona tika saukta pie kriminālatbildības par kukuļa piedāvāšanu. Tātad kukulis – nauda 150 *euro* apmērā vai tā daļa policijas darbiniekiem netika nodota. Spriedumā netika analizēts, kādā veidā notika kukuļa piedāvāšana, bet šādu apstākļu izklāstam ir būtiska nozīme noziedzīga nodarījuma pareizai kvalifikācijai. Apsūdzētā persona piekrita lietas izskatīšanai bez pierādījumu pārbaudes veikšanas un savu vainu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā pilnībā atzina. Par izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem apsūdzētā persona tika sodīta ar piespiedu darbu uz 240 stundām, atņemot vadīšanas tiesības uz 3 gadiem, bez mantas konfiskācijas.

Ar Jelgavas tiesas 2015. gada 2. septembra spriedumu lietā Nr. 11221109715⁶⁰ tika konstatēts, ka persona izdarīja kukuļdošanu – materiālo vērtību nodošanu personiski valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja interesēs un proti: kukuļdevējs vadīja automašīnu „Audi A4 Avant”, kurai noteiktā termiņā nav veikta tehniskā apskate un kukuļdevējam – transportlīdzekļa vadītājam normatīvajos aktos noteiktā termiņā nebija veikta kārtējā veselības pārbaude. Valsts amatpersona apturēja kukuļdevēja vadīto automašīnu, izskaidroja pieļautos pārkāpumus un par tiem paredzēto sodu. Kukuļdevējs lūdza nesastādīt administratīvā pārkāpuma protokolu un šo jautājumu nokārtot savādāk. Kad valsts amatpersona devās uz dienesta automašīnu sastādīt administratīvā pārkāpuma protokolu, kukuļdevējs piegāja pie automašīnas un caur atvērtu logu uz krēsla malas, vēlēdamies nodot kukuli valsts amatpersonai un tādējādi izvairīties no administratīvās atbildības, personiski nodeva kukuli – naudas banknoti 20 *euro* vērtībā. Ar Jelgavas tiesas spriedumu apsūdzētais tika atzīts par vainīgu Krimināllikums 323. panta pirmajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu un sodīts ar piespiedu darbu uz 80 stundām. Lietā tika izskatīta bez pierādījumu pārbaudes, jo apsūdzētais savu vainu pilnībā atzina un piekrita šādai lietas izskatīšanai.

Kā norāda D. Hamkova „kukuļa piedāvāšana raksturojas ar konkrētu priekšlikumu par dienesta darbību vai bezdarbību kukuļa piedāvātāja vai kādas citas personas interesēs par konkrētu labumu, nevis ar vispārīga rakstura mājieniem par iespējamiem situācijas risinājuma variantiem, varbūtēja rakstura izteikumiem u.tml.”⁶¹ Tādējādi priekšlikums, piemēram, nokārtot jautājumu savādāk, nav uzskatāms par kukuļa piedāvājumu un līdz ar to nav krimināli sodāms. Gadījumā, ja persona tiek apsūdzēta par kukuļa nodošanu valsts

⁶⁰ Jelgavas tiesas 2015. gada 2. septembra spriedums lietā Nr. 11221109715.

⁶¹ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII- XXV nodaļa). Tiesu namu aģentūra, 2016., 602. lpp.

amatpersonai, tad noziedzīgs nodarījums uzskatāms par pabeigtu, ja valsts amatpersona pieņem kukuli (vai tā daļu). Izskatāmajā piemērā persona tika atzīta par vainīgu kukuļa nodošanā valsts amatpersonai, bet no lietas apstākļiem izriet, ka valsts amatpersona kukuli nav pieņēmusi, tādējādi apsūdzētā noziedzīgs nodarījums būtu jākvalificē kā mēģinājums nodot kukuli valsts amatpersonai.

Uzmanības vērts ir nākošais piemērs no tiesu prakses. Tā, ar Ventpils tiesas (datums nav norādīts) spriedumu lietā Nr. 11151064415 apsūdzētā persona tika atzīta par vainīgu mēģinājumā izdarīt kukuļdošanu. Īss lietas apstākļu izklāsts ir šāds: 2015. gada 9. septembrī ap plkst. 20.35 valsts amatpersonas – Valsts policijas Kurzemes reģiona pārvaldes Kārtības policijas biroja patruļpolicijas nodaļas Satiksmes rotas inspektori izdarīja automašīnas „Audi A4 Avant” vadītāja izelpojama gaisa pārbaudi, kurā konstatēja 1,46 promiles un 1,51 promili alkohola attiecīgi pirmajā un otrajā pārbaudē. Lai policijas darbinieki nesastādītu administratīvā pārkāpuma protokolu un nesauktu pie administratīvās atbildības apsūdzēto personu, apsūdzētais vairākkārt piedāvāja policijas darbiniekiem kukuli no 200 līdz 1000 *euro* apmērā. Policijas darbinieki no kukuļa piedāvājuma atteicās.

Kā norādīts apsūdzībā, ar šādām darbībām apsūdzētā persona izdarīja noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 15. panta ceturtajā daļā un 323. panta pirmajā daļā. Apsūdzētā persona savu vainu pilnībā atzina un tiesas sēdē liecināja, ka notikumu dienā viņš iedzēra alu. Policijas darbinieki veikuši izelpojama gaisa pārbaudi, kuras rezultātiem apsūdzētā persona nepiekrīta un, lai izvairītos no medicīniskās pārbaudes slimnīcā veikšanas, piedāvāja policijas darbiniekiem kukuli no 200 līdz 1000 *euro* apmērā. Viens no policijas darbiniekiem veica apsūdzētās personas un policijas darbinieku sarunas ierakstu, no kura izrietēja, ka viens vīrietis (apsūdzētā persona) vairākas reizes piedāvā citam vīrietim (policijas darbiniekam) kukuli 200 līdz 1000 *euro* apmērā par to, lai viņš netiktu vests uz medicīnisko pārbaudi un viņam netiktu sastādīts administratīvā pārkāpuma protokols.

Tiesas ieskatā, ar šiem pierādījumiem tika pierādīts, ka apsūdzētā persona izdarīja kukuļa piedāvājumu, bet valsts amatpersonas šo piedāvājumam nepieņēma. Tiesa spriedumā norāda, ka apsūdzētā persona, piedāvājot kukuli, ir izdarījusi kukuļa piedāvāšanu, kas ir pabeigts noziedzīgs nodarījums un apsūdzētā darbības normālos apstākļos būtu kvalificējamas tikai pēc Krimināllikuma 323. panta pirmās daļas. Tomēr apsūdzībā viņa darbības tiesai nezināmu iemeslu dēļ ir kvalificētas kā kukuļdošanas mēģinājums pēc Krimināllikuma 15. panta ceturtais daļas un 323. panta pirmās daļas.

Ņemot vērā, ka pabeigts noziedzīgs nodarījums vienmēr ir bīstamāks par tāda paša noziedzīga nodarījuma mēģinājumu, tad apsūdzība pēc Krimināllikuma 323. panta pirmās daļas ir smagāka par apsūdzību pēc Krimināllikuma 15. panta ceturtais daļas un 323. panta

pirmās daļas. Tādēļ tiesa pēc savas iniciatīvas nedrīkst pasliktināt apsūdzētās personas stāvokli un pārkvalificēt apsūdzētās personas darbības atbilstoši faktiski konstatētajiem apstākļiem no Krimināllikuma 15. panta ceturtās daļas un 323. panta pirmās daļas uz 323. panta pirmo daļu. Līdz ar to tiesa ir spiesta kvalificēt viņa darbības atbilstoši nepareizajai apsūdzības kvalifikācijai pēc Krimināllikuma 15. panta ceturtās daļas un 323. panta pirmās daļas.

Aplūkotais tiesu prakses piemērs norāda, manuprāt, uz būtisku problēmu, kas aptver ne vien kukuļdošanas lietas, bet visas krimināllietas, kas tiek izskatītas tiesā. Aplūkotajā piemērā, tiesa ir spiesta kvalificēt personas izdarītu pabeigtu noziedzīgu nodarījumu kā mēģinājumu, jo apsūdzībā pabeigts noziedzīgs nodarījums kļūdaini tika atzīts par mēģinājumu izdarīt kukuļa piedāvājumu. Kā norāda U. Krastiņš „Noziedzīga nodarījuma kvalifikācija ir pilnīgas atbilstības konstatēšana starp nodarījuma faktiskajām pazīmēm un Krimināllikuma normā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēm”⁶² Tātad, lai personu sauktu pie atbildības, tās noziedzīgajām darbībām jāatbilst Krimināllikuma Sevišķās daļas panta dispozīcijai.

Izskatāmajā gadījumā lietas nepareiza kvalifikācija notika nevis nepilnīgas faktisko apstākļu konstatācijas dēļ, bet izpratnes, ka kukuļa piedāvājums tiek uzskatīts par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, trūkuma dēļ. V. Liholajas ieskatā „atbilstoši aktuālajam regulējumam, kukuļa piedāvājums kā kukuļdošanas objektīvā izpausme uzskatāms par pabeigtu ar brīdi, kad persona valsts amatpersonai paudusi konkrētu aicinājumu pieņemt materiālu vērtību, mantisku vai citāda rakstura labumu par kādas noteiktas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs, neatkarīgi no tā, vai valsts amatpersona kukuļa piedāvājumu ir pieņēmusi vai nē. Līdz ar to kukuļa piedāvājuma mēģinājums kā noziedzīgā nodarījuma stadija nav iespējams.”⁶³ Kā atzina Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2013. gada 14. maija lēmumā lietā Nr. SKK-39/2013⁶⁴ „ievērojot Kriminālprocesa likuma 23.pantā un 455.panta trešajā daļā noteikto, atzīstams, ka tiesa var pārkvalificēt inkriminētās noziedzīgās darbības vai arī atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību.” Gramatiski interpretējot šo atziņu, tiktu atzītas tiesas tiesības pārkvalificēt noziedzīgu nodarījumu, mīkstinot apsūdzētā atbildību, jo tikai tādā veidā apsūdzētā stāvoklis netiks pasliktināts. Taču, ja tā būtu, tad tik pat konkrēti Augstākās tiesas Krimināllietu departaments būtu uz to norādījis. Pārkvalificēt ir plašāks jēdziens. Uzskatu, ka tiesiskajā valstī, kurā ir atzīta tiesu neatkarība, nevar veidoties situācija,

⁶² U. Krastiņš. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 26.lpp., 27.lpp.

⁶³ Tiesu prakse krimināllietās pēc 320., 321., 322., 323.panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2016. gada 15. martā].

⁶⁴ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 14. maija lēmums lietā Nr. SKK-39/2013.

kad tiesa ir spiesta nepareizi kvalificēt noziedzīgu nodarījumu apsūdzībā pieļautās kļūdas dēļ. Šāda situācija, kaut arī nepasliktina apsūdzētās personas stāvokli, ietekmē visas valsts tiesisko iekārtu, sabiedrības uzticību tiesu varai un pārkāpj soda neizbēgamības principu, ka katra noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona tiks saukta pie kriminālatbildības.

Kukuļdošana, kas izpaužas kukuļa (vai tā daļas) nodošanā valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdarītu vai neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja, apsūtītāja vai citas personai interesēs, uzskatāma par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa (vai tā daļas) nodošanas brīdi. Kā atzina Augstākās tiesas Krimināllietu departaments 2016. gada 31. marta lēmumā lietā Nr. SKK-25/2016 „[...] lai kvalificētu apsūdzētā darbības kā pabeigtu kukuļdošanu vai kukuļdošanas mēģinājumu, ir būtiski konstatēt, vai valsts amatpersona ir pieņēmusi kukuli vai vismaz tā daļu, vai nē.”⁶⁵ Tādējādi, lai personu varētu saukt pie kriminālatbildības par kukuļdošanu, ir būtiski noskaidrot un pierādīt, ka kukuļdevējs ir izteicis piedāvājumu valsts amatpersonai pieņemt kukuli, jo šāds piedāvājums jau ir krimināli sodāms un uzskatāms par pabeigtu kukuļdošanu. Taču gadījumā, ja nav konstatējama un pierādāma kukuļa piedāvājuma izteikšana, tad kukuļdošana tiek uzskatīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa vai tā daļas nodošanu valsts amatpersonai. Gadījumā, ja kukulis vai tā daļa nav nodota valsts amatpersonai no kukuļdevēja gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, tad kukuļdevēja noziedzīgās darbības tiek kvalificētas kā kukuļdošanas mēģinājums.

Ar Aizkraukles rajona tiesas 2015. gada 14. septembra spriedumu lietā Nr. 11370054415⁶⁶ apsūdzētā persona tika atzīta par vainīgu kukuļa nodošanā personiski valsts amatpersonai lai tā, izmantojot dienesta stāvokli, neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja interesēs. Apsūdzētā persona vadīja automašīnu alkohola reibumā, par ko tika apturēta. Kā norādīts spriedumā, apsūdzētā persona atrodies pie policijas automašīnas, apzinoties, ka Valsts policijas Zemgales reģiona pārvaldes Aizkraukles iecirkņa Kārtības policijas nodaļas inspektors E. K. ir valsts amatpersona - policijas darbinieks, kura dienesta pienākumos ietilpst lietvedības uzsākšana administratīvo pārkāpumu lietās, un vēloties, lai par iepriekš izdarīto pārkāpumu netiktu uzsākta lietvedība administratīvā pārkāpuma lietā, ar nodomu izvairīties no administratīvās atbildības, mutiski vairākkārt piedāvāja policijas inspektoram kukuli - naudu 500 *euro* apmērā. Aizkraukles rajona tiesa konstatēja, ka apsūdzētā persona izdarīja kukuļdošanu – materiālo vērtību nodošanu valsts amatpersonai, taču, no lietas apstākļu izklāsta secināms, ka apsūdzētā persona vairākkārt piedāvāja valsts amatpersonai kukuli – naudu 500 *euro* vērtībā, bet kādā veidā izpaudās kukuļa nodošana spriedumā netika izklāstīts.

⁶⁵ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 31. marta lēmums lietā Nr. SKK-25/2016.

⁶⁶ Aizkraukles rajona tiesas 2015. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 11370054415.

Apsūdzētā persona noslēdza vienošanos ar prokuroru, tiesa šo vienošanos apstiprināja. Apsūdzētā persona tika sodīta ar brīvības atņemšanu uz četriem mēnešiem (nosacīti). Krimināllikuma 323. pants paredz vairākas objektīvās puses pazīmes, tādējādi, aprakstot lietas faktiskos apstākļus, tiesai, kaut arī apstiprinot starp apsūdzēto un prokuroru noslēgto vienošanos, jākonstatē, kā tieši izpaudās kukuļdošana, jo pareizs lietas faktisko apstākļu izklāsts var būtiski ietekmēt noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju. Šajā gadījumā kukuļa piedāvāšana valsts amatpersonai jau veido pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, taču gadījumā, ja persona tiek apsūdzēta tikai kukuļa nodošanā valsts amatpersonai, noziedzīgs nodarījums uzskatāms par pabeigtu brīdī, kad valsts amatpersona pieņem kaut vai kukuļa daļu, pretējā gadījumā nodarījums kvalificējams kā kukuļdošanas mēģinājums.

Ar 2016. gada 10. martā pieņemtajiem grozījumiem Krimināllikumā⁶⁷, kas stājās spēkā 2016. gada 7. aprīlī, Krimināllikuma 323. panta pirmajā daļā tika ietverta papildus kukuļdošanas objektīvo pusi veidojošā pazīme – kukuļa apsolišana pēc tā pieprasīšanas. Lai noziedzīgu nodarījumu kvalificētu kā kukuļa apsolišana pēc tā pieprasīšanas, jākonstatē valsts amatpersonas noziedzīgās darbības, kas izpaužas kukuļa pieprasīšanā. Tātad kukuļdevējs apsola valsts amatpersonai dot kukuli, lai valsts amatpersona izdarītu kaut kādu darbību vai atturētos no darbības izdarīšanas kukuļa apsolitāja vai kādas citas personas interesēs. Būtiski ir tas, ka noziedzīga nodarījuma ierosinātājs ir nevis kukuļdevējs, bet valsts amatpersona, kas ar savu rīcību mudina kukuļdevēju izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kas uzskatāms par pabeigtu ar apsoliējuma dot kukuli izteikšanas brīdī (pēc kukuļa pieprasīšanas no valsts amatpersonas puses). Savukārt valsts amatpersona kukuļa pieprasīšanu var izteikt kā personiski, tā ar starpnieka palīdzību.

Kukuļņemšanas kvalificētie sastāvi atbilstoši Krimināllikuma 323. panta otrajai un trešajai daļai ir gadījumi, kad 1) kukuļdošana izdarīta lielā apmērā; 2) kukuļdošanu izdarīja valsts amatpersona; 3) kukuļdošanu izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējās vienošanās; kukuļdošanu izdarījusi organizēta grupa.

Krimināllikuma 324. pants paredz vairākus gadījumus, kad kukuļdevējus un kukuļdošanas starpniekus var atbrīvot no kriminālatbildības. Pirmkārt, kukuļdevēju var atbrīvot no kriminālatbildības par kukuļdošanu, ja kukulis šai personai tika izspiests. Krimināllikuma 324. panta otrā daļa sniedz skaidrojumu, ka ar kukuļa aizspiešanu jāsaprot tā pieprasīšanu par likumīgu darbību izdarīšanu, kā arī draudu izteikšanu kaitēt personas likumīgajām interesēm. Kukuļa pieprasīšanu veic valsts amatpersona. Otrkārt, kukuļdevēju var atbrīvot no kriminālatbildības, ja tā pēc kukuļa došanas labprātīgi paziņo par notikušo un aktīvi veicina

⁶⁷ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2016. 24. marts, Nr. 59 (5631).

noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu. Ar tādiem pašiem nosacījumiem var lemt par personas, kura kukuli apsolījusi vai piedāvājusi, atbrīvošanu no kriminālatbildības.

Kukuļdošanas starpnieku vai atbalstītāju var atbrīvot no kriminālatbildības, ja viņš pēc noziedzīgo darbību izdarīšanas labprātīgi paziņo par notikušo un aktīvi veicina noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu.

2.6. Tiešs nodoms kukuļdošanā

Līdz ar Latvijas iestāšanos Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā (turpmāk - OECD) aktuāls kļuva jautājums par nodoma interpretāciju kukuļdošanā. Šo problēmu aktualizēja OECD Kukuļdošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupa ar Latvijas 2. fāzes novērtējuma ietvaros izteikto rekomendāciju izvērtēt Krimināllikumā ietvertās tieša nodoma definīcijas atbilstību OECD 1997. gada 21. novembra Konvencijas par ārvalstu amatpersonu kukuļdošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos⁶⁸ (turpmāk – Konvencija) 1. pantam. Kā konstatēja Kukuļdošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas eksperti, Krimināllikuma 323. panta pirmajā daļā paredzēto kukuļdošanu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu. Tādējādi tika secināts, „[...] ka tieša nodoma prasība, kā tā ir definēta Krimināllikumā, nekvalificētu atsevišķus ārvalstu kukuļdošanas gadījumus kā noziedzīgus nodarījumus.”⁶⁹ Lai izprastu problēmas būtību un sekmētu problēmas iespējamus risinājumus, Latvijas krimināltiesību speciālistiem tika piedāvāts aplūkot kāzusu, saskaņā ar kuru komersants samaksā savam aģentam vai konsultantam 1 miljonu eiro, lai tas panāktu līguma noslēgšanu starp komersantu un ārvalsts valdību valstī ar augstu korupcijas risku. Tika pieņemts, ka komersants izvirzīja savam aģentam (konsultantam) tikai vienu prasību – panākt līguma noslēgšanu. Samaksājot aģentam (konsultantam), komersants nenorāda, kādā veidā sasniezams labvēlīgs rezultāts. Komersantam ir vienalga, kā tiek iztērēti konkrētam mērķim izsniegtie līdzekļi. Komersants pieļauj gan likumīgas, gan nelikumīgas darbības mērķa sasniegšanai, bet tieši nenorāda uz kukuļa došanu ārvalsts amatpersonām. Saskaņā ar Konvenciju, šāda komersanta darbība būtu kvalificējama kā kukuļdošana ārvalsts amatpersonām. Tomēr pastāv bažas, ka gadījumā, ja šāda lieta tiktu skatīta Latvijā, komersanta darbības netiktu kvalificētas kā kukuļdošana, jo nav konstatējams (pierādāms) komersanta tiešs nodoms izdarīt kukuļdošanu, jo komersants

⁶⁸ Konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļdošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos. Latvijas Vēstnesis, 2014. 20. marts, Nr. 57 (5117).

⁶⁹ Lūsis R. Tiešs nodoms Krimināllikumā un OECD konvencijā. Jurista Vārds, 2016. 8. marts, Nr. 10 (913).

vai nu vispār nepieļāva domu, ka starpnieks var dot kukuli, vai arī viņam bija vienalga, ko starpnieks darīs – dos kukuli vai panāks līguma noslēgšanu ar tiesiskiem līdzekļiem.

Konvencija regulē ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos darījumos. Tomēr nodoma interpretācijas problēma ir aktuāla arī Latvijas krimināltiesībās un tā var ietekmēt arī citu noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju.

Saskaņā ar Konvencijas 1. pantu krimināli sodāmai jābūt ikvienas personas **apzinātai** labumu piedāvāšanai, apsolišanai, došanai; labumi tiek doti, piedāvāti vai apsolti ārvalsts amatpersonai vai trešajai pusei; labumu nodošana notiek tieši vai caur starpnieku; ārvalsts amatpersona par saņemtiem, apsoltiem vai piedāvātiem labumiem izdara darbības vai atturas no tām; ārvalsts amatpersonas rīcība (arī bezdarbība) saistāma ar amatpersonas amata pienākumu izpildi; persona dod, piedāvā vai apsola labumus ar konkrētu nolūku. Konvencijas 1. pantā nav tiešas norādes, ka krimināli sodāmai jābūt personas (komersanta) vienaldzībai un/vai kukuļdošanas pieļaušanai. Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas vadītājs Marks Pīts (*Mark Pieth*) komentāros, analizējot konvencijā ietverto jēdzienu *intentionally* [apzināta], norāda, ka, „apskatot dažādu valstu nodoma definīcijas, parasti var atrast divus elementus: pirmkārt, noteikta apjoma „griba” vai „apzināta izvēle” (gribas elements) un, otrkārt, noteikts zināšanu apjoms, kas sniedzas tālāk par „neuzmanību” vai „nolaidību”. Tāpēc, M. Pīta ieskatā, konvencija pieprasa konstatēt nodomu vismaz *dolus eventualis* līmenī.”⁷⁰ Tātad, tas, ka komersants nevar „paslēpt galvu smiltīs” un kukuļdošanas gadījumā teikt, ka šādu uzdevumu savam aģentam nav izvirzījis, ir Konvencijas 1. panta interpretācijas jautājums.

2016. gada 27. septembrī Latvijas Universitātē norisinājās zinātniski praktiskā konference „Tiešs nodoms kukuļošanā: interpretācijas problemātika krimināltiesībās”, kurā piedalījās OECD Pretkorupcijas nodaļas vecākais juriskonsults Viljams Loo (William Loo), Latvijas 2. fāzes novērtējuma eksperte Klēra Dāms (Claire Daams), Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedras profesors Uldis Krastiņš, Saeimas juridiskās komisijas loceklis Andrejs Judins, Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta tiesnesis Pēteris Opincāns, Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas prokurors Māris Leja un Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja izmeklētājs Igors Ivanovs. Konferences mērķis bija aplūkot tieša nodoma kukuļošanas teorētiskos un praktiskos aspektus un diskusijā rast konstatētās problēmas risinājumus. Darba autore piedalījās konferences norisē. Turpmāk darbā tiks aplūkoti un izklāstīti konferences dalībnieku argumenti, secinājumi un problēmjaudājuma risinājumi.

⁷⁰ Lūsis R. Tiešs nodoms Krimināllikumā un OECD konvencijā. Jurista Vārds, 2016. 8. marts, Nr. 10 (913).

V. Loo uzsvēra, ka ir nepieciešams saukt pie kriminālatbildības tos komersantus, kuri varēja zināt vai kuriem bija jāzina, ka starpnieks, lai panāktu komersantam labvēlīgu rezultātu (līguma noslēgšanu), deva kukuli ārvalsts amatpersonām. Nedrīkst pieļaut, ka juridiskā personas (tās pārstāvji) „bāž galvu smiltīs” un saka, ka nav neko zinājuši par kukuļdošanu. V. Loo minēja ārvalsts pieredzi un regulējumu šajā jautājumā. Piemēram, Kanādā ir noteikta atbildība par apzinātu izvairīšanos vai noziedzīga nodarījuma (kukuļdošanas ignorēšana). Tas attiecas uz gadījumiem, kad komersants apzīmē vēlamu rezultātu, ignorējot faktu, ka šis vēlamais rezultāts tiks sasniegts noziedzīgā ceļā – dodot kukuli amatpersonai. ASV 1977. gadā tika pieņemts Ārvalstu kukuļdošanas likums (*Foreign Corrupt Practices Act*), saskaņā ar kuru tiek pieņemts, ka uzņēmums ir zinājis par kukuļdošanu (kuru realizēja starpnieks – aģents, konsultants, uzņēmuma darbinieks), ja bija pietiekams pamats domāt par augstu kukuļdošanas varbūtību. Šajā sakarā jāatzīmē, ka likumā ir lietoti šādi termini: apzināta ignorēšana, tīša nolaidība, tīša (ar nodomu) nezināšana. Uzņēmumam par to ir jāatbild vai arī jāpierāda, ka uzņēmums nezināja un nevarēja zināt (pieņemt), ka mērķa sasniegšanai tiks veiktas pretlikumīgas darbības – kukuļdošana amatpersonai. Viljams Loo minēja dažādu valstu tiesu prakses piemērus, kad tika pierādīta uzņēmuma vaina kukuļdošanā caur starpnieku un uzņēmuma zināšana par iespējamo kukuļdošanu. Tā, piemēram, *Oil-For-Food* lietā uzņēmums maksāja konsultantam ievērojamas naudas summas, nejaudājot, kur nauda tiks tērēta. Tātad tas, ka uzņēmums maksā konsultantam, nenorādot naudas izlietošanas mērķus, pieļauj uzņēmuma vadošo darbinieku izvairīšanos no zināšanas un vienaldzību pret iespējamo kukuļdošanu amatpersonām.

Tika minēti arī vairāki citi piemēri, tomēr secinājums ir viens – uzņēmums nevar aizbildināties ar nezināšanu, vienkārši samaksājot starpniekam un dodot viņam pilnu rīcības brīvību pār saņemtajiem naudas līdzekļiem. Domāju, ka šāda pozīcija ir atbalstāma, jo pierādīt uzņēmuma tiešu nodomu izdarīt kukuļdošanu, kas tiek realizēta caur starpnieku, ir gandrīz neiespējami. Tomēr tas nav iemesls, lai ļautu uzņēmumiem apiet likuma prasības un „citu rokām” izdarīt noziedzīgus nodarījumus, kas būtiski apdraud valstu un visas sabiedrības intereses.

K. Dāms aplūkoja statistikas datus par ārvalstu kukuļdošanu un norādīja, ka 75 procentu gadījumos uzņēmumi izmanto starpnieka (tas var būt aģents, konsultants) pakalpojumus. Tas automātiski nenorāda uz to, ka uzņēmums ir iesaistīts korupcijā, bet tomēr ir signāls pārbaudes veikšanas uzsākšanai, jo nereti uzņēmumu starpnieki izmanto visas iespējas (arī prettiesiskas), lai panāktu uzņēmumam vēlamu rezultātu. “Eksperti uzsver, ka tiesībsargājošām iestādēm rada grūtības konstatēt, vai starpnieka iesaistīšanās ir patiesa un leģitīma, un vai ar to saistītā maksa ir attaisnojama. Starpnieki, kas tiek iesaistīti, lai maskētu

kukuļdošanas darījumu, radīs iespaidu, ka tiek sniegts likumīgs pakalpojums.”⁷¹ Kukuļdošanas gadījumi ārvalstīs tiek atklāti ar ziņojumiem no bankām par aizdomīgiem naudas pārskaitījumiem. Šāda veida sadarbība ir jāattīsta, jo tā sekmē korupcijas novēršanu ārvalstu kukuļdošanā. K. Dāms norādīja, ka, piemēram, Šveicē uzņēmumi ir atbildīgi, ja nespēja novērst kukuļdošanu, kā arī, ja uzņēmumam ir bijuši kaut kādi trūkumi. Domāju, ka tas nozīme, ka uzņēmumam ir jāiesaistās starpnieka veiktajās darbībās. Tātad uzņēmumam būtu jākontrolē, kā starpnieks izmanto piešķirtos naudas līdzekļus, vai starpnieks veic likumīgas vai pretlikumīgas darbības. Uzņēmums ir pilnvarojis starpnieku veikt dažādus uzdevumus, līdz ar to uzņēmums ir atbildīgs par starpnieka veiktajām darbībām, nevis izvairās no atbildības, norādot, ka nav neko zinājis par kukuļdošanu. Arī Latvijā būtu jāparedz atbildība par šādu „apzinātu aklumu”.

Tieša nodoma kukuļdošanā teorētiskos aspektus konferencē apzīmēja U. Krastiņš, kurš norādīja, ka „kukuļdošana ir formāla sastāva noziegums, jo kaitīgu seku iestāšanās kukuļdošanas sastāvā netiek prasīta, tāpēc šis noziegums skaitās pabeigts ar kukuļa nodošanu no kukuļdevēja valsts amatpersonai. Kukuļdošana tiek realizēta ar aktīvu darbību. Krimināltiesiskā nozīmē darbība ir apzināta un gribas vadīta rīcība, kas nozīmē, ka darbība ārējā pasaulē var tikt realizēta tikai ar tiešu nodomu.”⁷² Nevar nepiekrīst U. Krastiņa norādītajam, ka kukuļdošanu nevar izdarīt ar netiešu nodomu, jo Krimināllikuma 9. panta trešā daļa paredz, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts ar netiešu nodomu, ja persona, kas to izdarījusi, apzinājusies savas darbības vai bezdarbības kaitīgumu, paredzējusi nodarījuma kaitīgās sekas un, kaut arī šīs sekas nav vēlējusies, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos. Tātad jākonstatē, ka persona ir paredzējusi noziedzīga nodarījuma kaitīgās sekas. Kukuļdošana ir noziedzīgs nodarījums ar formālu sastāvu, jo Krimināllikuma 232. pants, kas paredz atbildību par kukuļdošanu, neietver kaitīgās sekas.

Kukuļdošanas, kas izdarīta ar starpnieka palīdzību, īpatnība ir tāda, ka kukuļdevējs tieši nenodod kukuli valsts amatpersonai. To izdara starpnieks. Kukuļdošana šajā gadījumā atzīstama par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, kad starpnieks no kukuļdevēja saņemto kukuli (vai tā daļu) nodod valsts amatpersonai. Ja starpnieks kukuli nav nodevis valsts amatpersonai, bet ir to piesavinājis vai arī, ja valsts amatpersona kukuli nav pieņēmusi, tad kukuļdevējs atbild par kukuļdošanas mēģinājumu. Kā norāda U. Krastiņš „tīšas darbības (kukuļdošanas) sasaiste ar netiešu nodomu dažu praktisko darbinieku izpratnē rodas sakarā ar to, ka **personas**

⁷¹ Bribery in Public Procurement: Methods, Actors and Counter-Measures. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org> [aplūkots 2016. gada 23. novembrī].

⁷² Krastiņš U. Subjektīvā attieksme un vaina kukuļdošanā, izmantojot starpnieku. Jurists Vārds, 2016. 3. maijs, Nr. 18 (921).

psihiskā darbība pret konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva visām objektīvās puses pazīmēm tiek identificēta ar vainas formu (kukuļdošanas gadījumā ar netiešu nodomu).⁷³

Tāpat vainas formas ir saistītas ar personas aktīvas prettiesiskas darbības vai bezdarbības konstatēšanu noziedzīgos nodarījumos ar formālu sastāvu un papildus arī kaitīgo seku iestāšanos noziedzīgos nodarījumos ar materiālo sastāvu. Citas papildpazīmes un personas psihiskā attieksme ir vērtējama kopsakarā un palīdz atklāt vainas formas saturu, bet Krimināllikums neparedz, ka ar tām būtu nosakāma vainas forma. Arī “personas psihiskā attieksme līdz darbības vai bezdarbības faktiskās realizācijas brīdim nav identificējama ar vainas formu, kuru raksturo personas psihiskā attieksme pret prettiesisko darbību vai bezdarbību un tās izraisītajām kaitīgajām sekām.”⁷⁴

Attiecībā uz konferences pamatjautājumu, kā Latvijā būtu kvalificējamas komersanta nodarījums, ja aģents viņa interesēs nodotu ārvalsts amatpersonai kukuli, lai panāktu līguma noslēgšanu, U. Krastiņš norādīja, ka gadījumā, ja komersanta aģentam vai konsultantam, kas ir atzīstams par starpnieku kukuļdošanā, ir bijusi zināma rīcības brīvība, tas tomēr neizslēdz komersanta vainu par kukuļdošanu, kas izdarīta ar tiešu nodomu. „Tādā gadījumā ir jākonstatē kukuļdevēja darbības, tas ir, kukuļa uzticēšanas starpniekam nolūks – panākt ar materiālu vērtību, mantiska vai citāda rakstura labumu (kukuļa) nodošanu no kukuļdevēja valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdarītu vai neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja vai citas personas interesēs.”⁷⁵ Tāpat šobrīd problēmu, kas saistīta ar tiešu nodomu kukuļdošanā, nav jārisina ar grozījumu izdarīšanu Krimināllikumā. Profesora U. Krastiņa ieskatā ar tiesību normu interpretācijas palīdzību kukuļdevēju var saukt pie atbildības par kukuļdošanu, ja starpniekam bija alternatīva kā panākt vēlamu rezultātu. “Kukuļdevēja psihiskā attieksme pret kādu no starpnieka darbības izpausmēm saistībā ar kukuļa nodošanu no kukuļdevēja, tas ir, pret faktu, kam, par ko un kādos apstākļos kukulis tiek nodots, var izpausties kā kukuļdevēja alternatīva psihiskā attieksme (alternatīva latviešu valodā nozīmē izmantot vienu no iespējam rezultāta sasniegšanā). Tas nozīmē, ka kukuļdevējam, izmantojot starpnieku, ir vēlams ikviens veids un paņēmiens, kādu izmantos starpnieks, lai tiktu iegūts kukuļdevējam labvēlīgais rezultāts, un to kukuļdevējs apzinās.”⁷⁶ Nevar nepiekrīst profesora U. Krastiņa teiktajam, ka noziedzīga nodarījuma izdarījušās personas kāda darbības vai bezdarbības apstākļa pieļaušana nepārveido noziedzīgu nodarījumu par izdarītu ar netiešu nodomu.

⁷³ Turpat.

⁷⁴ Krastiņš U. Vainas formas intelektuālais līmenis krimināltiesībās. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskais zinātniskās konferences rakstu krājums. Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2016, 233. lpp.

⁷⁵ Krastiņš U. Subjektīvā attieksme un vaina kukuļdošanā, izmantojot starpnieku. Jurists Vārds, 2016. 3. maijs, Nr. 18 (921).

⁷⁶ Krastiņš U. Eventuāls nodoms vai netiešs nodoms. Jurista Vārds, 2016. 1. novembris, Nr. 44 (947).

“Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta tiesnesis Pēteris Opincāns vērta uzmanību uz to, ka Latvijā ir kriminalizēti daudzi uzpirkšanas veidi, tostarp prettiesiska labuma došana, tirgošanās ar ietekmi, komerciālā uzpirkšana, kā arī jebkura tīša noziedzīga nodarījuma organizēšana vai atbalstīšana ar uzpirkšanu. Analizējot visu iespējamo uzpirkšanas veidu subjektīvo pusi, jākonstatē, ka uzpirkšana var būt tikai tīša ar tiešu nodomu. Jebkuram uzpirkšanas veidam ir raksturīgs īpašs nolūks – panākt ar labuma došanu sev vēlamu rezultātu.”⁷⁷

A. Judina ieskatā, lai atrisinātu Latvijas 2. fāzes novērtējumā konstatēto problēmu par tiešu nodomu kukuļdošanā, nepieciešams izstrādāt un pieņemt grozījumus Krimināllikumā. Tika izvirzīts priekšlikums paplašināt Krimināllikuma 20. pantu, īpaši pievēršot uzmanību šā panta otrajā daļā ietvertajam noziedzīga nodarījuma organizētāja jēdzienam. Ir jāapsver iespēja organizētāja darbības paplašināt, lai ietvertu kukuļdevēja noziedzīgās darbības, kas izdara kukuļdošanu caur starpnieku, gadījumā, ja starpniekam tika dota rīcības brīvība (izdarīt kukuļdošanu vai panākt mērķi ar tiesiskiem līdzekļiem). Uzskatu, ka šāds priekšlikums nebūtu atbalstāms, jo Krimināllikums paredz, ka kukuļdošana var tikt izdarīta ar starpnieku. A. Judina ieskatā problēma ir tajā, ka kukuļdevējs vai nu vispār nav domājies, kā aģents panāks labvēlīgu rezultātu (līguma noslēgšanu), vai nu paredzējis, ka rezultāts tiks panākts vai nu ar tiesiskiem līdzekļiem vai nu ar prettiesiskiem līdzekļiem. Tātad alternatīva ir starp likumīgām darbībām (nav krimināli sodāmas) un nelikumīgām darbībām (konkrētā gadījumā kukuļdošana, kas ir krimināli sodāma). Organizētāja jēdziena paplašināšana šo problēmu nevar atrisināt, jo saskaņā ar Krimināllikuma 20. panta pirmo un otro daļu organizētājs piedalās tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanā – organizē to. Organizēt kukuļdošanu var tikai ar tiešu nodomu, jo kukuļdošana ir noziedzīgs nodarījums, kuru var izdarīt ar tiešu nodomu.

M. Leja puda viedokli, ka ar šobrīd spēkā esošu Krimināllikuma regulējumu un nodoma definējumu un klasifikāciju, kāzusā minētās uzņēmuma darbības netiktu kvalificētas kā kukuļdošana. Savu viedokli M. Leja pamatoja ar to, ka, lai personas darbības kvalificētu kā kukuļdošanu, jākonstatē, ka persona pirms naudas nodošanas starpniekam ir vienojusies, ka nauda tiks izlietota amatpersonas piekukuļošanai. Bet, tā kā kāzusa aprakstā tika minēts, ka uzņēmuma amatpersona naudu aģentam (konsultantam) deva bez konkrēta nodoma dot kukuli ārvalsts amatpersonai, bet ar vēlmi panākt noteiktu rezultātu, un uzņēmuma amatpersona ir palikusi vienaldzīga pret to, kā šis vēlamais rezultāts tiks sasniegts (iespējams, pieļaujot gan arī prettiesiskas darbības). Tātad nav konstatējams uzņēmuma amatpersonas tiešs nodoms dot

⁷⁷ Pāvils L. Viedokļi kardināli atšķiras, diskusijas nerimst. Jurista Vārds, 2016. 4. oktobris, Nr. 40 (943).

kukuli ārvalsts amatpersonai. M. Leja norādīja arī uz tiesu prakses šāda veida lietās trūkumu un piebilda, ka vienīgais kāzusam līdzīgs piemērs Latvijas tiesu praksē ir *Latvenergo* lieta, kurā noziedzīgs nodarījums no kukuļdošanas tika pārkvalificēts uz neatļautu labumu pieņemšanu, jo tiesa konstatēja, ka akciju sabiedrības “Latvenergo” valde nav uzskatāma par valsts amatpersonām. Šajā lietā nav stājies spēkā tiesas spriedumus, tādējādi darba autore nevar sīkāk aprakstīt šīs lietas apstākļus un tiesas secinājumus. Runājot par prokuratūrā esošajām krimināllietām, M. Leja norādīja, ka gadījumos, kad nav tiešu pierādījumu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ar tiešu nodomu, personas noziedzīgās darbības netiek kvalificētas kā kukuļdošana un līdz tiesai šādas lietas nenonāk. Prokurori neuzņemtos risku kvalificēt personas darbības kā kukuļdošanu, ja tā dotu naudu aģentam konkrēta mērķa sasniegšanai, paliekot vienaldzīgai pret to, kādā veidā rezultāts tiks sasniegts. M. Lejas ieskatā “viedoklis, ka formāla sastāva noziedzīgos nodarījumos iespējams tikai tiešs nodoms, izriet no kļūdainas formāla sastāva uzbūves izpratnes. [...]Netiešs nodoms formālā sastāvā konstatējams tad, ja persona nav pilnīgi droša (precīzi nezina), ka eksistē tāds faktiskais apstāklis, kas padara viņas nodomāto rīcību par noziedzīgu (vai pastiprina atbildību, ja likumā paredzēta formāla sastāva kvalificēta sastāva pazīme), taču viņa apzinās šāda apstākļa eksistences iespēju (parasti ar visai augstu ticamības pakāpi), bet tas neattur viņu no attiecīgās darbības (bezdarbības) un viņa pieļauj (pacieš, akceptē, samierinās ar) attiecīgā (formālam sastāvam raksturīgā) abstraktā apdraudējuma radīšanu gadījumā, ja šis apstāklis eksistētu.”⁷⁸ Tādējādi secināms, ka līdz 2012. gada 13. decembra grozījumiem Krimināllikuma 9. pantā arī formāla sastāva noziedzīgus nodarījumus varēja izdarīt ar netiešu nodomu.

Igors Ivanovs norādīja, ka Konvencija paredz eventuālu nodomu, bet Krimināllikumā eventuāls nodoms nav regulēts. Attiecībā uz kāzusā minētiem apstākļiem I. Ivanovs norādīja, manuprāt, uz būtisku apstākli, kas ļaus pierādīt tiešu nodomu izdarīt kukuļdošanu, izmantojot starpnieka palīdzību. Bieži līgumos, kas tiek noslēgti starp komersantu un starpnieku kā līguma priekšmets ir norādīts informācijas par iepirkuma saņemšanu vēl pirms iepirkuma konkursa izsludināšanas. Tātad komersants pēc būtības nekādu alternatīvu, kā panākt vēlamu rezultātu neparedz, jo mērķi var sasniegt tikai pretlikumīgi. Uzskatu, tā ir norāde, ka izmeklētājiem jāizmanto visi pierādīšanas līdzekļi un, iespējams, ar vairākiem šādiem netiešiem pierādījumiem tiesa var atzīt, ka ir notikusi kukuļdošanas ar starpnieku.

Konferences noslēgumā tās dalībnieki nav nonākuši pie vienota viedokļa un izpratnes par to, vai kukuļdošana var tikt izdarīta ar netiešu nodomu, vai šobrīd Krimināllikuma 9. panta interpretācija ļauj atzīt personu par vainīgu kukuļdošanā, pieļaujot, ka tiks izdarīts

⁷⁸ Leja M. Vai Krimināllikumā bija nepieciešama jauna nodoma definīcija. Jurista Vārds, 2016. 22. marts, Nr. 12 (915).

noziedzīgs nodarījums. Uzskatu, ka visefektīvāk aplūkotu problēmu var atrisināt Krimināllikuma normu interpretācijas ceļā, jo veikt grozījumus vienam noziedzīga nodarījuma veidam būtu diezgan neapdomīgi, jo šādā veidā var nonākt pie vairākām citām problēmām, kas skars visu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju. Kā norāda J. Baumanis “[..] brīdī, kad persona iedeva naudu starpniekam, lai viņš panāktu konkrēto lēmumu no valsts amatpersonas, vēl nav zināms konkrēti, vai notiks kukuļdošana, vai arī starpnieks kaut kā citādi panāks valsts amatpersonas lēmuma pieņemšanu. Ja naudas devējs apzinās, ka viens no starpnieka rīcības modeļiem ietver kukuļdošanu un vēlāk kukuļdošana arī notiek un devējs par to uzzina, tad jāatzīst, ka pastāvēja naudas devējam nekonkretizēts nodoms, un naudas devēja nodarījums jākvalificē kā kukuļdošana.”⁷⁹ Pēc būtības arī Konvencijas 1. panta interpretācijas ceļā ir nonākts pie secinājuma, ka personu var atzīt par vainīgu kukuļdošanā arī, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts ar eventuālu nodomu. Arī Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmumā Nr. 7 “Par tiesu praksi kukuļdošanas lietās” tika atzīts, ka “juridisko personu un to struktūrvienību vadītāji, kas uzdod saviem pakļautajiem vai citām personām ar kukuļdošanas palīdzību panākt vēlamu darbību vai bezdarbību, ir atbildīgi kā kukuļdevēji”⁸⁰ Domāju, tas ir attiecināms uz OECD Kukuļdošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas konstatēto problēmu. Jāatzīmē, ka šobrīd prokuroriem ir liela iespēja panākt izmaiņas tiesu praksē, sūtot kriminālprocesa materiālus izskatīšanai tiesā. Gadījumā, ja lietas netiek izskatītas tiesās, neveidojas tiesu prakse, kas atbilst starptautiskiem principiem un normatīvajam regulējumam.

⁷⁹ Baumanis J. Nodoma interpretācijas problemātika krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2016. 12. aprīlis, Nr. 15 (918).

⁸⁰ Par tiesu praksi kukuļdošanas lietās. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmums Nr. 7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: [b. i.], 2002., 39.lpp.

3. ATBILDĪBAS PAR KUKUĻŅEMŠANU UN KUKUĻDOŠANU REGULĒJUMS ĀRVALSTĪS

Šajā nodaļā vispirms tiks aplūkots atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Vācijā un Krievijā, jo Latvijas krimināltiesības vēsturiski bija nesaraunami saistītas ar šo valstu tiesībām. Dažos laika periodos Latvijā bija spēkā minēto valstu tiesību akti. Tad darba autore aplūkos atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu Igaunijā un Lietuvā. Ārvalstu regulējums tiks salīdzināts ar Krimināllikumā ietverto regulējumu un tiks izdarīti secinājumi, atzīmējot katras valsts pozitīvās kukuļdošanas jautājumu regulējuma nianses.

3.1. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Vācijā

Vācijas Federatīvās Republikas Kriminālkodeksa⁸¹ (turpmāk – Vācijas kriminālkodekss) 30. nodaļa „Sodāmi nodarījumi dienestā” regulē un paredz atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā. Līdzīgi kā Krimināllikumā, arī Vācijas kriminālkodeksā ir paredzēts, ka kukuļņemšanu un labumu pieņemšanu var izdarīt speciālais subjekts – amatpersona. Amatpersonas definīcija ir norādīta Vācijas kriminālkodeksa 11. § otrajā daļā, kas nosaka, ka amatpersona, Eiropas amatpersona ir persona, kas saskaņā ar Vācijas tiesībām ir valsts kalpotājs, tiesnesis; persona, kas atrodas citās publiski tiesiskās attiecībās sakarā ar amatu; persona, kas citādā veidā nozīmēta, lai iestādē, organizācijā vai pēc to pilnvarojuma pildītu publiskās pārvaldes uzdevumus, neatkarīgi no organizatoriskās formas, kāda izvēlēta šo uzdevumu realizēšanai. Kā norāda D. Mežulis, „īpaši pilnvarota publisku pienākumu veikšanai var būt persona, kas nav amatpersona, bet kādā iestādē pilda publiskās pārvaldes funkcijas vai saskaņā ar likumu darbojas publiskās pārvaldes interesēs, piemēram, praktikanti vai apmācībā esošie, kuri, kaut arī nav pilnvaroti, tomēr formāli pilda amatpersonas funkcijas”⁸² Atšķirībā no Vācijas krimināltiesībām, Latvijā nebūtu iespējama situācija, kad praktikants, vēl neesot valsts amatpersona, būtu saucams pie kriminālatbildības par kukuļņemšanu, jo gan apsūdzībā, gan vēlāk tiesas spriedumā jābūt norādītam pamatojumam (likums, amata apraksts, veiktās funkcijas), ka persona, būdama valsts amatpersona, izdarīja kukuļņemšanu (vai citus noziedzīgus nodarījumus, kuros speciālais subjekts ir valsts amatpersona).

⁸¹ Strafgesetzbuch, pieejams: <https://dejure.org/gesetze/StGB> [aplūkots 2016. gada 15. novembrī].

⁸² Mežulis D. Korupcijas ierobežošanas krimināltiesiskie līdzekļi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003., 254. lpp.

331. § nosaka atbildību par labuma saņemšanu, bet 332. § - par kukuļņemšanu. Krimināllikumā ietvertais kukuļņemšanas jēdziens saskaņā ar Vācijas kriminālkodeksu tiek diferencēts atkarībā no tā, vai amatpersona saņem labumu par darbību veikšanu atbilstoši amata pienākumiem vai kukuli par amata pienākumu pārkāpšanu. Tātad kukuli amatpersona var saņemt tikai par amata pienākumu pārkāpšanu. Gadījumos, kad amatpersona saņem atlīdzību par darbību (arī bezdarbīgu), nepārkāpjot amata pienākumus, tā tiks dēvēta par labumu saņemšanu. Šeit jāatzīmē, ka saskaņā ar Krimināllikumu valsts amatpersonas saņem kukuli neatkarīgi no tā, vai izdara likumīgas vai nelikumīgas darbības (bezdarbību) kukuļdevēja vai citas personas interesēs.

Saskaņā ar Vācijas kriminālkodeksa 331. § pirmo daļu amatpersona, Eiropas amatpersona vai publiskā dienesta pildīšanai speciāli pilnvarota persona, kura par dienesta pienākumu pildīšanu pieprasa sev vai trešajai personai labumu, vienojas par tā pieņemšanu vai pieņem to, sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar naudas sodu. 332. § nosaka atbildību par kukuļņemšanu, kad amatpersona, Eiropas amatpersona vai publiskā dienesta pildīšanai speciāli pilnvarota persona par dienesta darbību, kas pārkāpj vai nākotnē pārkāps dienesta pienākumus, pieprasa labumus sev vai trešajai personai, vienojas par tā pieņemšanu vai pieņem to par jau izdarītām vai tikai nākotnē izdarītām darbībām. Kopīgais abiem noziegumiem ir speciālais subjekts, kas tos var izdarīt. Tā ir amatpersona, Eiropas amatpersona vai publiskā dienesta pildīšanai speciāli pilnvarota persona. Salīdzinot ar Krimināllikumu, Vācijas kriminālkodeksa speciālā subjekta jēdziens ir plašāks, jo par noziegumu izdarītāju var tikt atzīta ne tikai amatpersona. Noziegumi var izpausties kā labumu pieprasīšana, vienošanās par labumu saņemšanu, labumu pieņemšana. Būtiska atšķirība no Krimināllikumā ietvertā regulējuma ir tā, ka Krimināllikums izdala kukuļa pieprasīšanu (aptver labumu pieprasīšanu Vācijas kriminālkodeksa izpratnē) kā kukuļņemšanas kvalificējošo pazīmi, paredzot par šo noziegumu bargāku sodu un atzīstot to par bīstamāku salīdzinājumā ar kukuļa saņemšanu. Kukuļa pieprasīšana ir saistīta ar kukuļņēmēja aktīvām darbībām, kas nereti izpaužas draudu veidā. Tādējādi ir saprotama likumdevēja griba kukuļa pieprasīšanu atzīt par smagāku noziegumu un par tā izdarīšanu paredzēt bargāku sodu.

Līdzīgi kā Krimināllikumā, arī Vācijas kriminālkodeksā amatpersona saņem labumus gan par likumīgu darbību izdarīšanu, gan par bezdarbību. Vācijas kriminālkodeksa 336. § precizēts, ka 331.-335. § izpratnē dienesta vai tiesneša darbības aptver arī bezdarbību. Tomēr Krimināllikumā ir nošķirti divi kukuļņemšanas veidi atkarībā no tā, vai tiek saņemts kukulis – pateicība vai kukulis – uzpirkšana, atzīstot pēdējo par smagāku un bīstamāku noziegumu.

Vācijas kriminālkodekss 332. § pirmajā daļā aptver abus kukuļa veidus, līdz ar to pielīdzina gan kukuli – pateicību, gan kukuli – uzpirkšanu.

Vācijas kriminālkodeksa 331. § otrajā daļā un 332. § otrajā daļā atsevišķi izdalīta tiesneša, Eiropas Savienības tiesas tiesneša vai šķīrējtiesneša atbildība par labumu saņemšanu (331. §) un kukuļa saņemšanu (332. §). Tātad Vācijas kriminālkodeksā kā labumu saņemšanas un kukuļņemšanas kvalificējošā pazīme ir speciālais subjekts - tiesnesis, Eiropas Savienības tiesas tiesnesis vai šķīrējtiesnesis. Atbildība par labumu saņemšanu vai kukuļņemšanu, ja to izdara tiesnesis, Eiropas Savienības tiesas tiesnesis vai šķīrējtiesnesis, ir ievērojami bargāka nekā par līdzvērtīgiem noziegumiem, ja tos izdara kāda cita amatpersona vai publiskā dienesta pildīšanai speciāli pilnvarota persona. Tā, piemēram, par Vācijas kriminālkodeksa 331. § pirmajā daļā izdarītu noziegumu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai naudas sodu, bet, ja noziegumu izdara tiesnesis, Eiropas Savienības tiesas tiesnesis vai šķīrējtiesnesis, maksimālais brīvības atņemšanas sods ir līdz pieciem gadiem. Par Vācijas kriminālkodeksa 332. § pirmajā daļā izdarītu kukuļņemšanu paredzēts brīvības atņemšanas sods no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem, mazāk smagos gadījumos – brīvības atņemšanas sods līdz trim gadiem vai naudas sods. Par līdzvērtīgu noziegumu, ja to izdara tiesnesis, Eiropas Savienības tiesas tiesnesis vai šķīrējtiesnesis, paredzēts brīvības atņemšanas sods no viena līdz desmit gadiem, mazāk smagos gadījumos – brīvības atņemšanas sods no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem.

Attiecībā uz šķīrējtiesnešu izdarītu kukuļņemšanu jānorāda, ka šķīrējtiesnešu darbību finansē strīda puses, tādējādi var būt grūtības norobežot šķīrējtiesnešu saņemto tiesisko atalgojumu no kukuļņemšanas. Šajā gadījumā jāpiemēro Vācijas kriminālkodeksa 337. § par atlīdzību šķīrējtiesnesim, kurā noteikts, ka atlīdzība šķīrējtiesnesim atzīstama par labumu 331.-335. § izpratnē, ja šķīrējtiesnesis pieprasa to vienai pusei, slepus no otras puses vienojas par labuma pieņemšanu vai pieņem to, un ja viena puse, slepus no otras, piedāvā, sola vai nodod viņam labumu. Tātad, lai šķīrējtiesneša darbības kvalificētu kā kukuļņemšanu, jāpierāda, ka šķīrējtiesnesis slepus no vienas puses pieprasa, vienojas vai pieņem labumus no otras puses. A. Žalinskis saistībā ar pušu vienošanos par labuma došanu norāda, ka „konkrētajā gadījumā tai [vienošanās par atlīdzību] jābūt konkrētai, vērstai uz tiesneša pienākumiem, saistībā ar tiešu pienākumu izpildi. V. Joks raksta, ka katrā gadījumā jākonstatē, ko var izdarīt tiesnesis savas kompetences ietvaros: privātdarbības nevar būt par vienošanās priekšmetu, ja tiesnesis kaut ko dara, izmantojot savas zināšanas.”⁸³ Tādējādi, jāsecina, ka pusēm jānoslēdz rakstveida līgums ar šķīrējtiesnesi, kurā detalizēti aprakstīti pušu

⁸³ Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право. Москва: ТК Велби. Издательство Проспект, 2006, с. 516.

pienākumi un šķīrējtiesneša veicamie pienākumi, nosakot arī konkrētu šķīrējtiesnesim maksājamo atlīdzību.

Vācijas kriminālkodeksa 331. – 332. § dispozīcijā nav norādes uz labumu saņemšanas un kukuļņemšanas izdarīšanu ar starpnieku. Tomēr minētie noziegumi aptver arī gadījumus, kad tie izdarīti ar starpnieka palīdzību. Vācijas kriminālkodeksa vispārīgās daļas 25. § paredz, ka noziedzīga nodarījuma izdarītājs ir arī tas, kurš to izdara pats vai izmantojot citu personu. Bet, atšķirībā no Krimināllikuma, Vācijas kriminālkodeksā nav paredzēta kriminālatbildība par starpniecību kukuļošanā. Šajā sakarā jāatzīmē, ka Krimināllikuma regulējums ir plašāks un pilnīgāks, jo nevar noliegt, ka starpnieks kukuļošanas noziegumos ar savām darbībām izdara patstāvīgu noziegumu, kas ir bīstams un apdraud sabiedrības intereses.

Īpaši jāatzīmē gadījums, kad labumu pieņemšana saskaņā ar Vācijas kriminālkodeksa 331. § trešo daļu nav krimināli sodāma. Tie ir gadījumi, kad: 1) persona vienojas pieņemt vai pieņemt labumu, kuru kompetenta institūcija savu pilnvaru ietvaros iepriekš atļāvusi saņemt; 2) persona nekavējoties ziņo institūcijai, kas sankcionē labuma pieņemšanu par saņemto labumu. Jāatzīmē, ka persona var tikt atbrīvota no kriminālatbildības gadījumā, ja labumi nav bijuši pieprasīti. Diezgan īpatnēji ir tas, ka amatpersonai ir tiesības saņemt labumu ne vien gadījumā, kad saņemšana bija iepriekš sankcionēta, bet „legalizēt” jau saņemtos labumus, nekavējoties ziņojot par to kompetentām institūcijām.

Attiecībā uz Vācijas kriminālkodeksa 332. § pirmajā un otrajā daļā paredzētu kukuļņemšanu, ja amatpersona (publiskā dienesta pildīšanai speciāli pilnvarota persona, tiesnesis vai šķīrējtiesnesis) pieprasa labumu, vienojas par tā pieņemšanu vai pieņem to par noteiktu darbību izdarīšanu nākotnē, tad krimināli sodāma kukuļņemšana ir ar izdarītāja izteikto gatavību pārkāpt dienesta pienākumus ar darbību veikšanu vai gatavību mainīt savu viedokli labumu saņemšanas gadījumā, ja izdarītājam ir rīcības brīvība konkrētajā gadījumā (Vācijas kriminālkodeksa 332. § trešā daļa).

Atšķirībā no Krimināllikuma, kas paredz iespēju piemērot juridiskajai personai, kuras interesēs noziedzīgs nodarījums tika veikts, piespiedu ietekmēšanas līdzekļus, Vācijas krimināltiesības neparedz šādu regulējumu. Kā norāda, D. Mežulis „taču, ja, piemēram, kukuļdošanu izdarījusi persona, kas darbojusies kādas juridiskās personas vārdā, administratīvo pārkāpumu likums paredz, ka arī juridiskā persona, kuras vārdā darbojies vainīgai, var būt administratīvi sodīta, tai piespriežot naudas sodu līdz 1 miljonam marku. Bet, ja ar korupciju iegūtais labums pārsniedz šo summu, tad pieļaujama visa nelikumīgi iegūtā labuma konfiskācija.”⁸⁴ Tātad Vācijas krimināltiesības paredz iespēju vērsties pret

⁸⁴ Mežulis D. Korupcijas ierobežošanas krimināltiesiskie līdzekļi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003., 254. lpp.

juridisko personu, tomēr tā aprobežojas ar soda naudu, bet Krimināllikumā ir paredzētas plašākas ietekmēšanas iespējas. Tā saskaņā ar Krimināllikuma 70.² pantu juridiskajai personai ir piemērojami šādi piespiedu ietekmēšanas līdzekļi: 1) likvidācija; 2) tiesību ierobežošana; 3) mantas konfiskācija; 4) naudas piedziņa. Tomēr, kā norāda U. Krastiņš, pamatojoties uz Krimināllikuma 12. pantu „[...] juridiskās personas nevar būt par kriminālatbildības subjektu; viņu vietā kriminālā kārtā atbild fiziskās personas, kuras vainojamas par noziedzīgiem nodarījumiem saistībā ar juridisko personu darbību.”⁸⁵ Tādējādi juridisko personu kriminālatbildība nav paredzēta nedz Krimināllikumā, nedz Vācijas kriminālkodeksā.

Vācijas Kriminālkodeksa 333. – 334. § paredzēta atbildība par labumu došanu un kukuļdošanu. Abu noziegumu kopīgās pazīmes ir: 1) labumi tiek piedāvāti, apsolīti vai nodoti; 2) amatpersonai, publisko pienākumu pildīšanai speciāli pilnvarotai personai vai bundesvēra karavīram; 3) labumi var tikt piedāvāti, apsolīti vai nodoti tieši amatpersonai (speciālajai subjektam) vai trešajai personai. Kā jau iepriekš tika analizēta amatpersonas izdarīta labumu saņemšana un kukuļņemšana, arī labumu došanas un kukuļdošanas galvenā atšķirība ir amatpersonas veiktajās darbībās. Ja labumi tiek doti (apsolīti vai piedāvāti) par dienesta pienākumu pildīšanu, tad šādas darbības tiek kvalificētas saskaņā ar Vācijas kriminālkodeksa 333. §, bet, ja labumi tiek doti (apsolīti vai piedāvāti) par paveiktu vai nākotnē veiktu dienesta pārkāpumu, tad noziegums kvalificējams saskaņā ar Vācijas kriminālkodeksa 334. §. Kukuļdošanas gadījumā tiek paredzēta atbildība gan par paveiktajām darbībām, gan vēl nākotnē veicamajām darbībām.

Vācijas likumdevējs paredzējis bargāku soda sankciju par kukuļdošanu nekā par labumu došanu, tādējādi akcentējot, ka atlīdzība amatpersonai par tās dienesta pienākumu pildīšanu ir mazāk bīstams noziegums nekā kukuļdošana par amatpersonas dienesta pārkāpuma veikšanu. Attiecībā uz Vācijas kriminālkodeksa 334. § pirmajā daļā paredzētu kukuļdošanu noteikts, ka par kukuļdošanu mazāk smagos gadījumos soda sankcija ir mīkstāka. Ja par kukuļdošanu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim mēnešiem līdz pieciem gadiem, tad par kukuļdošanu mazāk smagos gadījumos soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai naudas sodu. Manuprāt, arī Krimināllikumā varētu diferencēt atbildību atkarībā no kukuļa apmēra vai kukuļa došanas apstākļiem. Izpētot tiesu praksi kukuļdošanas lietās, secināms, ka vairums kukuļdošanas gadījumu ir saistīti ar administratīvā pārkāpuma izdarīšanu (parasti – Ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu). Izskatītajos gadījumos par izdarītu kukuļdošanu tika piespriesti piespiedu darbi vai īslaicīga brīvības atņemšana, kaut gan Krimināllikums 323. panta pirmā daļa paredz brīvības atņemšanas sodu

⁸⁵ Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds, 2007. 13. marts, Nr. 11 (464).

līdz pieciem gadiem. Tādējādi domāju, ka būtu lietderīgi apsvērt domu ietvert pantu par kukuļdošanu mazāk smagos gadījumos, kā, piemēram, par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu vai atkarībā no dotā kukuļa apmēra.

Vācijas kriminālkodeksa 333. § otrajā daļā un 334. § otrajā daļā paredzēta atbildība par labumu došanu vai kukuļdošanu, ja tas dots tiesnesim, Eiropas Savienības tiesas tiesnesim vai šķīrējtiesnesim. Atbildība par kukuļdošanu tiek diferencēta atkarībā no tā, vai kukulis dots, ja tiesnesis, Eiropas Savienības tiesas tiesnesis vai šķīrējtiesnesis ar savu darbību jau ir pārkāpis amata pienākumus, vai kukulis dots, lai tas nākotnē veiktu tādu darbību, ar kuru pārkāptu amata pienākumus. Tādējādi Vācijas likumdevējs norobežo kukuli – pateicību un kukuli – uzpirkšanu, paredzot bargāku soda sankciju par kukuļa – uzpirkšanas došanu tiesnesim vai šķīrējtiesnesim.

“Vācijas likumdevējs par nesodāmu atzīst tikai labuma došanu amatpersonai vai publisko pienākumu pildīšanai speciāli pilnvarotai personai, ja kompetenta institūcija savu pilnvaru ietvaros jau iepriekš atļāvusi šai personai pieņemt labumu vai sankcionējusi tā pieņemšanu uz personas, kura saņēmusi labumu, nekavējoša iesnieguma pamata.”⁸⁶ (Vācijas kriminālkodeksa 333. § trešā daļa). Krimināllikumā 324. pantā ir minēti citi pamati kukuļdevēja un kukuļdošanas starpnieka atbrīvošanai no kriminālatbildības, kuri ir ar labprātīgu paziņošanu par kukuļdošanu vai apsolišanu vai arī gadījumu, kad kukulis no personas tika izspiests.

Vācijas kriminālkodeksa 335. § paredz atbildību par īpaši smagiem kukuļņemšanas un kukuļdošanas gadījumiem. Tātad Vācijas likumdevējs paredz īpaši smagus gadījumus, kad amatpersona par labumu veic darbības, pārkāpjot amata pienākumus. Īpaši smagi gadījumi nav attiecināmi uz labuma saņemšanu/labuma došanu par amatpersonas darbībām, nepārkāpjot dienesta pienākumus.

3.2. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Krievijā

Kriminālatbildību Krievijā regulē 1996. gada 24. maijā Valsts domes pieņemtais Krievijas Federācijas kriminālkodekss⁸⁷ (turpmāk – Krievijas kriminālkodekss).

Pirms aplūkot kukuļņemšanas un kukuļdošanas regulējumu Krievijas kriminālkodeksā, darba autore izpētīs kukuļņemšanas speciālā subjekta jēdzienu Krievijas krimināltiesībās. Tā, saskaņā ar Krievijas kriminālkodeksa 285. panta pirmo piezīmi, par amatpersonām tiek atzītas

⁸⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 234. lpp.

⁸⁷ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года N 63-ФЗ (редакция от 06.07.2016) pieejams http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ [aplūkots 2016. gada 20. oktobrī].

personas, kas pastāvīgi, uz noteiktu laiku vai pēc speciālā pilnvarojuma īsteno valsts pārstāvja funkcijas vai izpilda organizatoriski – izrīkošanas, administratīvi – saimnieciskās funkcijas valsts institūcijās, vietējās pašvaldības institūcijās, valsts un municipālās iestādēs, valsts korporācijās un sabiedrībās, valsts un municipāli unitārajos uzņēmumos, akciju sabiedrībās, kurās akciju kontroles pakete pieder Krievijas Federācijai, tās subjektiem un municipāliem veidojumiem, Bruņotiem spēkiem, kara spēkiem.

Īpaši jānorāda, ka valsts un municipālie ierēdņi, kas nav amatpersonas, tiek saukti pie kriminālatbildības par 30. nodaļā “Noziegumi pret valsts varu, valsts dienesta interesēm un vietējo pašvaldību institūciju dienestu” paredzētiem noziegumiem, ja tas īpaši noteikts šīs nodaļas panta dispozīcijā.

Krievijas kriminālkodeksa 290. panta pirmā daļa nosaka atbildību par amatpersonas, ārvalsts amatpersonas vai starptautiskās publiskās organizācijas amatpersonas izdarītu kukuļa, kas izpaužas naudā, vērtspapīros, citos īpašumos, vai pretlikumīgā mantiska rakstura pakalpojumu vai citu mantisku tiesību (tai skaitā, kad kukulis pēc amatpersonas norādījuma tiek nodots citai fiziskai vai juridiskai personai) saņemšanu tieši vai ar starpnieku par darbību (bezdarbību) izdarīšanu kukuļdevēja vai tā pārstāvamās personas labā, ja noteikta darbība (bezdarbība) ietilpst amatpersonas dienesta pienākumos vai, ja tā, izmantojot dienesta stāvokli, var veicināt noteiktu darbību (bezdarbību), kā arī par vispārīgu dienesta aizbildniecību vai iecietību. Kā norāda B. Volženkins “šā nozieguma būtība izpaužas tajā, ka amatpersona apzināti no citām personām saņem nelikumīgu materiālu atlīdzību par savu dienesta uzvedību vai saistībā ar ieņemamo amatu.”⁸⁸ Tādējādi arī Krievijas krimināltiesībās, līdzīgi kā Vācijā, kukuļņemšana tiek norobežota atkarībā no tā, vai kukulis saņemts par likumīgām (dienesta pienākumos ietilpstošām) darbībām vai nē.

Saskaņā ar Krievijas Federācijas Augstākās tiesas Plēnuma 2000. gada 10. februāra lēmumu Nr. 24 “Par tiesu praksi lietās par kukuļņemšanu un citiem ar korupciju saistītiem noziegumiem”⁸⁹ gadījumā, ja amatpersona saņem atlīdzinājumu par tīri personisku attiecību izmantošanu, kas nav saistīta ar tās dienesta stāvokli, tā nevar tikt kvalificēta kā kukuļņemšana. Šajā gadījumā mēģinājums piedabūt valsts amatpersonu izdarīt pretlikumīgu darbību (bezdarbību) saistībā ar tās dienesta pienākumiem var tikt kvalificēta kā uzskūšanās uz dienesta pienākumu pārkāpšanu vai dienesta pienākumu pārsniegšanu.

⁸⁸ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Авторский коллектив. Под редакцией В. И. Радченко, А. С. Михлина. ООО “Питер Пресс”, 2008, с. 618.

⁸⁹ О судебной практике по делам взятничестве и об иных коррупционных преступлениях. Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 10 февраля 2000 года N. 24 Pieejams: <http://www.consultant.ru> [aplūkots 2016. gada 1. novembrī].

Īpaši jānorāda, ka gadījumos, ja kukulis izpaudās kā mantiska rakstura sniegtie pakalpojumi, vai īpašumtiesību piešķiršana, tad šādu kukuli ir jāizsaka naudas vērtībā, pamatojoties uz pušu sniegtajiem pierādījumiem, eksperta slēdzienu. Tam ir būtiska nozīme saistība ar kukuļņemšanas kvalifikāciju, jo kukuļa apmērs (piešķirto īpašums tiesību vērtība) šādos gadījumos var tikt izteikts arī lielos apmērus, kas veido kvalificētu kukuļņemšanu, līdz ar to paredzot bargāku sankciju.

Kukuļņemšana ir uzskatāma par pabeigtu noziegumu ar kukuļa vai tā daļas saņemšanu, kaut arī amatpersonai nebija reālas iespējas izmantot saņemtos labumus (kukuli). Galvenā atšķirība no Krievijas kriminālkodeksa regulējuma ir tā, ka Krimināllikumā būtiska nozīme ir laikam, kad kukulis saņemts, jo Latvijas krimināltiesībās kukuļņemšana raksturota vai nu kā kukuļa – pateicības saņemšana vai kukuļa – uzpirkšanas saņemšana, tādējādi gadījumā, ja tiek saņemts kukulis – uzpirkšana, kukuļņemšana tiek uzskatīta par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu ar kukuļa piedāvājuma saņemšanas brīdi. Krievijas krimināltiesībās kukuļa piedāvājuma pieņemšana par pabeigtu noziegumu netiks uzskatīta. Kā norāda B. Volženkins “atbildība ar kukuļņemšanu iestājas neatkarīgi no tā, kad kukulis saņemts pirms vai pēc amatpersonas izdarītas darbības vai bezdarbības, neatkarīgi no tā, vai kukuļa saņemšana tika sarunāta, vai tika veiktas kaut kādas darbības kukuļdevēja interesēs.”⁹⁰ Tādējādi kukulis var tikt raksturots kā uzpirkšana, kad atlīdzības nodošana vai tās saņemšana saistīta ar attiecīgu amatpersonas uzvedību (darbība vai bezdarbība) vai arī var būt raksturots kā nelikumīga materiāla pateicība – atlīdzība par jau izdarīto darbību, kaut arī pirms tam atlīdzības saņemšana nebija norunāta. Tomēr tas būtiski neietekmē noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju.

Krievijas kriminālkodeksa 290. panta otrā daļa nosaka atbildību par amatpersonas, ārvalstu amatpersonas vai starptautiskas publiskas organizācijas amatpersonas kukuļņemšanu ievērojamā apmērā. Šā panta 1. piezīmē sniegts skaidrojums, ka ievērojamais apmērs Krievijas kriminālkodeksa izpratnē ir gadījumos, kad kukuļa vērtība pārsniedz 25 000 rubļus.

Krievijas Kriminālkodeksa 290. panta trešā daļa paredz atbildību par amatpersonas, ārvalstu amatpersonas vai starptautiskas publiskas organizācijas amatpersonas kukuļņemšanu par nelikumīgu darbību (bezdarbību) izdarīšanu. Krievijas Federācijas Augstākās tiesas Plēnuma 2013. gada 9. jūnija lēmuma Nr. 24 “Par tiesu praksi lietās par kukuļņemšanu un citiem ar korupciju saistītiem noziegumiem”⁹¹ skaidrots, ka nelikumīga darbība (bezdarbība)

⁹⁰ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Авторский коллектив. Под редакцией В. И. Радченко, А. С. Михлина. ООО “Питер Пресс”, 2008, с. 618.

⁹¹ О судебной практике по делам взятничестве и об иных коррупционных преступлениях. Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 9 июня 2013 года N. 24 Pieejams: <https://rg.ru/2013/07/17/verhovny-sud-dok.html> [aplūkots 2016. gada 1. novembrī].

Krievijas kriminālkodeksa 290. panta trešās daļas izpratnē ir amatpersonas darbība (bezdarbība), kas izdarīta, izmantojot dienesta stāvokli bez likumiska pamata tās realizācijai; attiecas uz citas amatpersonas dienesta pienākumiem; amatpersona veic darbību vienpersoniski, kaut gan to realizācijai nepieciešams koleģiāls lēmums vai saskaņojums ar citām amatpersonām; amatpersona neizpilda dienesta pienākumu; vai arī darbība, kuru neviens nekādos apstākļos nav tiesīgs veikt.

Ja amatpersona saņem kukuli par dienesta stāvokļa izmantošanu ar mērķi palīdzēt citai amatpersonai veikt nelikumīgu darbību (bezdarbību) saistībā ar tās dienesta pienākumiem, šāda darbība arī tiks kvalificēta saskaņā ar Krievijas kriminālkodeksa 290. panta trešo daļu.

Krievijas Kriminālkodeksa 290. panta ceturrtā daļa paredz atbildību par kādu no panta pirmajā līdz trešajā daļā izdarītu kukuļņemšanu, ja to izdara persona, kas ieņem Krievijas Federācijas valsts amatu vai Krievijas Federācijas valsts subjekta amatu, vai vietējas pašvaldības institūcijas vadītāja amatu. Līdzīgi, kā Krimināllikuma 320. panta ceturtajā daļā ir paredzēta atbildība par kukuļņemšanu, ja to izdara amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, arī aplūkotajā pantā minētās amatpersonas var tikt uzskatītas par tādām, kas ieņem atbildīgu stāvokli.

Līdzīgi kā Krimināllikumā, arī Krievijas kriminālkodeksā ir paredzētas šādas kukuļņemšanas kvalificējošās pazīmes: ja kukuļņemšana izdarīta personu grupā pēc iepriekšējās vienošanas vai organizētā grupā; ja kukulis tika izspiests; tika saņemts kukulis lielā apmērā. (Krievijas kriminālkodeksa 290. panta piektā daļa); kukuļņemšana, kas izdarīta īpaši lielā apmērā (Krievijas kriminālkodeksa 290. panta sestā daļa) Atšķirība ir tajā, ka Krimināllikumā kukuļņemšana, kas izdarīta personu grupā un kukuļņemšana, kas izdarīta organizētā grupā ir noziedzīgi nodarījumi, kas paredzēti dažādos likuma pantos, tādējādi norādot, ka kukuļņemšana, kas izdarīta organizētā grupā ir bīstamāks noziegums, par kuru paredzēta bargāka soda sankcija. Īpaši lielos apmēros izdarīta kukuļņemšana ir gadījumos, ja kukuļa vērtība pārsniedz vienu miljonu rubļu.

Krievijas kriminālkodeksa 291. panta pirmā daļa paredz atbildību par kukuļdošanu amatpersonai, ārvalsts amatpersonai vai starptautiskās organizācijas amatpersonai tieši vai ar starpnieku. Būtiska atšķirība no Latvijas krimināltiesībām ir laiks, kad kukuļdošana tiek uzskatīta par pabeigtu noziegumu. Kā norāda B. Volženkins, “kukuļdošana tiek atzīta par pabeigtu noziegumu, kad kaut vai kāda kukuļa daļa ir ne tikai nodota valsts amatpersonai, bet arī valsts amatpersona to ir pieņēmusi”⁹² Tāpēc amatpersonai izteikts piedāvājums sniegt materiālas vērtības, ja tas nosūtīts rakstveidā pa pastu vai kukuļa nodošana amatpersonas

⁹² Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Авторский коллектив. Под редакцией В. И. Радченко, А. С. Михлина: ООО “Питер Пресс”, 2008, с. 624.

radniekiem vai kukuļdošanas starpniekam, ja amatpersona kukuli (vai tā daļu) nepieņem, jākvalificē kā kukuļdošanas mēģinājums. Tāpat kā kukuļdošana nevar tikt kvalificēts personas izteikts piedāvājums dot kukuli, ja persona savu nolūku dot kukuli nav realizējusi darbībā. Tādējādi kukuļdošana ir uzskatāma par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, ja kukulis (vai tā daļa) tieši vai ar starpnieku tika nodots amatpersonai un tā piedāvāto kukuli (tā daļu) ir pieņēmusi. Krimināllikuma regulējums būtiski atšķiras no Krievijas kriminālkodeksa, jo kukuļdošana (kukulis – uzpirkšana gadījumā) ir atzīstama par pabeigtu noziedzīgu nodarījuma ar kukuļa piedāvājuma izteikšanas brīdi. Domāju, ka Krimināllikumā ietvertais regulējums vairāk attur personas no kukuļdošanas, jo kukuļdošanas jēdziens ir plašāks un aptver vairākas noziedzīgas darbības izpausmes.

Kukuļdevēji var būt fiziskas personas, juridisko personu vadītāji, amatpersonas. Tas kukuļdošanas kvalifikāciju Krievijas krimināltiesībās neietekmē. Ja uzņēmuma vadītājs uzņēmuma darbiniekam vēlamā mērķa sasniegšanai ir piedāvājis dot kukuli, tad uzņēmuma vadītājs ir saucams pie kriminālatbildības kā kukuļdevējs, bet uzņēmuma darbinieks – kā līdzdalībnieks kukuļdošanā. Jānorāda, ka Krimināllikumā paredzēta atbildība par valsts amatpersonas izdarītu kukuļdošanu (Krimināllikuma 323. panta otrā daļa).

Krievijas kriminālkodeksa 291. panta otrā daļa paredz atbildību par kukuļdošanu, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā, bet minētā panta trešā daļa paredz atbildību par kukuļdošanu, lai amatpersona veiktu nelikumīgas darbības. Pazīmes kā kukulis ievērojamā apmērā un amatpersonas nelikumīgas darbības tika aplūkotas, analizējot kukuļņemšanu, tāpēc vēlreiz šīs pazīmes netiks analizētas.

Bargākas sankcijas ir paredzētas par kvalificētām kukuļdošanām. Tie ir gadījumi, kad kukuļdošanu izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās; organizēta grupa; vai lielā/īpaši lielā apmērā izdarīta kukuļdošana.

Īpaši jāatzīmē Krievijas kriminālkodeksa 291.2. pants, kas paredz atbildību par neliela apmēra kukuļdošanu. Par kukuļņemšanu vai kukuļdošanu tieši vai caur starpnieku, ja kukuļa apmērs nepārsniedz 10 000 rubļu, vainīgais tiek sodīts ar naudas sodu līdz 200 000 rubļu vai trīs mēnešu darba algas apmērā vai piespiedu darbu līdz vienam gadam, vai brīvības ierobežošanu līdz diviem gadiem, vai brīvības atņemšanu līdz vienam gadam. Piezīmē pie minētā panta ir paredzēta iespēja atbrīvot personu no kriminālatbildības gadījumā, ja tā aktīvi piedalījās nozieguma atklāšanā, ja kukulis tika izspiests, vai tā labprātīgi paziņoja par notikušo kukuļdošanu. Manuprāt, arī Krimināllikumā būtu jāparedz atbildība par kukuļdošanu, kas izdarīta nelielā apmērā, jo analizējot Latvijas tiesu praksi kukuļdošanas lietās, darba autore nonāca pie secinājuma, ka, piemēram, kar kukuļdošanu saistībā ar ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu, nekad netiek piemērota pat puse no sankcijā paredzēta soda.

Tas liek domāt, ka šāda veida kukuļdošanas netiek uzskatītas par ļoti kaitīgām vai, piemēram, Krimināllikuma 323. pantā noteiktam noziegumam atbilstošām.

Atšķirībā no Krimināllikuma, Krievijas kriminālkodeksa 304. pants paredz kukuļa vai komerciālās uzpirkšanas provokāciju. Minētā panta izpratnē kukuļa provokācija ir mēģinājums nodot kukuli valsts amatpersonai (arī ārvalsts amatpersonai vai starptautiskās publiskās organizācijas amatpersonai) bez tās piekrišanas. Šādas provokācijas mērķis ir izveidot mākslīgums pierādījumus par nozieguma izdarīšanu vai izmantot amatpersonas šantāžai. Šīs normas piemērošanā un interpretēšanā ir dažas neskaidrības. Tā, piemēram, N. Jegorova uzskata, ka kukuļa provokācija ne ar ko neatšķiras no kukuļdošanas mēģinājuma, jo kā kukuļa provokāciju var uzskatīt kukuļa atstāšanu amatpersonas kabinetā, ja amatpersona kukuli nav pieņēmusi. Tomēr šajā gadījumā, “kukuļdevēja nodoms ir panākt, lai amatpersona tās interesēs par noteiktu atlīdzību veiktu konkrētu darbību, kas saistīta ar dienesta pienākumu izmantošanu.”⁹³ Kukuļa provokācijas gadījumā, kukuļdevējs vēlas iegūt pierādījumus par nozieguma izdarīšanu vai arī izmantot kukuļdošanu amatpersonas šantāžai. Attiecībā uz panta dispozīcijā minēto – bez amatpersonas piekrišanas, gadījumā, ja amatpersona pieņem kukuli, tas arī neliedz kukuļdevēja darbības kvalificēt kā kukuļa provokāciju, jo būtisks ir kukuļdevēja mērķis – iegūt viltus pierādījumus vai iespēju šantažēt valsts amatpersonu.

3.3. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Igaunijā

Kriminālatbildību Igaunijā regulē 2001. gada 6. jūnija Sodu kodekss⁹⁴ (turpmāk – Sodu kodekss).

Saskaņā ar Sodu kodeksa 288. panta pirmo daļu amatpersona kodeksa sevišķās daļas izpratnē ir fiziska persona, kas ieņem dienesta amatu saistībā ar publisku funkciju izpildi, neatkarīgi no tā, vai uzliktie pienākumi tiek izpildīti pastāvīgi vai uz laiku, par samaksu vai bez samaksas, esot dienestā vai brīvās profesijas pārstāvim, pamatojoties uz līgumu, iecelšanu vai ievēlēšanu. Panta trešā daļa nosaka, ka noziegumos, kas paredzēti 293. – 298.¹ pantā par amatpersonām tiek atzītas arī ārvalsts amatpersonas. Minētajā pantā tiek sniegta arī ārvalsts amatpersonas definīcija, kas atbilst OECD Konvencijā sniegtajai definīcijai. Līdz ar to, noziegumos, kas saistīti ar kukuļdošanu, par speciālo subjektu tiek atzītas arī ārvalsts amatpersonas. Sodu kodeksa 288. panta ceturtajā daļā precizēts, ka par ārvalsts amatpersonas dienesta stāvokļa izmantošanu tiek atzīta darbības izdarīšana vai neizdarīšana, izmantojot

⁹³ Шнитенков А. В. Ответственность за преступления против интересов государственной службы и интересов службы в коммерческих и иных организациях. Санкт-Петербург, Издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2006, с. 156.

⁹⁴ Penal code of the Republic of Estonia Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee> [aplūkots 2016. gada 11. novembrī].

dienesta stāvokli, neatkarīgi no tā, vai minētā darbība vai bezdarbība saistīta ar ārvalsts amatpersonas kompetenci. Tādējādi par noziedzīgu nodarījumu tiek atzīta dienesta stāvokļa izmantošana. Nozieguma kvalifikāciju neietekmē, vai ārvalsts amatpersona izmantoja dienesta stāvokli, veicot amata pienākumus vai nē.

2015. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi Sodu kodeksā, ar kuriem no Sodu kodeksa tika izslēgti panti par atbildību par dāvanu ņemšanu (293. pants), starpniecību dāvanu došanā (295. pants) un dāvanu došanu (297. pants). Pirms grozījumu veikšanas Sodu kodeksā atbildība par koruptīva rakstura darbībām tika nošķirta atkarībā no tā, vai manta (kukulis) amatpersonai tika dota par likumīgu vai nelikumīgu darbību veikšanu. “Ja manta dota par likumīgu uzvedību, tad nodarījums atzīts par dāvanu došanu, un tikai tad, ja labums saistīts ar nelikumīgu amatpersonas uzvedību, nodarījums atzīstams par koruptīvu”⁹⁵.

Šobrīd Sodu kodeksa izpratnē netiek atzīta amatpersonas dāvanu ņemšana, bet ir paredzēta amatpersonas atbildība par kukuļņemšanu. Saskaņā ar Sodu kodeksa 294. panta pirmo daļu kukuļņemšana ir amatpersonas izteikta piekrišana pieņemt tai vai trešajai personai apsolīto mantu vai citu labumu, vai mantas vai citu labumu pieņemšana kā atlīdzinājumu par tās dienesta stāvokļa izmantošanu. Tādējādi šobrīd spēkā esošajā regulējumā netiek konkretizēts, vai amatpersona saņem kukuli par likumīgu vai nelikumīgu darbību izdarīšanu vai pieļautu bezdarbību, bet noteikts, ka saņemtais kukulis saistīts ar amatpersonas dienesta stāvokļa izmantošanu. Nav precizēts, bet domājams, ka Sodu kodeksa izpratnē, dienesta stāvokļa izmantošana ir gan kukuļdevēja, gan citas personas interesēs.

Kukuļņemšana ir uzskatāma par pabeigtu noziegumu ar amatpersonas izteikto piekrišanu saņemt kukuli vai kukuļa saņemšanu. Tādējādi, atšķirībā no Krimināllikumā ietvertā regulējuma, Sodu kodekss neiedala kukuļņemšanu kukuļa – pateicībā un kukuļa – uzpirkšanā. Tas neietekmē kukuļņemšanas kvalifikāciju.

Saskaņā ar Sodu kodeksa 294. panta otro daļu kvalificēta kukuļņemšana ir gadījumos, kad: 1) tā izdarīta atkārtoti, 2) kukulis tika izspiests; 3) kukuļņemšana izdarīta personu grupā; vai 4) lielā apmērā. Par minētu noziegumu izdarīšanu paredzēts sods ar brīvības atņemšanu no 1 līdz 10 gadiem, kas ir divreiz lielāks par minētā panta pirmajā daļā paredzētu maksimālo soda robežu – brīvības atņemšanu līdz 5 gadiem.

Atšķirībā no Krimināllikuma, Sodu kodeksā paredzēta arī juridisko personu kriminālatbildība. Tā, Sodu kodeksa 294. panta trešā daļa nosaka, ka gadījumos, ja kukuļņemšanu izdarīja juridiskā persona, tad tai piemērojams naudas sods.

⁹⁵ Mežulis D. Korupcijas ierobežošanas krimināltiesiskie līdzekļi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003., 153. lpp.

Jāatzīmē arī, ka tiesa par iepriekš aplūkoto noziegumu izdarīšanu var piemērot paplašinātu mantas, kas iegūta noziedzīgā ceļā, konfiskāciju.

Sodu kodeksa 296. pants paredz fizisku un juridisku personu atbildību par starpniecību kukuļošanā. Minētā panta pirmās daļas dispozīcija ir ļoti lakoniska, kas paredz, ka starpniecība kukuļošanā tiek sodīta ar naudas sodu vai cietumsodu līdz 5 gadiem. 269. panta otrā daļa nosaka, ka par tādām pašām darbībām, ja tās izdara juridiskā persona piemērojams naudas sods.

Saskaņā ar Sodu kodeksa 298. panta pirmo daļu kukuļa apsolīšana vai kukuļdošana tiek sodīta ar naudas sodu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem. Minētais pants ir ļoti lakonisks un aplūkojams kopsakarā ar Sodu kodeksa 294. pantu, kad paredz atbildību par kukuļņemšanu. Atšķirībā no kukuļņēmējiem, kukuļdevēji var tikt sodīti ar naudas sodu.

Kvalificēta kukuļdošana ir gadījums, kad tā izdarīta atkārtoti, personu grupā vai lielā apmērā. Atšķirībā no Krimināllikuma, Sodu kodeksā kā kvalificējošā kukuļdošanas pazīmē nav minēts gadījums, kad kukuļdošanu izdarīja amatpersona. Uzskatu, ka salīdzinājumā ar kukuļņemšanu, ko izdarīja persona bez amatpersonas statusa, amatpersonas izdarīta kukuļņemšana ir bīstamāks noziegums. Tādējādi ir pozitīvi vērtējams Krimināllikuma regulējums, atsevišķi nodalot valsts amatpersonas atbildību par kukuļdošanu.

Kukuļdošana uzskatāma par pabeigtu noziegumu ar apsolījuma dot kukuli izteikšanas brīdī. Krimināllikuma 323. pantā ietvertais regulējums ir plašāks un paredz, ka kukuļdošana ir personas kukuļdošana, kukuļa piedāvāšana un apsolīšana pēc tā pieprasīšanas. Tomēr līdzīgi kā Krimināllikumā, arī Sodu kodeksā persona tiek saukta pie kriminālatbildības, ja kukulis vai tā daļa nemaz nav nodota kukuļņēmējam.

Atšķirībā no Krimināllikuma, Sodu kodekss īpaši neparedz kukuļdevēja un kukuļošanas starpnieka atbrīvošanu no kriminālatbildības, kas, manuprāt, var ietekmēt koruptīvu noziegumu atklāšanu. Arī Sodu kodeksa 40. panta otro daļu, personas labprātīga atteikšanās no nozieguma izdarīšanas (domājams, arī ziņošana par notikušo noziegumu), neatbrīvo personu no atbildības, ja noziegums izdarīts līdz galam.

Līdzīgi, kā par kukuļņemšanu, arī par kukuļdošanu ir paredzēta juridiskās personas atbildība. Saskaņā ar Sodu kodeksa 298. panta trešo daļu, par kukuļdošanu, ko izdarīja juridiskā persona, paredzēts naudas sods.

Salīdzinot Igaunijas regulējumu ar Krimināllikuma regulējumu secināms, ka Igaunijā atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu jautājumi ir diezgan vispārīgi noregulēti. Pēc 2015. gada 1. janvāra grozījumiem amatpersonas labumu ņemšana vairs netiek iedalīta dāvanu ņemšanā un kukuļņemšanā. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju neietekmē arī tas, vai kukulis saņemts pirms vai pēc darbību veikšanas kukuļdevēja (kādas citas personas)

interesēs. Kukuļņemšanas un kukuļdošanas definīcijas ir vispārīgas un, domājams, ka liela rīcības brīvība noziegumu interpretācijā ir dota likuma piemērotājiem.

3.4. Atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējums Lietuvā

Kriminālatbildību Lietuvā regulē 2000. gada 26. septembrī pieņemtais Lietuvas Republikas Kriminālkodekss⁹⁶ (turpmāk – Lietuvas kriminālkodekss), kas stājies spēkā 2003. gada 1. maijā. Nepieciešamais trīs gadu laiks pamatojams ar to, ka līdz ar Lietuvas kriminālkodeksa spēkā stāšanos, spēkā stājās arī Administratīvo pārkāpumu kodekss, Soduzpildes kodekss un Kriminālprocesa kodekss. Kā norāda V. Luņejevs, “visu konceptuāli vienotu likumu spēkā stāšanās, uz kuru pamata tiek realizēta cīņa ar noziedzību un tiesību pārkāpumiem, ir lielas uzmanības vērtā.”⁹⁷ Ar to domājot, ka likumdevējs ieviesa saskaņotu pāreju uz jaunu krimināltiesisko regulējumu, samazinot iespējamās problēmas tiesību piemērošanā.

Atbildība par kukuļņemšanu un kukuļdošanu ir paredzēta Lietuvas kriminālkodeksa 33. nodaļā “Noziegumi un kriminālpārkāpumi pret civildienesta un valsts interesēm”. Saskaņā ar Lietuvas kriminālkodeksa 230. pantu valsts kalpotājs ir persona, kas pilda pienākumus valsts dienestā, un tie ir valsts politiķi, publiskā administrācijā dienējošie saskaņā ar likumu “Par valsts dienestu”, kā arī citas personas, kas strādā valsts institūcijās, vietējās pašvaldības iestādēs, tiesās, tiesībsargājošajās iestādēs, valsts kontroles un uzraudzības institūcijās, personas, kas apveltītas ar administratīvajiem pienākumiem, kā arī minēto amatu kandidāti.

Pirmkārt, jāatzīmē, ka, atšķirībā no Krimināllikuma, Lietuvas kriminālkodeksa ietvertajā valsts kalpotāja definīcijā ir atsauksme uz citu normatīvo aktu. Latvijas krimināltiesībās, nosakot valsts amatpersonas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, noteicoša ir tieši Krimināllikumā ietvertā valsts amatpersonas definīcija. Otrkārt, Lietuvas kriminālkodeksa valsts kalpotāja definīcijā ietverts valsts institūciju uzskaitījums, bet Krimināllikumā likts uzsvars uz valsts amatpersonas pildāmajām funkcijām. Treškārt, Lietuvas kriminālkodeksā atzīts, ka valsts amatpersonas kandidāts arī uzskatāms par valsts kalpotāju kriminālkodeksa izpratnē. Krimināllikumā šādas norādes nav. Diezgan būtiska atšķirība no Krimināllikuma regulējuma ir tajā, ka Lietuvas kriminālkodeksā nav noteikti valsts kalpotāji, kas ieņem atbildīgu stāvokli un līdz ar to, atsevišķi nav paredzēta atbildība

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt> [aplūkots: 2016. gada 1. novembrī].

⁹⁷ Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. Издание 2-ое, переработанное и дополненное. Москва, Издательство: Волтерс Клувер, 2005, с. 249.

par kukuļņemšanu, ko izdarīja valsts kalpotājs, kas ieņem atbildīgu stāvokli, vai kukuļdošanu valsts kalpotājam, kas ieņem atbildīgu stāvokli.

Lietuvas kriminālkodeksa 230. panta otrā daļa nosaka, ka valsts kalpotājam pielīdzināma ārvalsts amatpersona, bet panta trešā daļa nosaka, ka valsts kalpotājam ir pielīdzināma persona, kas ieņem amatu jebkurā valsts, nevalstiskajā vai privātajā iestādē, uzņēmumā vai organizācijā, vai nodarbojas ar uzņēmējdarbību un ir apveltīta ar publiskās administrēšanas tiesībām, kā arī sniedz sabiedrībai publiskus pakalpojumus, izņemot personas, kas īsteno saimnieciskas vai tehniskās funkcijas.

Atbildība par kukuļņemšanu ir paredzēta Lietuvas kriminālkodeksa 225. pantā. Tā, Lietuvas kriminālkodeksa 225. panta pirmajā daļā ir paredzēta valsts kalpotāja atbildība par kukuļņemšanu, ja kukulis saņemts par likumīgu darbību izdarīšanu (vai bezdarbību), bet minētā panta otrajā daļā paredzēta valsts kalpotāja atbildība, ja tas saņēma kukuli par nelikumīgu darbību izdarīšanu (bezdarbību).

Lietuvas kriminālkodeksa 225. panta pirmajā un otrajā daļā paredzētu noziegumu kopīgās pazīmes ir: 1) noziegumu izdara valsts kalpotājs vai tai pielīdzināma persona; 2) kukuļņemšana izpaužas kā kukuļa pieņemšana, solīšana vai vienošanās pieņemt kukuli, kukuļa pieprasīšana vai provocēšana; 3) kukuļa pieņemšana notiek tieši vai ar starpnieku; 4) valsts kalpotājs (tai pielīdzināma persona) kukuļņemšanu izdara, izmantojot dienesta stāvokli (veicot dienesta pienākumus).

Kukuļņemšana tiks uzskatīta par pabeigtu noziegumu, ja kukuļņēmējs ar kukuļdevēju ir vienojušies par kukuļa nodošanu. Tādējādi nozieguma kvalifikāciju neietekmē, vai kukulis vai tā daļa tika nodota kukuļņēmējam, ja tiek pierādīta iepriekšējā vienošanās vai valsts kalpotāja apsoltījums pieņemt kukuli. Atšķirībā no Krimināllikuma, Lietuvas kriminālkodeksā ir paredzēta kukuļņemšanas objektīvās puses pazīme – kukuļdošanas provokācija. Kas nozīmē, ka kukuļdošanas iniciators ir nevis kukuļdevējs, bet kukuļņēmējs – valsts kalpotājs, kas ar savām aktīvām darbībām mudina personu izdarīt noziegumu – kukuļdošanu.

Lietuvas kriminālkodeksa 225. panta trešajā un ceturtajā daļā noteikta atbildība par kukuļņemšanu, neatkarīgi no tā, vai valsts kalpotājs par kukuli veica likumīgas vai nelikumīgas darbības (bezdarbību), tiek norobežota atkarībā no saņemtā, apsoltā, pieprasītā vai provocētā kukuļa apmēra. Tā par kukuļņemšanu, ja kukuļa apmērs 250 reizes pārsniedz minimālā iztikas līmeņa apmēru, valsts kalpotājs tiek sodīts ar brīvības atņemšanu no 2 līdz 8 gadiem (Lietuvas kriminālkodeksa 225. panta trešā daļa), bet, ja kukuļa apmērs nepārsniedz 1 minimālā iztikas līmeņa apmēru, tad šāda kukuļņemšana tiek uzskatīta par kriminālpārkāpumu, par kuru paredzēts sods – tiesību atņemšana veikt noteiktu darbību, vai noteiktās nodarbošanās aizliegums (Lietuvas kriminālkodeksa 225. panta ceturtā daļa).

Tādējādi, pirmkārt, kukuļņemšana Lietuvas krimināltiesībās tiek norobežota atkarībā no tā, vai valsts kalpotājs, izmantojot dienesta stāvokli, par kukuli veic likumīgas vai nelikumīgas darbības un, otrkārt, atšķirībā no tā, kāds ir saņemtā (apsolītā, sarunātā, pieprasītā vai provocētā) kukuļa apmērs. “Lietuvas likumdevējs par kvalificējošo pazīmi gan kukuļņemšanas, gan kukuļdošanas gadījumā ir paredzējis tikai lielus apmērus. Jāmin arī tāda Lietuvas KK [kriminālkodeksa] īpatnība, ka kukuļņemšana un kukuļdošana, gadījumā, ja kukuļa vērtība nepārsniedz viena iztikas minimuma apmērus, tiek atzīta par kriminālpārkāpumu, un par to noteikts mīkstāks sods.”⁹⁸

Īpaši jāatzīmē, ka līdzīgi Igaunijas krimināltiesiskajam regulējumam, arī Lietuvas kriminālkodeksā ir paredzēta juridisko personu kriminālatbildība, neizslēdzot arī fiziskās personas kriminālatbildību. Tā, Lietuvas kriminālkodeksa 225. panta piektajā daļā noteikts, ka par 225. pantā paredzētajiem noziedzīgiem nodarījumiem pie atbildības saucama arī juridiskā persona. Juridiskās personas kriminālatbildība neizslēdz fiziskās personas kriminālatbildību par vienu un to pašu noziedzīgu nodarījumu.

Saskaņā ar Lietuvas kriminālkodeksa 227. panta pirmo daļu tas, kurš tieši vai netieši piedāvāja, apsoliņa vai nodeva kukuli valsts kalpotājam vai tam pielīdzināmai personai, lai tas, izmantojot dienesta stāvokli, izdarītu likumīgas darbības (bezdarbību), vai tādu pašu rezultātu sasniegšanai nodeva kukuli ar starpnieka palīdzību, tiek sodīts ar brīvības ierobežošanu, naudas sodu vai arestu, vai brīvības ierobežošanu uz laiku, ne ilgāku par diviem gadiem. Tādējādi kukuļdošana var izpausties kā kukuļa piedāvājums, apsoliņums vai kukuļa (vai tās daļas) nodošana. Atšķirībā no Krimināllikuma, Lietuvas kriminālkodeksā atbildību par kukuļdošanu neietekmē, vai tika dots kukulis – pateicība, vai kukulis – uzpirkšana. Atbildības noteikšanā, jākonstatē, vai valsts kalpotājs (kukuļņēmējs) par kukuli veica likumīgas vai nelikumīgas darbības, vai arī kāds bija nodotā (apsolītā, piedāvātā) kukuļa apmērs. Tā, saskaņā ar Lietuvas kriminālkodeksa 227. panta otro daļu, ja kukuļa apmērs 250 pārsniedz minimālā iztikas līmeņa apmēru, vai kukulis dots (apsolīts, piedāvāts), lai valsts kalpotājs izdarītu pretlikumīgas darbības (bezdarbību), kukuļdevējs tiek sodīts ar brīvības atņemšanu līdz 4 gadiem.

Par kriminālpārkāpumu tiks atzīta kukuļdošana, ja kukuļa apmērs nepārsniedz 1 minimālo iztikas līmeņa apmēru (Lietuvas kriminālkodeksa 227. panta trešā daļa). Taču jākonstatē, ka šāda kukuļdošana izdarīta, ar mērķi panākt, lai valsts kalpotājs (tam pielīdzināma persona), izmantojot dienesta stāvokli, izdarītu likumīgas darbības. Tātad,

⁹⁸ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 228. lpp.

gadījumā, ja kukuļdevējs par kukuli, kura apmērs nepārsniedz 1 minimālā iztikas līmeņa apmēru, grib panākt, lai valsts kalpotājs izdara nelikumīgas darbības, noziedzīgs nodarījums tiks kvalificēts saskaņā ar Lietuvas kriminālkodeksa 227. panta otro daļu.

Lietuvas kriminālkodeksa 227. panta ceturtā daļa regulē jautājumu, kad persona tiek atbrīvota no kriminālatbildības par kukuļdošanu. Tie ir gadījumi, kad: 1) kukulis tika pieprasīts; 2) persona tika provocēta dot kukuli; 3) kukulis piedāvāts, apsoltīts vai dots ar tiesībsargājošu institūciju atļauju. Atšķirībā no Krimināllikuma, Lietuvas kriminālkodekss neparedz personas atbrīvošanu no kriminālatbildības par kukuļdošanu, ja tā labprātīgi paziņo par notikušo. Nav paredzēta ar kukuļdošanas starpnieka atbrīvošanas no kriminālatbildības.

Līdzīgi kā par kukuļņemšanu, tā arī par kukuļdošanu ir paredzēta juridisko personu kriminālatbildība (Lietuvas kriminālkodeksa 227. panta piektā daļa).

Jāatzīmē, ka Lietuvas kriminālkodeksā nav atsevišķi regulēta kukuļdošanas starpnieka kriminālatbildība, bet ir paredzēta starpnieka atbildība par kukuļņemšanu. Tā, saskaņā ar Lietuvas kriminālkodeksa 226. panta pirmo daļu, tas, kurš, izmantojot savus sabiedriskos, dienesta pienākumus, radniecību, pazīšanos vai citu ietekmi uz valsts iestādi vai vietējo pašvaldību, starptautisko publisko organizāciju, tās ierēdni vai tai pielīdzinātu personu, apsoltīja par kukuli ietekmēt attiecīgu instanci, iestādi vai organizāciju, valsts ierēdni vai tai pielīdzinātu personu, lai tā izdarītu likumīgas vai nelikumīgas darbības (bezdarbību), tiek sodīts ar arestu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz 3 gadiem. Savukārt, ja starpnieks izdarīja kukuļņemšanu nelielā apmērā, tad nodarījums atzīstams par kriminālpārkāpumu.

Lietuvas kriminālkodeksa ir visai atšķirīgs no Krimināllikumā ietvertā atbildības par kukuļņemšanu un kukuļdošanu regulējuma. Autoresprāt, pozitīvi ir vērtējama Lietuvas kriminālkodeksā ietvertais kukuļņemšanas un kukuļdošanas iedalījums atkarībā no tā, vai valsts amatpersona par kukuli veic likumīgas vai nelikumīgas darbības. Domāju, ka jāapsver iespēja pārņemt Lietuvas kriminālkodeksā noteiktā kukuļņemšanas un kukuļdošanas norobežošana atkarībā no kukuļa apmēra, paredzot vieglāku sodu par izdarītu kukuļņemšanu vai kukuļdošanu, ja tā izdarīta nelielā apmērā.

Tomēr jāuzsver, ka Krimināllikumā ietvertais atbildības par kukuļdošanu un kukuļņemšanu regulējums ir plašāks, jo aptver arī atbildību par personu grupā izdarītu kukuļdošanu, ir noteikta atbildība par kukuļņemšanu un kukuļdošanu, kuru izdarīta valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, arī par kukuļa pieprasīšanu paredzēta smagāka atbildība. Krimināllikumā paredzēti no Lietuvas kriminālkodeksa atšķirīgi atbrīvošanas no kriminālatbildības gadījumi. Jānorāda, ka Krimināllikumā ir ietvertas plašākas definīcijas un, piemēram, Lietuvas kriminālkodeksā nav paredzēta kukuļa definīcija.

KOPSAVILKUMS

1. Līdz Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa spēkā stāšanās Latvijas teritorijā, kukuļņēmēja atbildība tika norobežota atkarībā no tā, vai kukulis tika saņemts par likumīgu (dienesta pienākumos ietilpstošu darbību) vai pretlikumīgu darbību (dienesta pārkāpumu). Pēc Krievijas PFSR 1926. gada kriminālkodeksa spēkā stāšanās Latvijas teritorijā, šim apstāklim nebija nozīmes un tas kukuļņēmēja noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju neietekmēja. Arī šobrīd Krimināllikumā kukuļņemšana tiek iedalīta atkarībā no tā, vai tika saņemts kukulis – pateicība vai kukulis – uzpirkšana.
2. Ar 2016. gada 10. martā pieņemtajiem grozījumiem Krimināllikumā, kas stājās spēkā 2016. gada 7. aprīlī, Krimināllikuma 323. panta pirmajā daļā tika ietverta jauna kukuļdošanas objektīvās puses pazīme – kukuļa apsolišana pēc tā pieprasīšanas. Būtiski ir tas, ka noziedzīga nodarījuma ierosinātājs ir nevis kukuļdevējs, bet valsts amatpersona, kas ar savu rīcību mudina kukuļdevēju izdarīt noziedzīgu nodarījumu, kas uzskatāms par pabeigtu ar apsoliņuma dot kukuli izteikšanas brīdi (pēc kukuļa pieprasīšanas no valsts amatpersonas puses).
3. Kukuļņemšana bieži tiek atklāta operatīvo darbību un speciālo izmeklēšanas eksperimentu ietvaros. Speciālā eksperimenta ietvaros veicamajām darbībām jāatbilst procesuālo tiesību normām, kā arī jāievēro lēmumā par speciālā eksperimenta veikšanu norādītie un saskaņotie uzdevumi. Pretējā gadījumā operatīvās darbības veicējs var tikt saukts pie kriminālatbildības par kūdīšanu uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un, lai arī noziedzīgs nodarījums – kukuļņemšana – tiks izdarīts, kukuļņēmējs pie kriminālatbildības netiks saukts pierādījumu nepieļaujamības dēļ.
4. Nav pieļaujams, ka apsūdzībā personas izdarītas noziedzīgas darbības tiek aprakstītas ar visu Krimināllikuma Sevišķās daļas panta dispozīciju, ietverot visas iespējamās noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes, jo tas liedz kvalificēt noziedzīgu nodarījumu atbilstoši personas faktiski izdarītam noziedzīgam nodarījumam.
5. Izpētot tiesu praksi kukuļdošanas lietās, tika secināts, ka vairums krimināllietu tiek izskatītas vienošanās procesā. Šādu lietu izskatīšanā ir vērojamas problēmas, kā piemēram, nepamatoti mīksta soda noteikšana. Jānorāda, ka saskaņā ar Kriminālprocesa 539. panta pirmo daļu, tiesnesim ir paredzētas kontroles iespējas – nosūtīt lietu prokuroram pārkāpuma novēršanai, gadījumos, ja tiek konstatēts, ka izraudzītais soda veids nav samērīgs ar izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu.
6. Pētot tiesu praksi kukuļdošanas lietās ir atzīmējams, ka kukuļņemšanas un kukuļdošanas kvalifikācijā ir vērojamas kļūdas, kā piemēram, Ventspils tiesas (datums nav norādīts) spriedumā lietā Nr. 11151064415, kurā persona tika atzīta par vainīgu mēģinājumā izdarīt

kukuļa piedāvājumu, jo šāda nozieguma kvalifikācija tika ietverta apsūdzībā. Uzskatu, ka tiesiskajā valstī, kurā ir atzīta tiesu neatkarība, nevar veidoties situācija, kad tiesa ir spiesta nepareizi kvalificēt noziedzīgu nodarījumu apsūdzībā pieļautās kļūdas dēļ. Šāda situācija, kaut arī nepasliktina apsūdzētās personas stāvokli, ietekmē visas valsts tiesisko iekārtu, sabiedrības uzticību tiesu varai un pārkāpj soda neizbēgamības principu.

7. Līdz ar Latvijas iestāšanos Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijā aktuāls kļuva jautājums par nodoma interpretāciju kukuļdošanā. Uzskatu, ka visefektīvāk norādīto problēmu var atrisināt Krimināllikuma normu interpretācijas ceļā, paredzot, ka gadījumā, ja uzņēmuma amatpersona starpniekam ir devusi rīcības brīvību pār saņemtajiem naudas līdzekļiem, ar nosacījumu panākt uzņēmuma interesēm labvēlīgu rezultātu un gadījumā, ja naudas līdzekļi tika izmantoti amatpersonas piekukuļošanai, tad uzņēmuma amatpersona ir izdarījusi kukuļdošanu.

8. Pārņemot ārvalstu pieredzi, būtu apsverama iespēja diferencēt atbildību par kukuļošanu atkarībā no tā, vai valsts amatpersona izdara likumīgu vai nelikumīgu darbību, jo nenoliedzami valsts tiesiskā iekārta un sabiedrības intereses vairāk tiek apdraudētas gadījumā, kad valsts amatpersona pieņem kukuli un izdara nelikumīgas darbības, pārkāpjot normatīvo aktu prasības un pieļaujot bīstamās situācijas, piemēram, ļaujot personai turpināt braukt ar transportlīdzekli, kuram nav izieta tehniskā apskate.

Rekomendēju: izteikt Krimināllikuma 320. panta pirmo daļu šādā redakcijā:

(1) Par kukuļa, tas ir, materiālu vērtību, mantiska vai citāda rakstura labumu, vai tā piedāvājuma pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku par kādu likumīgu darbību vai pieļautu bezdarbību kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs, izmantojot savu dienesta stāvokli, neatkarīgi no tā, vai pieņemtais vai piedāvātais kukulis domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz diviem gadiem.

Rekomendēju: izteikt Krimināllikuma 320. panta otro daļu šādā redakcijā:

(2) Par kukuļa vai tā piedāvājuma pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku par kādu nelikumīgu darbību vai pieļautu bezdarbību kukuļdevēja, kukuļa piedāvātāja vai citas personas interesēs, izmantojot savu dienesta stāvokli, neatkarīgi no tā, vai pieņemtais vai piedāvātais kukulis domāts šai valsts amatpersonai vai jebkurai citai personai, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas un atņemot tiesības uz noteiktu nodarbošanos vai tiesības ieņemt noteiktu amatu uz laiku līdz pieciem gadiem.

9. Ņemot vērā ārvalstu krimināltiesisko regulējumu, Krimināllikumā būtu jāparedz atbildība par kukuļdošanu, kas izdarīta nelielā apmērā, jo analizējot Latvijas tiesu praksi kukuļdošanas lietās, darba autore nonāca pie secinājuma, ka, piemēram, kar kukuļdošanu saistībā ar ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu, nekad netiek piemērota pat puse no sankcijā paredzētā soda. Šie noziegumi parasti ir saistīti ar neliela apmēra kukuļa piedāvāšanu par administratīvā pārkāpuma protokola nesastādīšanu. Ar grozījumu veikšanu Krimināllikumā kukuļdošanu, kas izdarīta nelielā apmēra varētu atzīt par mazāk smagu noziegumu, nevis par smagu noziegumu.

Rekomendēju: papildināt Krimināllikumu ar 323.¹ pantu šādā redakcijā:

323.¹ pants. Kukuļdošana nelielā apmērā.

Par kukuļdošanu nelielā apmērā, izņemot šā likuma 323. panta otrajā un trešajā daļā paredzētos noziegumus, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN TIESĪBU AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. 1903.gada 22.marta Sodu likums: tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem. Trešais izdevums. Tieslietu ministrijas sevišķās komisijas sagatavojumā. Rīga: [b. i.], 1930.
2. 1933.gada 24.aprīļa Sodu likums: ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem/ sast. Minc P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J. Rīga: [b. i.], 1934.
3. Apsītis R., Blūzma V., Jundzis T., Lazdiņš J., Levits E. Latvijas tiesību vēsture (1914 – 2000) Rīga: Fonds "Latvijas Vēsture", 2000.
4. Baumanis J. Nodoma interpretācijas problemātika krimināltiesībās. Jurista Vārds, 2016. 12. aprīlis, Nr. 15 (918).
5. Krastiņa A. Korupcijas subjekta krimināltiesiskais aspekts. Jurista vārds, 2004. 24. augusts, Nr. 32 (337).
6. Krastiņš U. Eventuāls nodoms vai netiešs nodoms. Jurista Vārds, 2016. 1. novembris, Nr. 44 (947).
7. Krastiņš U. Subjektīvā attieksme un vaina kukuļdošanā, izmantojot starpnieku. Jurists Vārds, 2016. 3. maijs, Nr. 18 (921).
8. Krastiņš U. Vainas formas intelektuālais līmenis krimināltiesībās. Konstitucionālās vērtības mūsdienu tiesiskajā telpā I: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 6. starptautiskais zinātniskās konferences rakstu krājums. Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2016.
9. Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds, 2007. 13. marts, Nr. 11 (464).
10. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
11. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.
12. Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII-XXV nodaļa). Tiesu namu aģentūra, 2016.
13. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri J. Dzenīša un A. Niedres vispārīgā redakcija. Rīga: Avots, 1982.
14. Leja M. Vai Krimināllikumā bija nepieciešama jauna nodoma definīcija. Jurista Vārds, 2016. 22. marts, Nr. 12 (915).
15. Liholaja V. Kukuļdošanas kvalifikācija un sods: daži problēmjautājumi. Jurista vārds, 2007. 7. augusts, Nr. 32 (485).
16. Lūsis R. Tiešs nodoms Krimināllikumā un OECD konvencijā. Jurista Vārds, 2016. 8. marts, Nr. 10 (913).
17. Mežulis D. Korupcijas ierobežošanas krimināltiesiskie līdzekļi. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003.

18. Mincs P. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Ar V. Liholajas komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
19. Pāvils L. Viedokļi kardināli atšķiras, diskusijas nerimst. Jurista Vārds, 2016. 4. oktobris, Nr. 40 (943).
20. Pundurs A. Par provokācijas iespējām kukuļošanas lietās. Jurista vārds, 2006. 24. janvāris, Nr. 4 (407).
21. U. Krastiņš. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 26.lpp., 27.lpp.
22. Bribery in Public Procurement: Methods, Actors and Counter-Measures. Pieejams: <http://www.oecd-ilibrary.org> [aplūkots 2016. gada 23. novembrī].
23. Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право. Москва: ТК Велби. Издательство Проспект, 2006.
24. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Авторский коллектив. Под редакцией В. И. Радченко, А. С. Михлина. ООО “Питер Пресс”, 2008.
25. Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР, Москва: “Юридическая литература”, 1971 год.
26. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. Издание 2-ое, переработанное и дополненное. Москва, Издательство: Волтерс Клувер, 2005.
27. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса РСФСР. Издание второе, Москва, Издательство “Юридическая литература”, 1964 год.
28. Таганцев Н. С. Уголовное уложение 22 марта 1903 года. С мотивами, извлеченными из объяснительной записки редакционной комиссии, представления Мин. Юстиции в Государственный Совет и журналов – особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета Санкт-Петербург: 1904.
29. Шнитенков А. В. Ответственность за преступления против интересов государственной службы и интересов службы в коммерческих и иных организациях. Санкт-Петербург, Издательство Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2006.

Normatīvie akti

1. Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2005. 30. novembris, Nr. 191 (3349).
2. Konvencija par ārvalstu amatpersonu kukuļošanas apkarošanu starptautiskajos biznesa darījumos. Latvijas Vēstnesis, 2014. 20. marts, Nr. 57 (5117).
3. Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvencija. Latvijas Vēstnesis, 2000. 20. decembris, Nr. 460/464 (2371/2375).
4. 1933. gada Sodu likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1936.
5. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums, Latvijas Vēstnesis, 2009. 9. decembris, Nr. 193 (4179).
6. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 31. maijs, Nr. 105 (5165).

7. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 27. decembris, Nr. 202 (4805).
8. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2016. 24. marts, Nr. 59 (5631).
9. Korupcijas novēršanas un apkarošanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 30. aprīlis, Nr. 65 (2640).
10. KPFSR Kriminālkodekss. Ar pārgrozījumiem līdz 1940. gada 15. novembrim. Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisariāta izdevums. Rīga, 1940. gads.
11. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74 (3232).
12. Latvijas kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1994.
13. Latvijas PSR kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecības, 1962.
14. Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 9. maijs, Nr. 69 (2644).
15. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4. novembris, Nr. 331/332 (1392/1393).
16. Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā: Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr. 33.
17. Sodlu likumi par krimināliem un pārmācīšanas sodiem. Rīga: Dienas Lapas apgāds, 1894.
18. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt> [aplūkots: 2016. gada 1. novembrī].
19. Penal code of the Republic of Estonia Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee> [aplūkots 2016. gada 11. novembrī].
20. Strafgesetzbuch, pieejams: <https://dejure.org/gesetze/StGB> [aplūkots 2016. gada 15. novembrī].
21. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Авторский коллектив. Под редакцией В. И. Радченко, А. С. Михлина. ООО “Питер Пресс”, 2008.
22. Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года. Издание семнадцатое, пересмотренное и дополненное. Санкт-Петербург: Типография М. Меркушева, 1913.
23. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 года N 63-ФЗ (редакция от 06.07.2016) pieejams http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ [aplūkots 2016. gada 20. oktobrī].
24. Уголовный кодекс РСФСР 1926 года (редакция 05.03.1926), pieejams <https://ru.wikisource.org> [aplūkots 2016. gada 15. aprīlī].

Tiesu prakse

1. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014. gada 18. februāra lēmumā lietā Nr. SKK-1/2014.

2. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 30. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-338/2016.
3. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2016. gada 31. marta lēmums lietā Nr. SKK-25/2016.
4. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas kopsapulces 2008. gada 1. jūlija lēmums "Sodu piemērošanas politika". Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2016. gada 23. novembrī].
5. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 15. oktobra lēmums lietā Nr. SKK – 535/2008.
6. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 22. janvāra lēmums lietā Nr. SKK – 3/2008.
7. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011. gada 20. janvāra lēmums lietā Nr. SKK – 2/2011.
8. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 12. janvāra lēmums lietā Nr. SKK 01-0020/06.
9. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2011. gada 1. marta lēmums lietā Nr. SKK-7/2011.
10. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 14. maija lēmums lietā Nr. SKK-39/2013.
11. Aizkraukles rajona tiesas 2015. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 11370054415.
12. Aizkraukles rajona tiesas 2015. gada 7. septembra spriedums lietā Nr. 11370054915.
13. Daugavpils tiesas 2016. gada 13. septembra spriedums lietā Nr. 11824004814.
14. Jelgavas tiesas 2015. gada 2. septembra spriedums lietā Nr. 11221109715.
15. Preiļu rajona tiesas 2015. gada 23. septembra spriedums lietā Nr. 11320030115.
16. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2013. gada 11. novembra spriedums lietā Nr. 16870000308.
17. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2016. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. 16870002115.
18. Rīgas rajona tiesas 2014. gada 26. februāra spriedums lietā Nr. 16870003013.
19. Par tiesu praksi kukuļošanas lietās. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1993. gada 21. jūnija lēmums Nr. 7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums. Rīga: [b. i.], 2002.
20. Tiesu prakse krimināllietās pēc 320., 321., 322., 323. panta. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [aplūkots 2016. gada 15. martā].
21. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 317. panta otrās daļas, 318. panta otrās daļas un 319. panta otrās daļas. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2016. gada 23. novembrī].
22. О судебной практике по делам взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях. Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 10 февраля 2000 года N. 24 Pieejams: <http://www.consultant.ru> [aplūkots 2016. gada 1. novembrī].
23. О судебной практике по делам взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях. Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации от 9 июня 2013 года N. 24 Pieejams: <https://rg.ru/2013/07/17/verhovny-sud-dok.html> [aplūkots 2016. gada 1. novembrī].

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs “Kukuļņemšanas un kukuļdošanas kvalifikācijas aktuālās problēmas”
izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: */personiskais paraksts/* Angelina Joņica 2016. gada 5. decembrī

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: prof. Valentija Liholaja _____ 2016. gada 5. decembrī

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 2016. gada 5. decembrī

Metodiķe: Iveta Balode _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījumu komisijas sēdē 2016. gada _____

Vērtējums _____

Komisijas sekretārs _____